

Dr. habil. Krajnc Zoltán

**AZ ÖSSZHADERŐNEMI
ELMÉLET ÉS GYAKORLAT
EVOLÚCIÓJA, HATÁSA A LÉGI
HADVISELÉSI DOKTRÍNÁKRA**

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Budapest, 2014

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
------------------------	---

1. FEJEZET

Összhaderőnemi hadművelet-elméleti alapvetések	7
1.1 A katonai erők műveleti alkalmazásának formái (Methods of Combat Forces' Employment)	7
1.1.1 Hadjáratok (Military Campaigns, Campaigning)	9
1.1.2 A két világháború közötti német gondolkodásmód jellemzői és fejlődéstörténete.....	16
1.1.3 A Cári Orosz Birodalom teoretikusai által vallott nézetek	17
1.1.4 A szovjet teóriák összegzése	21
1.1.5 A folytonos/sorozatos hadműveletek (Successive Operations)	22
1.1.6 A mélységi hadműveletek elmélete (Theory of Deep Operations)	24
1.1.7 Általános csapat/szárazföldi műveletek (General Troops/Land Operations)	26
1.1.8 Általános flottaműveletek (General Flotta Operations).....	26
1.1.9 Összhaderőnemi műveletek (Joint Operations)	26
1.1.10 Következtetések.....	27
1.2 A műveletek elvének fejlődéstörténete a nyugati haderőkben	28
1.2.1 A fő vagy jelentős (had)műveletek elmélete (Major Operations).....	28
1.2.2 Fő szárazföldi műveletek elmélete és gyakorlata (Major Land Operations).....	37
Fő (támadó) szárazföldi (had)műveletek.....	42
A fő (védelmi jellegű) szárazföldi hadműveletek	47
1.2.3 Fő légi hadműveletek (Major Air Operations)	53
1.2.4 Fő összhaderőnemi műveletek (Major Joint Operations)	69

2. FEJEZET

Az összhaderőnemiség és a légi hadviselés szinergiája (Synergy between Jointness and Air Warfare)	81
2.1 A biztonsági környezet elemzése: a légi erő alkalmazásának környezete a közeli és a távolabbi jövőben	81
2.2 A biztonsági környezetet befolyásoló trendek összegzése	83
2.2.1 A légtérből érkező aszimmetrikus fenyegetések	83
2.2.2 A légi támadó eszközök spektruma mint a légi erő jövőbeni szerepeinek egyik fő determinánsa	86

2.3 A célpont-kiválasztási metódusok fejlődése: az „ellenség mint rendszer” szemléletmód elméletének térhódítása	97
2.4 A hatás alapú műveletek mint a korszerű művelettervezés formája	102
2.5 A non-lineáris harcmezőn való harci képesség megteremtése, a légi-földi integráció harcászati szintje	105
ÖSSZEGZÉS	113
FELHASZNÁLT IRODALOM	115

BEVEZETÉS

A kutatott pályázati témához erősen kötődnek az elmúlt években folytatott kutatásaim, mindig is a hadművelleti alkalmazási formáknak, a hadviselés alapvető elvi és gyakorlati kérdéseinek a vizsgálata állt tudományos érdeklődésem középpontjában. Korábban alapvetően a légierő-elméletek, -koncepciók és azok megjelenése a légi hadviselési doktrínákban kérdéskörrel foglalkoztam, azonban a hadviselés fejlődése a „mindent elsőprő” összhaderőnemiség, sőt az úgynevezett „átfogó közelítés”-nek aposztrofált hadviselési (válságkezelési) kultúra megkerülhetetlenné teszi az alapvető modern összhaderőnemi kérdések tisztázását.

Magyar nyelven elenyésző irodalma van ennek a problémának, azok is inkább csak egy-egy elemét vizsgálják, az egészet „holisztikusan” néző tanulmány nem található.

Meggyőződésem szerint a pályázott témához – *Az összhaderőnemi elmélet és gyakorlat evolúciója, hatása a légi hadviselési doktrínákra* – szorosan köthető előzetes kutatásaim, munkáim (pályázatok, publikációk, oktatási tapasztalatok, hadi játékok, gyakorlatok) kellőképpen megalapozzák a további kutatómunkát, és végcélként egy összefoglaló tanulmány (könyv) megjelentetését.

Alapvetően, a pályázati kiírásban szereplő céloknak megfelelően, a program kiemelt céljaiban megfogalmazottak szerint ezzel a kutatással szeretném megalapozni a 2016-ban beadandó MTA doktori kérelmemet, és úgynevezett „*magas tudományos minősítésű külföldi publikációk*” és záró tanulmány (könyv) kiadását is tervbe vettem.

A kutatás fő céljait az alábbiakban összegzem:

- Az összhaderőnemi műveletek alapjainak elemzése (hadművelet-elmélet, tér, idő, hadművelési tényezők, hadszíntér).
- Az összhaderőnemi hadművelési alkalmazási formák áttekintése, evolúciója.
- Az összhaderőnemi hadműveletek tervezése, a tervezés determinánsai.
- Az összhaderőnemi hadműveletek vezetése.
- Új irányzatok, elméletek az összhaderőnemi gondolkodásmódban.
- A légi műveletek integrálása az összhaderőnemi erőfeszítésbe, a légi/földi integráció elmélete.

A kutatási célok sikeres teljesítése érdekében a téma kutatása során az eredeti források számító irodalmak elemzését, a másodlagos információforrásként számításba vehető irodalmak, adatbázisok további elemzését terveztem végrehajtani.

Áttekintettem a releváns hivatalos szervezetek és „*think-tank*” adatbázisokat a témával kapcsolatban, többek között:

- „Air University (US), Air War College” adatbázisa,
- „Historic Airpower” adatbázisa,
- „Rand Corporation” adatbázisa,

- „The Federation of American Scientists” adatbázisa,
- „Universal Database of Russian Military and Security Publications” adatbázisa.

Az irodalomelemzés során feldolgoztam a meghatározó, alapvetően az egyesült államokbeli kutatók témával kapcsolatos munkásságát, például: *Milan N. Vego, Williamson Murray, Eliot A. Cohen, John Warden, Anthony Cordesman, Benjamin S. Lambeth, Alvin Toffler és Heidi Toffler*.

Fontos áttekinteni a légi hadviselés evolúciójának és az összhaderőnemiség fejlődésének kölcsönös egymásra hatását, korrelációját. Ehhez leszögezhetjük, hogy a légierő sajátos jellemzői és képességei alapján a légierő katonai célú felhasználása rendkívül tág határok között lehetséges, annak ellenére, hogy végrehajtható tevékenységeinek, működési folyamatainak mennyisége az kitűzött céloktól függetlenül korlátozott.

A légierő alkalmazási formái, műveletei – amelyek a működési folyamatok szükség szerinti kombinációjaként értelmezhetők – nem a feladatok végrehajtásába bevont erők és eszközök összetétele, hanem az elérendő célok szerint definiáltak. Az alkalmazhatóság nagy szabadságfoka ellenére a légierő műveletei négy csoportba sorolhatók: légi szembenállás; stratégiai légi támadás; felszíni erők légi támogatása és biztosítási műveletek. Természetesen ezek a műveletek az összhaderőnemi elképzelések, illetve a hadműveletek legfőbb célkitűzései figyelembevételével a pillanatnyi helyzetnek megfelelően, rugalmasan alkalmazhatók. Azonban az integráció elvei, megvalósítása rendkívül komplex feladat, amelynek a gyakorlata folyamatosan változik, még nem kiforrott, így célszerűnek tartom kutatni az öböl-háborúk és a dél-szláv, valamint a libanoni válság légi komponensének és integrációjának a kérdéskörét is.

1. FEJEZET

Összhaderőnemi hadművelet-elméleti alapvetések¹

1.1 A katonai erők műveleti alkalmazásának formái (Methods of Combat Forces' Employment)

A haditevékenységi (harctevékenységi) formákról való gondolkodás és a megvalósításukat célzó katonai tevékenységekről való diskurzus mindig is a katonai teoretikusok munkájának a fókuszában helyezkedtek el.

Mielőtt azonban a harctevékenységi formákról beszélünk, célszerű tisztázni a „forma” kifejezés, fogalom jelentéstartalmát, mert a hadtudományi, katonai nyelvezet is csak a magyar nyelv általános értelmezésének megfelelően használhatja ezt a fogalmat. A forma az értelmező szótár szerint „általában az a mód, vagy rend, ahogyan valamely létezőnek, folyamatnak, cselekvésnek a belső tartalma, lényege megjelenik, megnyilvánul [...] Valamely létező, folyamat, vagy cselekvés megjelenési módjának, illetve lefolyási rendjének egyik lehetséges változata [...] Valamely meghatározott tartalommal összefüggő, attól elválaszthatatlan megjelenési mód, alak, felépítés, alkat.” A Filozófiai Vademecum „valamely dolog vagy létező tartalmának megjelenése”-ként értelmezi. Elemezve a különböző forma-definíciókat kijelenthetjük, hogy a forma legfőbb jelentése, értelmezése a dolgok (jelenségek, folyamatok, létezők) belső tartalmának külső megjelenése, a belső lényeggel szoros összefüggésben lévő alak, felépítés. A fenti logika szerint a harctevékenységi forma is a harctevékenységnek mint jelenségnek, folyamatnak a belső lényegét jeleníti meg, ennek a belső tartalomnak a külső megjelenési módja.

A harctevékenységnek mint összetett fogalomnak a tisztázásához hozzátartozik a harc és a tevékenység kategóriák megadása is, így a harc „a küzdő felek magasabb egységeinek, egységeinek és alegységeinek (repülő erőinek, hajóinak) szervezett, fegyveres összeütközése”, míg a tevékenység „tartós, rendszeres cselekvés”-nek fogható fel.

¹ Az összhaderőnemi műveletek alapjait és a történeti áttekintést alapvetően Milan N. Vego művei, tanulmányai és előadásai alapján mutatom be.

Milan N. Vego a US Naval War College professzora, az egykori Jugoszláviából került az Egyesült Államokba. Az egykori Jugoszláv Haditengerészeti Akadémián szerzett diplomát (1961), szolgált a Jugoszláv fegyveres erőkben, majd a '80-as évektől az Egyesült Államok védelmi, katonai képzéseiben-kutatásaiban vesz részt. Jelenleg, 2001-től a US Naval War College professzora. Több mint 340 szakmai publikációja, könyve jelent meg idáig.

A formák teljesen bevonultak a gyakorlatba, a parancsnoki és törzsmunkába, hiszen a parancsnokok a különböző hadműveletek végrehajtására, az egyes ütközetek és harcok megvívására hozzák meg az elhatározásukat a gyakorlatok, hadijátékok stb. során.

Ennek ellenére kijelenthetjük, hogy a magyar nyelvű – az általános katonai tudásanyagot hordozó – lexikális irodalomban a haditevékenységi (harctevékenységi) formák elmélete nem letisztázott.

A haditevékenység, harctevékenység és a hozzájuk kapcsolódó fogalmak egységes keretben egyik irodalomban sem található meg, így az említett kategóriák komplex, kölcsönös összefüggéseiket feltáró leírása is hiányzik, sőt egyes kategóriák csak más fogalmak leírásában, hivatkozásokban – és így csak implicit formában – lelhetők fel. A tanulmány kutatási célkitűzésében foglaltak – megítélésem szerint – csak ezen fogalmak és kategóriák egyfajta rendszerbe foglalásával teljesíthetők.

A harctevékenység fogalmát viszonylag egységesen értelmezik, például: „*a haderőnemi, fegyvernemi csapatok fegyveres összecsapásainak sorozata a harcmezőn (légtérben, vízi*

NEMZETI SZÖVETSÉGI STRATÉGIÁI (USA, NATO)		
HADSZÍNTÉRI STRATÉGIÁI	<ul style="list-style-type: none"> – Hadjáratok; – Fő, jelentős műveletek 	<ul style="list-style-type: none"> – Nemzeti stratégiai cél; – Egy vagy több, katonai vagy hadszíntéri
HADMŰVELETI-HADÁSZATI		
HADMŰVELETI	<ul style="list-style-type: none"> – Egy hadjárat – Fő, jelentős műveletek 	<ul style="list-style-type: none"> – Egy katonai vagy hadszíntéri hadászati cél
HADMŰVELETI-HARCÁSZATI	<ul style="list-style-type: none"> – Fő öhd.-i műveletek – Harctevékenységek 	<ul style="list-style-type: none"> – Hadműveleti
HARCÁSZATI	<ul style="list-style-type: none"> – Fő, jelentős harctevékenységek (csata, csapás, harcok) 	<ul style="list-style-type: none"> – Fő, jelentős harcászati
A HÁBORÚ SZINTJEI	ALKALMAZÁSI FORMÁK	CÉLOK

1. táblázat: A katonai célok és a csapatok alkalmazási formái

Forrás: VÉGO, M. N.: *Joint Operational Warfare*

tértségben, amelyet az ellenség megsemmisítése céljából folytatnak. A csapatok minden olyan tevékenysége, amelynek során elhárítják az ellenség csapásait, megtartják saját területüket, illetve megsemmisítik az ellenséget, és elfoglalják a területét.”

Mindenszintű parancsnoknak legfontosabb feladatai közé tartozik, hogy meghatározza a katonai erők alkalmazásának módját, módszerét, hogy a részükre meghatározott katonai célokat a baráti oldal legkevesebb veszteségével a lehető leggyorsabban elérjék. Általánosságban minél nagyobb az elérendő cél, annál nagyobb és sokrétűbb az alkalmazandó erő, annál több az idő, és annál komplexebb erők alkalmazásának módszere szükségeltetik, hogy elérjük a célt.

A katonai cél nagyságától függően manapság megkülönböztetünk harcászati szintű akciókat, fő műveleteket és hadjáratokat. A műveleti és stratégiai célokat elsődlegesen fő műveletek és hadjáratok végrehajtásával érjük el.

A műveleti parancsnokoknak és a tervezőknek teljes mértékben érteniük kell a lényegi különbségeket az erők alkalmazásának módszerei között. Alapvető eltérések vannak a harcászati szintű akciók tervezésében, előkészítésében és vezetésében, mint például a csata vagy ütközet, és egy fő művelet között; hasonlóképpen igazak ezek a különbségek a fő műveletekre és hadjáratokra. Addig, míg vannak különbségek, a katonai célokban különböző módszereket kell kitalálnunk és alkalmaznunk a katonai erők bevetésére.

A katonai erő alkalmazásának módszerei a hadművészet hosszú fejlődésének eredménye. A módszerek legradikálisabb változásai az utóbbi két évszázadban következtek be, főleg majdnem kizárólag a technikai fejlődés hatásai miatt. Ezen túl az új technológiáknak továbbra is lesz, akár döntő hatása a katonai erők alkalmazása módszereire a jövőben. Ami jelenleg meghatározó módszere a műveleti célok elérésének, az a jövőben már érvénytelen lehet.

1.1.1 Hadjáratok (Military Campaigns, Campaigning)

Az írott katonai történelemben a háborúkat hadjáratok végrehajtásával nyerték meg vagy veszítették el. A múltban a háború rendszerint egy hadjáratból állt, mely több fő ütközetet tartalmazott. Azonban a tömeghadseregek megjelenésétől nagyjából mostanáig a legtöbb háború több hadjáratból épült fel. A ma látható irány, jövőbeni konfliktusra vonatkozó koncepció egy önálló hadjárat vezetése, mely véget vet az ellenségeskedésnek.

A „fő vagy jelentős műveletek” (*major operations*) és harcászati szintű akciók ellenében a hadjáratokat az összes haderőnem részvételével vezetik, és néhány esetben ezek többnemzeti erők részvételével, szövetségi vagy koalíciós szinten történnek.

A hadjáratokkal kapcsolatos elméletek és gyakorlat gyökerei

A hadjáratok gyökerei egészen az antik világi háborúkig követhetők vissza. Nagy Sándor meghódította Perzsiát és Kis-Ázsiát, és sikeres előrevonása az Indushoz K. e. 336-tól 332-ig két sikeres hadjárat volt. Julius Caesar meghódította Galliát és Angliát, Kr. e.

58-tól 51-ig szárazföldi hadjáratok voltak a kifejezés modern értelmezésében, ahogy Dzsingisz Kán közép-ázsiai hódítása is 1215 és 1220 között.

A francia forradalom előtt (1792–1802) a hadjáratokat nagyjából a hadseregek vezették, néhány esetben a haditengerészet bevonásával. Abban az időben a hadjáratokat az időjárás határozta meg, nem a terep. Ezért téli és nyári hadjáratokat különböztettek meg. A napóleoni háborúk alatt (1804–1815) a franciák több különálló hadjáratot vezettek különböző tábornokok vezetése alatt. Ezen hadjáratok különböző terepviszonyok között zajlottak, és néhány esetben a harcok áthúzódtak téli viszonyok közé is. A hadjáratokat gyakran az adott év alapján nevezték el, melyben azt végrehajtották (például 1797, 1800, 1805 hadjárat stb.), vagy a főbb eseményeket alkalmazták névként (például az ulmi hadjárat, az austerlitz-i hadjárat, az orosz hadjárat stb.).

A hadosztályok és hadtestek alkalmazása rugalmasan kezelhető szervezeti struktúrát, míg a műveleti területet átfogó logisztikai rendszerek nagyobb formációkat és nagyobb mobilitást tettek lehetővé. A hadjárat egy vagy több döntő ütközetet és kisebb harcászati akciók sorozatát tartalmazta. A harcászati tanulmányok kiemelt területe volt a döntő ütközet – összekapcsolódó támadások és ütközetek sorozata, melyeket egy relatív kisebb területen vívnak napokon keresztül. Fő célja az ellenséges hadsereg nagy részének elpusztítása volt, ezáltal döntően befolyásolva a hadjárat vagy akár az egész háború kimenetelét. A stratégia elsődlegesen a szárazföldi hadjáratok tervezése és végrehajtása volt. A hadseregek játszották a fő szerepet, míg a haditengerészet támogató funkciót látott el. (partraszállások, kikötők és erődök ágyúzása, hadsereg támogatása a parti sávban stb.).

Carl von Clausewitz (1780–1831) a hadjáratot az összes katonai tevékenységhez tartozónak jellemezte, melyek a naptári évben megjelennek a háború teljes hadszínterén. Azonban arra jött rá, hogy a meghatározás túlságosan átfogó volt, és hangsúlyozta, hogy a hadjárat a háború egy hadszínterének eseményeihez tartozónak tekinthető.

A napóleoni háborúk után a hadjárat fogalmát rendszerint a csapatok mozgásával és harci cselekményeivel azonosították, melyek a háború néhány fontosabb eseményéhez voltak köthetőek.

Az amerikai polgárháborúban (1861–1865) számos hadjáratot (a mai amerikai meghatározás szerint fő vagy jelentős műveletet) a döntő csata alapján neveztek el (Manassas, Vicksburg, Antietam, Gettysburg, Chancellorsville stb.), vagy néhány esetben a földrajzi terület után, ahol a harcokat megvívták (Peninsula hadjárat, Shenandoah hadjárat). A haditengerészeti erők alapvető szerepet játszottak a szárazföldi műveletek támogatásában a Krími háborúban (1853–1865) és az amerikai polgárháborúban. Mindegyik a német egységért vívott háborúban (Osztrák–Porosz háború Dánia ellen 1864-ben, az osztrák–porosz háború 1866-ban és a francia–porosz háború 1870–1871-ben) csak egy hadjáratot tartalmazott. Ugyanígy tekinthetünk a franciák háborújára Ausztria ellen Észak-Olaszországban 1859-ben, mely egy támadó jellegű szárazföldi hadjárat volt. Az orosz–japán háborúban (1904–1905) az orosz fél védelmi jellegű, míg a japánok támadó jellegű hadjáratot folytattak, ugyanakkor alaposan kihasználták haditengerészetük képességeit a szárazföldi erők támogatásában a parti területeken.

A késő 19. században a katonai gondolkodók nagy része a hadjáratok és műveletek elméleti alapjainak megfogalmazásával foglalkozott. Például az osztrákok a hadjáratot úgy

jellemezték az 1880-as években, mint amely számos műveletet tartalmaz. Az osztrákok ugyancsak hangsúlyozták, hogy a műveletek végrehajtásának egy alapvető elképzelésen kell nyugodnia (vagy műveleti elképzelés mai szóhasználattal). Colmar von der Goltz (1843–1916) német tábornok és ismert katonai teoretikus a hadjáratot hasonló feltételek között végrehajtott műveletek összességéként jellemezte, ugyanabban az évszakban, ugyanazon ellenség ellen. A hadjárat a háború egy meghatározott időszakát jelentette. Számára a megnövelt méretű hadsereg és a háború hadszíntereinek kiterjedése, a hadjáratok jobban kapcsolatban vannak a földrajzi területtel, ahol azok zajlanak, inkább, mint az év évszakaival, amint azt korábban hirdették. Az 1870–1871-es francia–porosz háborúról Goltz azt írta, hogy a németek kiemelkedtek a Loire menti hadjáratban, az észak-franciaországi hadjáratban és a kelet-franciaországi hadjáratban.

Az osztrák–olasz háború 1915 és 1918 között mindkét fél számára hadjárat volt. A tengeri kereskedelem védelme 1914–1918 között négy védelmi hadjárat volt az antant szövetség számára, míg a németek támadó jellegű tengeri hadjáratot folytattak az antant tengerészeti kereskedelme ellen.

Az I. világháborút követően a szovjetek a figyelmüket elsődlegesen a hadművészet mint a műveletek tudománya fejlesztésére fordították. A késői húszas években Alekszandr A. Sevcsin (1878–1938) tábornok, a legjobb katonai gondolkodók egyike a hadjáratot számos, térben és időben koordinált művelet összességéként jellemezte. Az év folyamán végrehajtott hadjáratok összességét éves hadjáratnak nevezte. Elképzelése szerint egy vagy több hadjárat végül olyan szituációhoz vezet, melyben mindegyik fél összeomlik, és tűzszünetet kötnek.

A II. világháború előtt a szovjetek a hadjáratot stratégiai szintű műveletek és más katonai akciók összességéként jellemezték egy kontinentális vagy óceáni hadszíntéren, melyeket egy átfogó elképzelés szerint vezettek egy politikai-katonai cél elérésének érdekében. A hadjárat a háború egy elszigetelt fázisát jelentette, melyet a jellemző évvel vagy évszakkal jelöltek, és az ország vagy a régió után nevezték el, ahol végrehajtották. A fogalom nagyon általános, és kevésbé volt pontos, mint a hadművellet fogalma, amit a II. világháború után újrafogalmaztak.

A szovjetek (és napjainkban az oroszok is) inkább a stratégiai vagy hadászati (had) művelet kifejezést alkalmazzák arra, amit nyugaton hadjáratnak ismernek. A stratégiai műveletet úgy határozták meg, hogy az nem más, mint kölcsönösen egymásra ható, egymás után következő általános szárazföldi és tengeri műveletek, melyet frontok és hadszíntéri flották hajtanak végre. Ugyancsak ideértik az egyesített (összhaderónemi) és független (fő) műveleteket, fő ütközeteket, csapásokat, szisztematikus harci akciókat és a haderónemek manővereit, melyeket a stratégiai cél eléréséhez szükséges tervek szerint hajtanak végre, amely feladatok a hadszíntér parancsnok irányítása alatt történnek.

A hadjárat értelmezése, fogalma

Általánosságban egy hadjárat úgy jellemezhető, mint összekapcsolódó, térben és időben szinkronizált fő harci cselekmények (műveletek) összessége, kombinálva a kijelölt nem katonai forrásokkal egy stratégiai cél végrehajtására a hadszíntér meghatározott részén.

Normális esetben a hadjáratot egy általános műveleti elképzelés szerint vezetik, egy parancsnok irányításával. A hadjáratokban két vagy több haderőnem vesz részt, így azok általában egyesített, összhaderőnemi erőfeszítések. A hadjáratok gyakran többnemzetiek, koalíciósak is.

Alapvető különbségek vannak a hagyományos nagy intenzitású és az alacsony intenzitású konfliktusok hadjáratai között. Napjaink szóhasználatában a hagyományos értelemben vett nagy intenzitású háborúban a hadjáratokat két vagy több, időben és térben összehangolt fő művelettel a katonai stratégiai vagy hadszíntér-stratégiai célok elérésére alkalmazzák. Egy globális hagyományos háborúban a hadjárat a háború jellegzetes fázisát jelentheti. Néhány esetben számos kezdeti műveleti cél elérésének szükségessége megköveteli egymás utáni és/vagy egy időben végrehajtott fő hadművelet végrehajtását, mindegyik célja, hogy speciális műveleti célokat érjenek el egy meghatározott közegben – szárazföldön, levegőben vagy a tengeren. Ezek a műveletek nem kapcsolhatók a hadjáratokhoz, mert nem érik el a végső stratégiai célt. Ez volt a helyzet a normandiai partraszállással 1944 júniusában (Operation NEPTUNE) és a Leyte-művelettel 1944 októberében (Operation KING II). Néhány hagyományos hadjárat, különösen a stratégiai védelemben megvívott hadjáratok csak néhány fő műveletet foglaltak magukban, de tartalmaztak több, harcászati szinten vívott elemet is. Például ez volt a helyzet az alaszakai hadjáratnál 1942–1945 között. A fő művelettel ellentétben a hadjárat többdimenziós fenyegetést jelent az ellenségre nézve szárazföldön, a levegőből és a tengerrel egyaránt.

A hagyományos körülmények között vívott harccal ellentétben az alacsony intenzitású környezetben a hadjáratot a főbb és kisebb harcászati szintű akciók sorozata alkotja, egy magasabb katonai vagy hadszíntéri stratégiai cél elérése érdekében térben és időben szinkronizálva. Emellett az alacsony intenzitású műveletekben túlnyomó részt nem katonai források alkalmazhatók, a katonai erő alkalmazása ugyanis többnyire a támogató tevékenységekben jelenik meg.

A hadjárat céljai

A katonai vagy hadszíntéri stratégiai célok természetétől függően a hadjárat lehet támadó vagy védelmi jellegű. Háborúban a szárazföldi hadjárat irányulhat a terület védelmére vagy az ellenség területének megszállására. Haditengerészeti hadjárat vezethető az ellenség elpusztításának vagy a tengeri stratégiai erők védelmének céljával, megszerelve egy az ellenség által megszállt nagyobb szigetet vagy szigetek láncolatát, vagy támadva az ellenség tengeri kereskedelmének, illetve védve a tengeri kereskedelmet. Például a németek támadó jellegű hadjáratokat vezettek Norvégiában és a Benelux államok területén 1940-ben, illetve 1940 májusában és júniusában Franciaországban. Lengyelország védelmi hadjáratot folytatott a németek ellen 1939. szeptember–októberben. Alaszka és az Aleut-szigetek védelme 1941–1943-ban védelmi jellegű tengeri hadjárat volt. A németek támadó tengeri hadjáratot folytattak a szövetségesek tengeri kereskedelme ellen az Atlanti-óceánon 1939 és 1945 között, míg a szövetségesek védelmi hadjáratot vezettek ez ellen.

Rendszerint mindegyik katonai vagy hadszíntéri szintű stratégiai cél eléréséhez szükség lenne egy hadjárat megtervezésére és végrehajtására a meghatározott hadszíntéren (formálisan kihirdetett vagy nem kihirdetett). Általános konfliktusban két vagy több hadjárat folytatható egymást követően vagy közel egy időben egy meghatározott hadszíntéren. A szövetségesek 1943 novemberében indítottak hadjáratot a Csendes-óceánon, pedig a Salamon-szigeteki hadjáratot épphogy befejezték az óceán déli területein.

A hadjárat típusai

A fizikai tér (közeg) túlsúlyban lévő összetevői függvényében, melyekben a harci cselekmények zajlanak, megkülönböztetünk szárazföldi (kontinentális) és tengeri hadjáratot. Hagyományos, nagy intenzitású konfliktusban a szárazföldi hadjárat főleg szárazföldi és légi fő műveleteket tartalmaz, míg a tengeri hadjáratban tengeri és légi fő műveleteket különítünk el. A haditengerészet és a parti őrség egy szárazföldi hadjárat részeként fő műveleteket és harcászati szintű akciókat fog vezetni egy elhatárolt vagy részben elhatárolt tengeri területen, mint ahogy az történt a német és a szovjet tengerészettel a Balti- és a Fekete-tengeren a II. világháborúban. A szövetséges haditengerészetek ugyancsak szárazföldi hadjárat részeként harcoltak Olaszországban 1943 és 1945 között. A légi hadjárat látszólagos el nem ismerésének az az oka, hogy többségük a szárazföldi vagy tengeri hadszíntéren történik. Másrészről viszont a harmadik dimenzió (légtér/világűr) és egyre nagyobb mértékben a negyedik dimenzió (a kibertér) lényeges és kitorlölhetetlen részei a szárazföldi és tengeri hadjáratoknak. A légi elemek a legmozgékonyabb és legrugalmasabb eszközök, és a sikeres hadjáratok vezetésében a mozgékonyosság és rugalmasság alapvető fontosságú.

A hadjárat fő fázisai

Általánosságban a hadjárat stratégiai váza három fő fázisra osztható: vizály előtti cselekmények, ellenségeskedés és ellenséges tevékenység utáni teendők. A műveleti parancsnok szemszögéből meghatározva a fogalmakat a fázisok a fő műveletek előtti, fő műveleti és a fő műveletek utáni szakaszok. A fő művelet pedig a kezdeti védelmi fázist követően támadó fázist tartalmazhat. Például 1990-ben az USA vezette koalíció műveletei az Öböl-háborúban tartalmazták a Sivatagi Pajzs elnevezésű védelmi fázist, melyet a Sivatagi Vihar támadó fázisa követett. A szövetséges hadjárat terve Franciaország, a Benelux államok és Németország megszállására (Overlord-terv) 1944-ben túlságosan ambiciózus volt, mert egyetlen hadjáratl akartak elérni két hadszíntéri szintű stratégiai célokat. Jobb megoldás lett volna, ha két különálló hadműveletet terveznek, egyet Franciaország és a Benelux államok felszabadítására, egyet pedig Németország megszállására.

Globális háború esetében számos hadjárat vezetésére van szükség, hogy elérjük a nemzeti vagy szövetség/koalíció stratégiai céljait egy meghatározott hadszíntéren. Ebben az esetben csak a hadjárat rendelkezik meghatározott hadszíntéren ellenségeskedés utáni fázissal, a többi esetben csak a fő műveletek utáni fázisról beszélhetünk. Továb-

bá egy főbb regionális konfliktusban a hadjárat azon fázisa, melyben az ellenségeskedés befejeződik, rendelkezik ellenségeskedés utáni fázissal. Ilyenkor az ellenségeskedés utáni fázis elkülönül a fő műveletek fázisától egy relatíve rövid háború végi fázissal. Az ellenségeskedés utáni fázis átmeneti fázissal zárul, melyben a választott kormány vagy nemzetközi szervezet kapja meg a hatalmat.

A hadjárat időtartama

Általánosságban a hadjárat befejezéséhez több idő szükséges, mint a fő művelet lezárásához. Egy hadjárat időtartamát sok tényező határozza meg, de lényegében a stratégiai cél komplexitásán és kiterjedésén, a tér–idő–erő faktoroktól és az ellenség harcolni akarásától függ. Egy szárazföldi hadjárat fejlett hadszíntéren normál esetben több időt igényel, mint nem kifejlett hadszíntéren. A kezdeti hadjáratok rendszerint tovább tartanak azoknál, amelyek a háború végső szakaszában zajlanak. Például a szövetségesek új-guineai hadjárata 27 hónapon át tartott (1942. június – 1944. szeptember), míg a Fülöp-szigeteki hadjárat csak 10 hónapot vett igénybe (1944. október – 1945. augusztus). A szövetségesek észak-afrikai hadjáratában a védelmi és támadó fázisok majdnem három évet vettek igénybe 1940. június és 1943. május között. Az 1940-es német hadjárat Norvégiában csak három hónapig tartott (április–június), nyugati irányban pedig egy kicsit tovább mint egy hónap (május 10. – június 17.).

Egy hadjárat védelmi és támadó fázisának hossza nagymértékben eltérhet egymástól, függ az időjárástól, a legvégső stratégiai cél határaitól (meghatározott vagy nem), a szembenálló erők kölcsönös viszonyától, a hadszíntér földrajzi jellegzetességeitől és azok méretétől, az urbanizáltság fokától és a lakosság sűrűségétől, az ellenséges ellenállás szintjétől és a klimatikus viszonyoktól, az időjárástól. Az Öböl-háború védelmi szakasza például (Desert Shield) öt és fél hónapon keresztül tartott, míg a támadó fázis (Desert Storm) hat hét alatt véget ért (1991. január 17. – február 28.). A 2003-as iraki háború fő harci szakaszát (Operation Iraqi Freedom) 125 napra tervezték, és 40 nap alatt végrehajtották (március 20. – május 1.).

Az ellenség tengeri kereskedelme ellen vagy a saját kereskedelem védelmében végrehajtott tengeri hadjáratok a háború teljes időtartama alatt zajlanak, ezért nagyon hosszúak lehetnek. A szövetséges kereskedelem elleni német támadás az Atlanti-óceánon és a szövetséges védelem a saját tengeri kereskedelem érdekében több mint öt és fél évig tartott (1939. szeptember – 1945. május).

Az alacsony intenzitású konfliktusok hadjáratai gyakran sokkal tovább tartanak, mint a hagyományos, nagy intenzitású háborúké. Ennek az az oka, hogy ezekben a konfliktusokban a stratégiai célok túlnyomó többségben nem katonai jellegűek. Emellett fő műveletek tervezésével és végrehajtásával csak kevés a lehetőség, ha van egyáltalán, az ellenséges erők elpusztítására. Ugyanakkor az alacsony intenzitású konfliktusok hadjáratai sokkal szűkebb politikai és jogi környezetben mozognak, mint azok, melyeket hagyományos háborúban vezetnek. Például a kommunisták által vezetett Hukbalahap felkelés több mint kilenc évig tartott (1945–1954), a maláj kommunista felkelés 12 éven keresztül húzódott (1948–1960). Az észak-vietnámi kommunisták által támogatott

Vietkong felkelés a déli kormányzat ellen 1956-ban kezdődött; az aktív amerikai részvétel Vietnámban 10 évig tartott (1965–1975); a kolumbiai kormányzat harca a marxista gerillák ellen (FARC/ELN) a hatvanas évek közepén kezdődött, és még napjainkban is tart. Afganisztánban a fő harci cselekmények fázisa (Operation Eduring Freedom) megközelítőleg kilenc hét volt (2001. október 7. – december 18.), de röviddel azután elkezdődött a tálib felkelés, és jelenleg is növekszik az intenzitása. Ugyanígy az iraki felkelés is 2003 végén kezdődött el, és még napjainkban sem látható a vége.

A hadjárat végrehajtásának sajátosságai: a „tervezett a nem tervezett” ellenében

Egy hadjárat lehet tervezett és nem tervezett. Normál esetben az összes szárazföldi és a tengeri hadjáratok nagy része tervezett. Hadjárat tervezésekor biztosítani kell az összes harci cselekmény kapcsolatát egymással, valamint azt, hogy az összes cselekmény része legyen egy átfogó hadműveleti váznak, koncepciónak. Ezt egy átfogó elképzelés kialakításával biztosíthatjuk. Ha a szövetséges/koalíciós stratégiából hiányzik az összpontosítás, a katonai stratégiai célokat nem megfelelően tűzték ki, akkor a hadjárat mint olyan csak „visszatekintésben nézhető”. Az úgynevezett ad hoc stratégiára klasszikus példa a szövetségesek tevékenysége az olasz hadszíntéren a II. világháborúban. A tengelyhatalmak legyőzése után Észak-Afrikában a szicíliai invázió (Operation Husky) volt a következő szövetséges cél. Ahogy azt az események bizonyították, a szövetségeseknek irreális elvárásai voltak az olasz megszállással szemben, a mediterrán hadszíntéren remélve a stratégiai célok elérését – a fasiszta erők kiszorítását és az olaszok átállítását. Szicília megszállása egy hadműveleti cél eléréséhez vezetett, és nem stratégiai sikerhez. Olaszország diktátora, Benito Mussolini (1883–1945) hatalmát megdőntötték, Olaszország a szövetségesek oldalára állt, de ez nem eredményezte a háború végét a mediterrán térségben, valójában német csapatok áramoltak Olaszországba. A szicíliai inváziót a szövetséges partraszállás követte Calabriában (Operation Baytown) és Salerno-nál (Operation Avalanche) 1943 szeptemberében, de a németek makacs ellenállása kitartott, és csak 1945 májusában kapituláltak. Az események ilyenén alakulásának az volt a fő oka, hogy a szövetségeseknek nem volt hadjárat szintű terve az olasz hadszíntérre. Hadműveleti célok sorozatával improvizáltak, míg a stratégiai célt elérték.

Az ellenség által kézben tartott nagyobb szigetek és a szigetvilág megszerzésére és a saját területek megtartására irányuló tengeri hadjáratokat rendszerint terveztek. Például a szövetségesek hadjáratokat terveztek a Salamon-szigetek, Új-Guinea (Pápua), a közép-csendes-óceáni térség és a Fülöp-szigetek megszerzésére. Azonban a tengeri hadjárat is csak visszatekintésben vizsgálható. Ez rendszerint akkor történik, mikor egy erős tengeri hatalom tengeri blokádot hirdet, és a gyengébb fél ellenblokáddal válaszol. Ha a kialakult tengeri konfliktus elhúzódó, a részt vevő felek tevékenysége tengeri hadjáratnak tekinthető. Példa erre a németek erőfeszítése, mellyel el akarták vágni a szövetséges tengeri utánpótlási vonalakat az Atlanti-óceánon és még néhány szomszédos tengeri területen (1939–1945). Ezzel egy időben a szövetségesek védelmi hadjáratot vezettek a kereskedelmi vonalak védelme érdekében. Mindkét fél váltakozó intenzitású harcászati tevékenységet folytatott a hadszíntér egészén, míg relatíve alacsony számú

fő hadműveletet vezettek. A leginkább figyelemreméltó kivételek egyike a szövetséges konvojok szállításai Észak-Oroszországba 1942–1943-ban és a nagyszabású brit konvoj műveletek Málta megsegítésére 1940–1942-ben. A németek ugyancsak vezettek számos fő műveletet nehéz felszíni hajóikkal és tengeralattjárókkal az észak- és közép-atlanti térség ellenőrzésére.

A hadjáratok alapkérdéseinek összegzése

A hadjárat kifejezést napjainkban túlzottan alkalmazzák, tekintet nélkül annak igazi tartalmára, jelentésére. Előfordul, hogy hadjáratként jellemeznek egy nagyarányú katonai erőfeszítést, annak ellenére, hogy sokkal megfelelőbb lenne a fő művelet csata vagy ütközet megnevezés. A hadjáratok a csapatok alkalmazásának legkomplexebb módszere. A hadjárat felöleli a csapatok alkalmazásának teljes spektrumát a kisebb harcászati szintű tevékenységtől kezdve, mint a rajtaütés vagy lesállítás, egészen a fő egyesített összhaderőnemi műveletekig. A hadjáratok változatos módon a katonai vagy hadszíntéri stratégiai célok elérését célozzák. Egy hadjárat gyakran megköveteli a haderőnemek egyesített, összehangolt alkalmazását, amelyet gyakran többnemzeti kötelékek hajtanak végre. A stratégiai célok széles választéka és komplexitása a kialakult hadszíntéren nem teszi lehetővé, hogy egyes haderőnemek önállóan érjenek el célokat. Ez nem azt jelenti, hogy mindegyik haderőnem hasonló mértékben vesz részt a hadjáratban. Ugyanakkor eléggé valószínű, hogy az új technológiai fejlesztések képessé tesznek egyes haderőnemeket vagy homogén erőt, különösen a légierőt, hogy nemzeti vagy szövetséges/koalíciós katonai stratégiai célokat érjenek el a hadszíntéren. Talán a hagyományos, nagy intenzitású hadjáratok ritkábbak lesznek a jövőben. A trend a felkelés elleni és a vallási alapú globális felkelők (terrorizmus) elleni hadjáratok irányába mutat, melyet napjainkban az al-Qaeda és támogatói jelentenek.

1.1.2 A két világháború közötti német gondolkodásmód jellemzői és fejlődéstörténete

A két világháború közötti években annak érdekében, hogy fejlesszék az új hadműveleti elgondolásokat, a német hadtudósok a figyelmüket az I. világháború tapasztalatainak feldolgozására összpontosították, azonban az úgynevezett „szabad hadműveletek elmélete” számos okból kifolyólag erősen kétséges maradt. A két világháború közötti időszakban sem definiálták a hadművelet fogalmát, bár e kategóriához kapcsolódó terminusok, mint a hadműveleti parancs, és a hadműveleti felderítés már használatban voltak. A „hadművelet” kifejezés először 1939 áprilisában került meghatározásra a szárazföldi csapatok harcsszabályzatában, mint „*a hadsereg nagyobb csoportosításainak vezetése és irányítása a főbb csatákat megelőzően és azok során*”. Nagyon gyakran a német légierő részeit is megjelentek benne. Más meghatározásban a hadműveletet úgy jellemezték, mint az erők nagyobb csoportosításainak manőverezését és az erők csoportosítását, amelyek az ütközet, a csata során a döntéshez vezetnek. Nézeteik szerint egy hadművelet irány-

mutatást ad az erők elsődleges alkalmazásában a műveletek, gyalogos, vasúti és közúti átcsoportosítások, logisztikai és harci tevékenységek (támadás, védelem, csapatkivonás és ostrom) lefolytatásához. Minden hadműveletnek meghatározott célja van. A legszembe-tűnőbb célt úgy lehetne megfogalmazni, mint az ellenség pusztítását. A terep, amelyen a hadművelet folyik, a hadműveleti terület. A hadművelet kezdeti vonalait, amelyekre a logisztika épül, vagy amelyekhez a hadművelet elvesztése esetén a csapatokat kivonják, a hadművelet bázisának hívták.

Ludvig Beck tábornok (1880–1944), a német vezérkar egykori főnöke (1935–1938) erősen hangsúlyozta annak szükségességét, hogy a hadműveletek vezetése megfelelő teret kapjon. Ő azt írta, hogy ahol a saját csapatok vagy az ellenséges erők kitöltenek minden lehetséges rendelkezésre álló területet, ott nincs lehetőség a hadművelet szabad, bátor és gyors lefolytatására. Más szavakkal, ha nincs elegendő szabad tér, akkor nincs lehetőség nagyobb hadműveletek lefolytatására, és a csapatok nem alkalmazhatók „hadműveleti művészeti szinten”. Az ő szemszögéből, ahol a szembenálló felek egymás szoros közelségében vannak, és a hadszíntér nem enged semmilyen szabad, szárny- vagy megkerülő manővert, „spontán módon”, hadműveleti vezetés nélkül is csaták alakulhatnak ki. Ezáltal a stratégia ugyancsak elveszítené szellemi felsőbbrendűségét és függetlenségét, amelynek a múltban megvoltak a maga nagyszerű csatornáit a szabad hadműveletek lefolytatására.

A II. világháborúban a támadó fél számára nehézkes volt az erők harcbevételét és az ellenséges vonalak feltörését követően hadműveleti téren az első ütközettel betörni mélyen az ellenséges védelmi vonalak mögé az utánpótlási vonalak elvágása céljából, azt követően üldözni, bekeríteni és végleg felszámolni az ellenséges erőket.

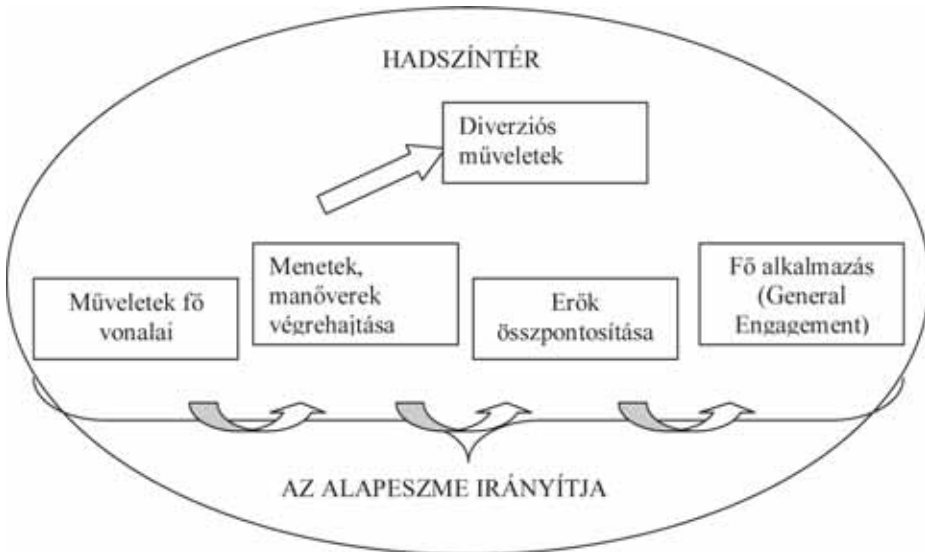
1.1.3 A Cári Orosz Birodalom teoretikusai által vallott nézetek

A 19. század végén az oroszok, nyugati kortársaikhoz hasonlóan, szintén küzdöttek az új technológiai előnyök befolyásával és azzal, hogy definiálják az újonnan felbukkanó eljárásokat a támadó erők alkalmazásában. Genkrykh A. Leer tábornok egy volt a 19. század vezető orosz és ugyanakkor európai katonai teoretikusai közül (1829–1904). Neki tulajdonítják a „*jelentős stratégiai hadműveletek*” terminus bevezetését, később pedig földrajzi nevekkel – lakott területek, folyók vagy földrajzi objektumok nevével – való jelölését.

Leer kiképző volt, ugyanakkor parancsnok is a Miklós Cári Katonai Akadémián. Hadműveletet tanulmányozott, s tőle származik a katonai műveletek színtere elnevezés (a nyugati terminológiában hadműveleti terület: *theater of operations*). A hadműveletek három típusát különböztette meg: fő, előkészítő és támogató jellegű műveletek.

A fő hadműveletek magukba foglalták a műveletek fő vonalainak meghatározását, meneteket és manőverek végrehajtását, a diverziós műveleteket és a harcoló erők összpontosítását, tehát mindent, ami tetőfokára hág a „fő alkalmazásban” (egyes fordítások szerint fő ütközetekben) mint alapvető célkitűzés az ilyen típusú hadműveletekben. Az előkészítő hadműveleteket önálló hadseregek hajtották végre. Ezek a hadműveletek bázisokból, az erők harcbevételéből és a katonai művelet helyszínének tervező előkészít-

téséből álltak. A támogató hadműveletek magukba foglalták az ellátmány összegyűjtését, a kommunikációs csatornák kiépítését, a biztosítás megszervezését, ezen belül a lehetséges visszavonulási útvonalak megtervezését és az erődítmények vagy a megerősített vonalak kiépítését.

1. ábra: Leer elgondolása a fő hadműveletekre

Forrás: VEGO, M. N.: Joint Operational Warfare.

A legfontosabb kérdés, amely Leert foglalkoztatta, a hadműveletek alapjainak, irányainak elgondolása volt. Szemben számos más teoretikussal, ő nem úgy tekintett a hadműveletek alapjaira, mint tisztán elvont „matematikai” terminusokra vagy vonalakra a térképen. Számára ez a terminus megtestesítette a hadműveleti idő, tér, irány, erő, körülmények és biztonság összefüggéseinek ideális értelmezését. Leer szemszögéből Napóleon és Moltke személyesítette meg magát az előrelátást, amit a hadműveletek alapja, irányja mutatott. Habár ő úgy gondolta, hogy Moltke sokkal következetesebben és minden részletre kiterjedően alkalmazta Napóleon háborús tanait, mint Napóleon maga.

A *Stratégia* című munkájában (1896) Leer leszögezte,² hogy a manőver önmagában nem biztosítja a győzelmet. Az ő nézőpontjából „az, aki bekerít, saját maga is be van kerítve” azáltal, hogy korlátolt a további műveleteinek a rugalmassága, és minden manőverre van egy ellenmanőver. Leer felismerte a hadműveletek külső vonalaktól való irányításának lehetőségét, ugyanakkor figyelmeztetett, hogy minden az adott helyzettől függ, és az adott helyzetek diktálják a hadműveletek végkimenetelét.

² KIPP, Jacob W.: *Mass, Mobility, And The Red Army's Road To Operational Art 1918–1936*. Paper of the Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 1988. 87–112.

Gotzhoz hasonlóan Leer is azt állította, hogy a hadművelet azon műveletek sorozata, amelyek megtestesítenek egy „alapeszmét”, amely egy folyamat a tervezéstől, a vonalak felfejlesztésétől, műveletek sorozatától, prioritások meghatározásától a források összpontosításáig, melyek kizárólagos feltételei a parancsnoki elhatározás, döntés sikerének vagy bukásának. Hadtörténeti tanulmányaira alapozva Leer azt feltételezte, hogy két összetevő dominál minden hadműveletben: a cél, amely egy eszme továbbfejlesztése, és az irány, amelyet a hadműveletek alapjai adnak, a valóságban fejtve ki az alapötletet és a tervet.

Leer a hadműveletet – általa használt kifejezéssel – az alkalmazott stratégia részének nevezte. Egy hadművelet magasabb rendű, mint a harcéri harcászat. Egy hadművelet műveletek sorozataiból, manőverekből és összecsapásokból áll. Leer úgy tekintett a stratégia tárgykörére, hogy az tisztán tartalmazza a hadműveleti tervezést, az átcsoportosítást, illetve a logisztikát. Ő a stratégia részének tekintette a manőverezést és a saját csapatok biztonságáról való gondoskodást is az adott katonai műveletek színterén. A harcászat területéhez tartozott egy csata levezénylése vagy egy harci művelet irányítása is. Bár van néhány ellentmondásos tényező az elgondolásaiban, felismerte, hogy a stratégia nem azonos a hadművelettel. Az ő eszméi a hadműveletről megalapozták, hogy a hadműveletet és a stratégiát nyilvánvalóan el kell különíteni egymástól. Leer maradandó örökséget hagyott a hadműveletek szellemi felfogásában az orosz katonai szemlélet fejlődésének története során.

Két másik orosz teoretikus, Nyikolaj P. Miknyevics és Alexander A. Nyezmanov szintén Leer iskolájához tartozott. Miknyevics tábornok (1849–1922) életművének központjában a stratégiai hadműveletek álltak. Leerrel szemben ő sokkal részletesebben elemezte azokat, legfőképpen a háború kezdeti szakaszát és annak összetevőit. Habár hagyománytisztelő nézeteket vallott, felismerte, hogy a technológia fejlődésének jelentős hatása van a hadviselésre; hangsúlyozta, hogy a technológia alapvetően megváltoztatta a csaták és hadműveletek természetét; új elvárások kerültek előtérbe a mobilizáció, harcbavetés és hadműveletek vezetése terén.

Miknyevicshez köthető a hadművelet terminus meghatározása az irányadó *Katonai és Haditengerészeti Enciklopédia* művében, amelyet 1891-ben adtak ki. Ő azt állította, hogy minden háború egy vagy több hadjáratból áll, és ezen belül minden hadjárat hadműveletekből áll. Egy hadművelet a meghatározott teljességet képviseli a hadsereg stratégiája alkalmazásától a kezdettől a végső ütközet sikeres végkimenetelig. Ez a meghatározás évtizedekig változatlan maradt az orosz birodalomban.

Miknyevics kétféle hadműveletet különböztetett meg a cél szempontjából: fő hadművelet, amelynek döntő hatása van a háború folyamán, és másodlagos hadművelet, amelynek másodlagos a fontossága. Természetüket tekintve mindkét fajta hadművelet lehet támadó, illetve védő jellegű. Mértéküket tekintve a hadműveletek egyszerűek és összetettek. Az egyszerű hadműveletek során kisebb harccsoportokat alkalmaznak kis területen, önálló céllal. Szemben az összetett hadműveletekkel, ahol nagyobb erőket vetnek be nagyobb műveleti területen, és egy időben több cél elérését határozzák meg. Miknyevics nézetei a hadműveletekről széles körben elfogadottnak számítottak az idősebb orosz teoretikusok között az I. világháborúig.

Nyezmanov ezredes (1878–1928) volt kora legbefolyásosabb orosz teoretikusa az I. világháború kitöréséig. Az ő hadműveletről alkotott elgondolásai voltak a legelfogadottabbak a hadművészet első szovjet teoretikusai körében is. Nyezmanov azt írta, hogy „egy háború mint egység lebontható hadműveletek sorának egységeire, és minden hadművelet lebontható közvetlen harcparancsok egységének sorára, amelyekben a parancsot kiadó feltételeket szab az alárendeltek felé, és mindezek egyesülnek egy egyedülálló hadműveletben, így minden hadművelet összefügg egymással”. Azok mind egy egyedülálló hadműveleti célkitűzés részei, összefüggésben egymással a háború tervének elsődleges elgondolása által. Nyezmanov számára egy nagyszabású hadművelet szíve az általános harci alkalmazás volt, amely ugyanakkor képviselte egy hadművelet logikai kimenetelét. Ő újra bevezette Leer stratégiai hadművelet terminusát, de abban a vonatkozásban, hogy kik vívják azokat, azaz az újonnan kreált elnevezés: „frontok” (a nyugati terminusban hadseregcsoportok) vonatkozásában. Minden stratégiai hadművelet több hadsereg hadműveleteinek sorából állna.

Fő művének címe „*Modern Háború*”, melyben Nyezmanov kifejtette, hogy egy hadművelet terve a haderő szempontjából műveletek sorából áll, amelyeket „közvetlen feladatok” sorára lehet lebontani. Azokat a hadműveletek alapjai, sora köti össze. Egy hadművelet terve az elérendő célkitűzések és irányok közös gondolatán kell, hogy alapuljon. Minden hadműveletet fel lehet osztani helyi és elsődleges (közbenső) célok sorára, és azok egyesülnének a hadművelet közös céljában, és ugyanúgy, a hadműveletek összessége kapcsolatban áll egymással, figyelembe véve célkitűzéseit és irányait a „háború vezérlő elgondolásával”. Nyezmanov számára a hadművelet tervének elkészítése része volt az ütközetekre való felkészülésnek. Ez tartalmazta a hadművelet célkitűzésének meghatározását, a „közvetlen feladatok” tisztázását a célok eléréséhez vezető úton és a véghezvitel módszerét, a szükséges hadianyag biztosítását, és a saját erők védelmének megszervezését az ellenséges támadásoktól.

Nyezmanov messze az élen járt kortársai körében, aki szerint a jövő hadviselését többé nem határozhatják meg egyetlen harci/fő alkalmazásként. A háború inkább általános harci alkalmazások sorából állna, melyek kapcsolatban állnak egymással a háború tervének átfogó elgondolása által. A terv meghatározná a megfontolt, de összefüggő parancsok, feladatok végrehajtását. Az általános stratégiai célkitűzés hadműveletek levezetése során kerülne végrehajtásra. Nyezmanov azt írta, hogy az általános harci alkalmazás a jövő hadműveleteinek a szerves részévé kellene váljon, melyeket nemcsak önálló hadseregek, de két vagy több hadseregcsoport vagy front vívna. Kortársai zömével szemben Nyezmanov hitt benne, hogy a jövő hadviselése elhúzódó jelleget ölthet. Ugyanakkor az ő szemszögéből a mandzsúriai orosz–japán háború demonstrálta, hogy a háború állhat elkülönülő offenzívák sorából, melyek támadóak a frontokon és védelmi a mélységben. Más szavakkal Nyeznamovnak megvolt az alapelgondolása, melyet a későbbi szovjet teoretikusok az egymást követő, folytonos hadműveletek teóriájaként fejlesztettek tovább.

1.1.4 A szovjet teóriák összegzése

A szovjet hadsereg a két világháború között minden más országnál tekintélyesebb erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy fejlessze a hadművellet elméletkörét, és ezeket az ismereteket integrálja harcszabályzataiba. A szovjet hadművellet gondolkodás alapja az 1904–1905-ös orosz–japán háború, az I. világháború és az orosz polgárháború során megszerzett tapasztalatok voltak.

A hadművellet művészet alkalmazásának megjelenése a szovjet teóriákban és a gyakorlatban a fegyveres ütközetekben történt változások logikus következménye volt, amelyekben új jelenségeként tűnt fel a hadművellet kategóriája. A szovjet szabályzat, amelyet 1924-ben adtak ki, a magasabb szintű egységek vezetésére meghatározta, hogy minden hadművelletnek és minden ütközetnek a feladata az ellenséges fegyveres erő és technikai eszközök pusztítása. Ezt csak döntő ütközetek megvívása során, egyszerű és „ügyes manőverek” gyors és állandó végrehajtását követően lehet elérni.

Egy volt cári tábornok, aki egy volt a kor vezető szovjet teoretikusai közül, Aleksandr A. Sevcsin (1878–1938) volt az első, aki elfogadható meghatározással szolgált arra, hogy mi alkotja a korszerű hadművelleteket. Azt írta „*Stratégia*” című könyvében, hogy a „*harcszati kreativitást a hadművészet diktálja. Az önálló harci cselekmények nem függetlenek, sőt formálják az alapvető anyagot, amelyből a hadművellet egésze összeáll. Csak a legtrikább esetekben lehet arra számítani, hogy a háború célkitűzéseit egyetlen egyszerű művelettel lehet érní. Normál esetben, ezt az ösvényt hadművellet sorozatára lehet felosztani, melyben minden hadművellet elkülönül egymástól időben, többé-kevésbé számottevő szünetekkel. A hadművelletek a hadszíntér különböző részein kerülnek levezetésre. A hadművelletek különböznek egymástól a közvetlen célkitűzéseik meghatározásában is.*”

Sevcsin azt állította, hogy egy hadművellet megelőz egy hadművellet felvonulás/átcsoportosítás, amely jelentős mértékben a vasúthálózatra támaszkodik. Az ő szemzőgéből a hadművelletek lefolytatásának kezdeti fázisai hasonlítanak a Moltke-érában elfogadott módszerekhez. Szemben az utolsó fázissal, mivel megjelent az általános harci alkalmazás mint jelentős rész a hadművelletek levezetésében. A hadművellet terve iránymutatást ad abban, amit Sevcsin „anyag előkészületnek” nevezett, vagyis az erők összpontosításában a gyülekezési körletben, a védelmi struktúrák kiépítésében, csapatmozgásokban, az ütközetek során végzett átkaroló és áttörő műveletekben, bekerítés során, és elsődlegesen az ellenséges erők pusztításával végződik. Sevcsin az állította, hogy a hadművellet a háború művészete, melynek során az erők erőfeszítései megszakitás nélkül a hadszíntér egy meghatározott részére, egy meghatározott közbeeső cél elérésére irányulnak.

Egy másik szovjet teoretikus, Nyikolaj N. Movcsin (1896–1938) 1928-ban írta meg „*Folytonos/sorozatos hadművelletek levezetése a marne–vistula-i tapasztalatok alapján*” című művét. Itt egyebek közt különbséget tett a front szintű hadművellet és a hadsereg szintű hadművelletek között. Egy hadsereg szintű hadművellet nemcsak része volt a front szintű hadművelletnek, de ugyanakkor harci epizódja is a saját összetevőivel. Alárendelt státusza ellenére a hadsereg szintű hadművellet „egyszerű” hadművellet volt, amely korlátozott forrásai miatt egy időben egyszerű célok elérését tűzte ki végrehajtásul; célja

eléréséhez megfelelő forrásokkal és olyan parancsnoki szervezettel rendelkezik, amely felelős a hadsereg tevékenységének irányításáért, a közbenső célok meghatározásáért, és minden tevékenységet figyelembe véve iránymutatást ad a hadművelet levezetése alatt. Miknyevicshez hasonlóan ő is elfogadta az egyszerű műveletek koncepcióját.

A szovjet hadművészet kutatásainak központjában az 1920-as évek közepének hadműveleti teóriái álltak. A szovjetek sokkal részletesebben kifejlesztették a sorozatos/folytonos és a mélységi hadműveletek teóriáit. Az 1930-as évek közepére ezek a teóriák a Vörös Hadsereg doktrínáinak részévé váltak. Ugyanebben az időben a szovjetek kifejlesztették a tengerészeti hadműveletek tervezése és levezetése teóriákat is, amelyeket szintén a doktrínákba építettek. A szovjet hadműveleti fogalmak fő problémái közül az egyik az volt, hogy nem álltak kapcsolatban az ország gazdasági lehetőségeivel. Továbbá sokkal súlyosabb probléma volt a szovjet doktrína alkalmazása a gyakorlatban, mivel a szovjet parancsnoki és vezetési rendszer szigorúan centralizált volt, és a beosztott parancsnokoknak nem volt lehetőségük függetlenül, a szükséges fokú kezdeményezői készséggel cselekedni.

1.1.5 A folytonos/sorozatos hadműveletek (Successive Operations)

Valószínűleg a szovjetek voltak az elsők, akik a folyamatos, egymásra épülő hadműveletek teóriáját megalapozták és a gyakorlatban alkalmazták. Elvetették a döntő, megsemmisítő ütközet koncepcióját, helyette inkább az egymásra következő/épülő, folytatódó, nagy intenzitású, támadó hadműveletek levezetésének az ideáját fogadták el. Ennek a teóriának az alapfogalmait valójában Nyezmanov fektette le 1911-ben. Ő ellentmondást nem tűrően kijelentette, hogy a döntő ütközet a múlté, s felfigyelt arra, hogy számos esetben a győzelem nem lett volna végső és a vesztes fél visszavonhatta volna erőit, ezáltal alapot szolgáltatva egy új védelmi vonal felállítására.

Az 1920-as évek szovjet koncepciói az egymásra következő/épülő hadműveletek teóriája alapjául az I. világháború és az orosz polgárháború során megszerzett tapasztalatok szolgáltak. Szergej S. Kamenyev (1881–1936), aki a Vörös Hadsereg főparancsnoka volt (1919–1924), előre látta, hogy a folytatódó hadműveletek legfőbb előfeltételei lesznek a győzelemnek. Az egymásra következő/épülő hadműveletek teóriáját továbbfejlesztették az 1920-as évek orosz teoretikusai, név szerint: Mihail N. Tyuhacsevszkij (1893–1937), Vlagyimir K. Triandafilov (1894–1931), Movcsin és N. Ye. Varfolomejev (1890–1941).

A szovjetek számára az I világháború és az orosz–lengyel háború (1920) tapasztalatai meggyőző erejűnek bizonyultak, mely szerint állandósul az a tendencia, hogy nem lehet egyetlen döntő ütközetrel elérni a végső célkitűzést, lásd a marne-i csata (1914. szeptember) eredményét. A szovjetek hasonló helyzettel találták magukat szemben a Visztula folyóhoz történő előrenyomulásuk során 1920-ban: mire csapataik elérték a lengyel főváros határát, kimerültek és legyengültek. A pusztító lengyel ellentámadás több száz kilométerrel hátrébb vetette az oroszokat. A háború közös elhatározásból ért véget.

Varfolomejev azt írta, hogy a győzelem eléréséhez a hadműveletek egész sorát kell levezetni, egyiket a másikra építve, logikailag egymásra alapozva és egyesítve a fő célkitűzés által. A hadművelet céljával ki lehetne tűzni az ellenség teljes megsemmisítését szünet nélküli támadással. Az erőknél meghosszabbított műveleti üldözést kellene végrehajtaniuk szünetek nélkül. A fő célkitűzés megvalósítható egymásra épülő hadműveletek végrehajtásával, amelyek mindegyike arra irányul, hogy közbenső és behatárolt célkitűzéseket érjen el.

1925-ben a Munkás Paraszt Vörös Hadsereg Katonai Akadémián (RKKA) külön kart hoztak létre a hadműveletek levezetésének tanulmányozására és oktatására, amely területet addig a stratégia tárgykörébe sorolták. Azután a hangsúly az egymásra következő/épülő hadműveletek természetére és azok jövőbeni fejlődésére került. A döntő ütközet elvének elvetése és az egymás sikereire épülő hadműveletek elvének elfogadása arra kényszerítette a szovjeteket, hogy figyelmüket egy harmadik, közbenső szintre irányítsák a harcászat és a stratégia, hadászat között.

Tyuhacsevskij marsall volt az egyik az egymásra következő/épülő hadműveletek elvének korai teoretikusai közül. Az „*Előrenyomulás a Visztulához*” című könyvében, melyet 1934-ben adtak ki, azt írta, hogy a modern, széles frontokon lehetetlen az ellenséges haderő pusztítása egyszerű csapással, amely arra kényszerít, hogy a pusztítást az egymásra következő/épülő hadműveletek sorozatának lefolytatásával hajtsuk végre. A totális megsemmisítésre irányuló hadműveletek sorozatának sikeres levezetése és ennek kombinálása a folyamatos üldözéssel helyettesítheti a totálisan megsemmisítő ütközet elvét. Azt írta, hogy a modern fegyverek természete és a modern ütközet olyan, hogy lehetetlen az ellenséges csapatokat egy nap alatt egyetlen csapással elpusztítani. A támadásnak a modern hadműveletek levezetése során ütközetek sorozatában kell kibontakoznia, nemcsak a frontok mentén, de az ellenséges vonalak mögött is.

Triandafilov azt írta, hogy a fő erő kifejtését az egymásra következő/épülő hadműveletek megvívása során nem a kezdeti, hanem a végső fázisban célszerű alkalmazni. Úgy vélte, hogy a döntő ütközetet, amelyben felszámolják az ellenséges erők zömét, csak közvetlenül a hadművelet vége előtt lehetséges megvívni. Hitt abban, hogy a hadműveletek lefolyása meghosszabbodik, és folyamatosan, egymásra építve lehet több hadműveletet is levezényelni. Egy hadsereg műveleteinek tervét a fő erő kifejtés irányának szektoraiban úgy lehet előkészíteni, hogy képes legyen egymásra következő/épülő hadműveletek során megvívására elejétől a végéig, csak a saját erőit alkalmazva. Az ilyen hadseregnek megvannak a megfelelő erőforrásai, amelyek lehetővé teszik, hogy leküzdje az ellenséges ellenállást a kezdetektől a hadműveletek sikeres megvívásáig.

Az egymásra következő/épülő hadműveleteket a frontparancsnokoknak kell tervezniük. A szovjetek korai koncepciói az egymásra következő/épülő hadműveletek terén két fő támadást vagy egy önálló fő támadó műveletet feltételeztek, amelyet a frontok hajtának végre, ugyanakkor számos másodlagos támadó manővert terveztek abból a célból, hogy az ellenség a tartalékait harcba vesse a főerő kifejtés irányának szektoraiban, a másodlagos irányokban. A front teljes támadó szektora nem haladhatja meg egy időben a védekező fél szektorának a felét. Szovjet szemszögből egy front támadó hadműveleteit megszakítás nélkül legfeljebb egy hónapig képes végrehajtani, és ezalatt 93-tól 124

mérföld távolságra nyomulhat előre, habár két hétig tartó hadműveleti szünet elegendő időt ad az ellenséges erők részére, hogy visszavonulást követően új védelmi vonalat építsenek ki. Ennél fogva szükségessé vált a szovjetek számára a mélységi hadműveletek elvének kifejlesztése.

1.1.6 A mélységi hadműveletek elmélete (Theory of Deep Operations)

Az egymásra következő/épülő hadműveletek teóriája elvezetett a mélységi hadműveletek elvének kifejlesztéséhez. Az 1929-ben kiadott Vörös Hadsereg Harcszabályzata bevezette a támadó hadviselésbe a jövőbeni gépesítés és motorizáció koncepcióját. Ennek a szabályzatnak az esszenciája a mélységi hadműveletek elvei voltak. Az új koncepció előírnyozta a gyalogság, tüzérség, harckocsik és légierő egyidejű alkalmazását a siker eléréséhez az ellenség harcászati mélységében. 1933 februárjától a Vörös Hadsereg hivatalosan is bevezette a mélységi hadműveletek fogalmát a *Mélységi Hadműveletek Szervezésének Ideiglenes Utasításában*. 1935 márciusában új és részletesebb utasításokat vezettek be.

Az egymásra következő/épülő hadműveletek tanulmányozása nagyjából felvázolta a mélységi hadműveleti elvek részletes kifejlesztésének előfeltételeit. Az oroszok hadjáratai a Balkánon 1877–1878-ban biztosították az alapismereteket a szovjet teoretikusok számára a mélységi hadműveletek koncepciójához. Abban a háborúban Yu. V. Romejko-Gurko tábornok előretolt különítményeket vetett be, amelyek az ellenség védelmének mélységébe manővereztek, ezáltal teljesítve a hadműveleti célkitűzést. Ez az erő ad hoc jellegű, hadosztály méretű erő volt, habár a manőver erők meghatározásában összetétele sokkal inkább emlékeztetett egy hadtestre.

Triandafilov, Tyuhacsevskij és Aleksandr I. Jegorov (1883–1939) voltak a kor vezető teoretikusai a mélységi hadműveletek koncepciója terén. Triandafilov a „*Modern Hadseregek Hadműveleteinek Karaktere*” című művében, amelyet 1929-ben adott ki, rámutatott arra, hogy a világháború előrehaladtával fordított arányban állt a technikai eszközök alkalmazása. Például a német előrenyomulás a marne-i csatában 10 kilométer volt naponta, annak ellenére, hogy naponta 5–6 kilométer előrenyomulással számoltak a lehetséges legerősebb ellenállás esetén. Az 1918. márciusi offenzívában a különlegesen képzett és felszerelt német roham hadseregek még erős tüzérségi támogatással is csaknem több mint 3,5–5 kilométert nyomultak előre naponta. Triandafilov szerint a mélységi hadműveletek sikereit csak lassan, nagy erőfeszítések árán és ismétlődő támadásokkal lehet elérni. A széles fronton való támadással a hadművelet célkitűzése nem volt elérhető, mindössze 10–35 kilométer mélységű betöréseket lehetett elérni. A nagymértékben gépesített szovjet haderő a 1930-as évek végén befogadta Triandafilov elveit. A mélységi hadműveletek teóriája teoretikai modellt vált számos támadó hadműveletben, amelyet a Vörös Hadsereg vívott a II. világháborúban.

Triandafilov ugyanakkor visszanyúlt a hadtörténelmi alaptanulmányokhoz, és létrehozott egy hadműveleti számvetést, hogy meghatározza a jövőbeni háborúk hadműveleti sikereinek módszereit és forrásait. Elsődlegesen a *Modern Hadseregek Hadműveleteinek Karaktere* című könyve alapján számoltak az ellenséges front/arcvonal áttörésével és

a mélységi hadműveletek megvívásával. Triandafilov fő vívmánya az volt, hogy felállította a hadműveleti normákat, amelyek folyamatosan a szovjet teóriák szerves részévé váltak. Hitt a kiszámítható normákban a harcban a szélességet, mélységet, manőverező képességet, szükséges erőket/capatokat, tüzeszközök kilométerenkénti sűrűségét, az ellátmányt, megerősítést stb. illetően a célok tervezéséhez, illetve a saját erők várható teljesítményének elemzéséhez/értékeléséhez/beclséséhez.

A mélységi hadműveletek számos fázisból álltak: az ellenség harcászati védelmének áttörése a gyalogság, tankok, tüzéség és légerő kombinált alkalmazásával; a harcászati siker kifejlesztése a hadműveleti sikeren belül a harckocsik tömege, a motorizált gyalogság és a gépesített lovasság/felderítő bevetés alkalmazásával az áttörési zónában. Ugyanakkor légi mozgékonyaságú erők alkalmazása; tartalékok telepítése és az ellenség hadműveleti védelmének felszámolása; a hadművelet sikerének kifejlesztése az üldözés bevezetése az ellenséges erők teljes kiűzéséig, ezáltal megalapozva egy új hadművelet kedvező kiinduló pontját. Az, hogy behatolva az ellenség teljes hadászati szintű védelmébe jelentős csapást okozunk, az együttműködő gyalogság, harckocsik, tüzéség mélyen lépcsőzött tömegét igényli, légi támogatással. A szovjetek úgy hitték, hogy minden mélységi hadműveletben 15–25 napon belül 150 mérföldet lehet előrenyomulni.

A mélységi hadműveletek koncepcióját először 1935-ben tesztelték Kijevnél és a következő évben a fehér orosz és ogyesszai körzetben. 1935-ben a Munkás Paraszt Vörös Hadsereg új táborig szabályzatát írták Tyuhacsevskij és Jegorov felügyelete alatt, amely a mélységi hadműveletek koncepcióját a szovjet hadművészet központjává tette.

A szovjet állítások ellenére tény, hogy nem a szovjeteiktől ered a mélységi hadműveletek teóriája. Az elgondolást először J. F. C. Fuller brit tábornok vetette fel, aki fő hangadója volt a hadseregek motorizálásának. A francia Andre Laffargue százados fektette le a mélységi hadműveletek alapjait az 1915-ben megjelent, a „*Támadás a Lövészárok Hadviselésben*” című művében. Később a németek integrálták Laffargue ötleteit a „*Támadás az álló hadviselésben*” című doktrínájukba. A koncepció gyakorlati alkalmazása megtalálható az úgynevezett „*Hutier villámtaktikaiban*”, amelyet a németek nagy sikerrel alkalmaztak az 1918-as nyugati front tavaszi offenzíváiban. Fuller előírta egy kisméretű professzionális hadsereg ötletét, amely majdnem kizárólag tankokkal és repülőekkel van felszerelve, és nagy sebességgel nagy távolságokra képes manőverezni. Az angol vezérkar nem hitt abban, hogy az emberi erőt mobilitásra lehet felcserélni. Meggyőződésük volt, hogy a siker kizárólag azon múlik, hogy ki tud nagyobb létszámú hadsereget felsorakoztatni.

A II. világháború után a Szovjetunió 1991-ben bekövetkezett összeomlásáig a szovjet katonai teoretikusok kiemelt figyelmet fordítottak hadműveleti fogalmaik precíz definiálására az akkoriban érvényben lévő doktrínáikban, katonai enciklopédiáikban és harcszabályzataikban. Az idő múlása ellenére a „hadművelet” szovjet definíciója csak kisebb változáson ment keresztül. Például az 1970-es években úgy írták le, hogy „*különbőle ütközetek, csapások és manőverek – egyesülve a kitzűzött célokkal, feladatokkal, elhelyezkedéssel, a rendelkezésre álló idővel – összességének párhuzamos vagy egymásra következő/épülő végrehajtása egy önálló cél, vagy terv szerint, melynek célja a küldetés teljesítése a hadszíntéren, egy hadászati irányban, vagy hadműveleti irányokban a rendelkezésre álló*

idő által meghatározva". Az 1980-as évek végén a hadműveletet úgy definiálták, mint „a különféle csapatok/erők által egy cél, feladat, terület és idő alatt párhuzamosan végrehajtott ütközetek, harcok, és manőverek összessége, melynek célja egy kidolgozott terv alapján sikeresen végrehajtani hadászati, hadműveleti-hadászati, hadműveleti, vagy hadműveleti-harcászati feladatokat egy meghatározott időkereten belül a hadszíntéren, hadászati, vagy hadműveleti irányokban, egy bizonyos területen vagy zónában”.

A nyugati gyakorlattal ellentétben a hadművelet szovjet kategorizálásának alapja az erők vagy formációk képessége volt a különleges harcfeladatok sikeres végrehajtására. Ezentúl a szovjetek megkülönböztettek többek között harcászati, hadműveleti-harcászati, hadműveleti, hadműveleti-hadászati, hadászati erőket/egységeket/formációkat. A rendelkezésre álló idő függvényében a szovjetek megkülönböztettek kiinduló/kezdeti és egymásra következő/épülő hadműveleteket. Megkülönböztettek még négyféle hadműveletet: általános csapat/szárazföldi, általános flotta-, összhaderőnemi és úgynevezett önálló/független műveleteket.

1.1.7 Általános csapat/szárazföldi műveletek (General Troops/Land Operations)

Az általános csapat/szárazföldi műveleteket az erők fő elemei, fegyvernemek, csapatok hajtják végre csapat/szárazföldi parancsnokság irányításával. Ezek az erők párhuzamosan hajtják végre kölcsönösen kapcsolatban lévő hadászati, hadműveleti-hadászati, hadműveleti feladatokat. Méretüket tekintve ezek a műveletek kontinentális hadszíntéren zajlanak stratégiai küldetések teljesítésével vagy front méretű műveletek hadműveleti-hadászati feladatok végrehajtásával, illetve hadsereg/hadtest szintű műveletek hadműveleti-harcászati feladatok megoldásával. Normál esetben a hadsereg és hadtest műveletek a front méretű műveletek részei, az utóbbi pedig a hadászati műveletek része kontinentális méretű hadszíntéren.

1.1.8 Általános flottaműveletek (General Flotta Operations)

A flottaműveleteket a flotta fő erői, harci és különleges erői hajtják végre a flottaparancsnokság által párhuzamosan irányítva kölcsönösen kapcsolatban lévő hadászati, hadműveleti-hadászati, hadműveleti feladatokat. Méretüket tekintve „flotta és flotilla méretű” műveletekről beszélünk.

1.1.9 Összhaderőnemi műveletek (Joint Operations)

Erők, fegyvernemek, harcoló csapatok, különleges erők hajtják végre egy terv alapján, általános csapat/szárazföldi parancsnokság vagy más parancsnokság vezetésével, amely parancsnokságé a vezető szerep a műveletben. A műveletek jellegét tekintve a szov-

jetek megkülönböztetnek légideszant, deszantelhárító, haditengerészeti partraszálló (kételtű), nem partraszálló (tengeri), légi támadó, légi és légvédelmi műveleteket. Az összhaderőnemi műveletek az általános csapat/szárazföldi vagy flottaműveletek részei.

A szovjetek megfogalmaztak egy „önálló/független” műveletet, melyet önállóan hajtanak végre, vagy együttműködve más önálló/független erőkkel, önálló stratégiai vagy több stratégiai, hadművelleti-hadászati vagy hadművelleti feladatok teljesítése érdekében. A szovjet flotta képes volt megtervezni és végrehajtani haditengerészeti műveleteket. Ezen önálló műveletek részét képezték az általános csapat/szárazföldi vagy flottaműveleteknek. Az összhaderőnemi műveletekkel ellentétben az önálló műveleteket nem általános parancsnokság irányítja. Az önálló műveletek magukba foglalják hadászati nukleáris erők műveleteit, hadászati műveleteket haditengerészeti hadszíntéren és hadászati műveleteket az ellenség támadásának elhárítására a levegőben és az űrben.

1.1.10 Következtetések

A hadművellet fogalma jelentős változáson ment át Lloyd „*műveletek sora/vonala*” fogalmától. A kezdetekben és többnyire a 19. században az európai és orosz katonai teoretikusok azt gondolták, hogy a hadseregek mozgása a hadművelleti bázisról a harci területre – amit a németek fő csatának, az oroszok fő alkalmazásnak neveztek – hadművellet. Az ütközet maga, gondolták, valami elkülönülő és a harcászat dominánsa, mialatt a hadművellet a stratégia dolga. Csak a 19. század végén több német és orosz teoretikus kezdte bizonyítani, hogy a hadseregek mozgása, a fő csata/fő alkalmazás nem különíthető el, és hadművelletnek kell nevezni. Ez a nagy változás köszönhető a jelentős technológiai fejlődés előnyeinek, és konkurens változás a háború jellegét tekintve Európában. Mindezek a csapatok harci alkalmazásának új metódusához vezettek.

A hadművellet talán legnagyobb gyakorlati alkalmazói a németek voltak mindkét világháború során, míg a szovjetek voltak azok, akik az alapfogalmakat lefektették a két világháború közötti időszakban. A korai szovjet katonai teoretikusok kételye fogalmazódott meg úgy, hogy a hadművellet a hadászat vagy a harcászat része. A teoretikai vitának Sevcsin volt a kulcsszereplője, amely elvezetett a hadművelleti művészet fogalmának elfogadásához, és a hadművellet elmélete és gyakorlata új területének nevezte. A változások alapjául szolgált több orosz gondolkodó az I. világháború vonatkozásában, nevezetesen: Leer, Miknyevicc és Nyezmanov. Az oroszok írásaikkal hatással voltak a vezető német gondolkodókra, különösen Schlichting és Goltz tábornokokra. Még több vezető szovjet hadművelleti gondolkodó volt korábban a cári Oroszország tisztje, mint Sevcsin és Tyuhacsevszkij.

A szovjetek voltak az egymásra következő/épülő műveletek elméletének vezető kidolgozói, amit a németek elvetettek elméleti és gyakorlati síkon is. Az egymásra következő/épülő műveletekre irányuló figyelem, később a mélységi ütközet és mélységi műveletek vezettek a Munkás Paraszt Vörös Hadsereg Katonai Akadémia (RKKA) doktrínájának változásához. A szovjetek alkalmazták az egymásra következő/épülő műveletekre és mélységi műveletekre alapuló doktrínájukat az óriási sikernek számító sztálingrádi csatában és a keleti fronton a háború végéig. Ez szolgál annak illusztrációjául, hogy

a gyakorlat hogyan tölti meg az elméletet, az elmélet hogyan kövezi ki a doktrínáig vezető utat, és a gyakorlatban hogyan fogadják el a doktrínát.

A szovjet hadműveleti elmélet tovább fejlődött a II. világháború után a Szovjetunió 1991-ben bekövetkezett összeomlásáig. Hadműveleti elméletüket az erőknél/formációknak a háború során végrehajtott különleges feladatokra való képességeire alapozták. Először realiztikusabb megközelítésnek kell meghatározni a katonai cél skáláját, majd meghatározni a szükséges erők méretét, összetételét az említett cél teljesítéséhez. Ennélfogva nem a feladatra kijelölt erő, hanem annak harci potenciálja, ereje az egyetlen, legfontosabb tényező egy meghatározott katonai cél teljesítése érdekében – ezen oknál fogva a szovjet elmélet megfontolta a nagyobb számban végrehajtott műveleteket a fegyveres erők minden eleme által. A szovjet megközelítés a harci erők alkalmazásában a különféle metódusok szerint túl elvont. Az eredmény komoly szétválasztódás volt az elmélet és a hadműveleti realitások között. Az ember csak azon spekulálhat, hogy a szovjet hadműveleti elmélet a háború utáni években kapott hangot; soha nem tesztelték magas intenzitású konfliktusban.

1.2 A műveletek elvének fejlődéstörténete a nyugati haderőkben

1.2.1 A fő vagy jelentős (had)műveletek elmélete (Major Operations)

A nyugati hadseregekben található egy általános hiány, a hadműveletek közösen megállapított leírása és elmélete, amelyek a hadműveleti cél elérését célozzák.

Az USA hadseregének megoldása az volt, hogy választottak egy kifejezést – „*fő vagy jelentős (had)műveletek*” (a továbbiakban: fő műveletek) – az 1980-as évek elején, ezáltal különbséget tesznek a hadműveletek általában és a hadműveleti művészet elveinek megfelelően tervezett és irányított hadműveletek között.

Jelenleg az USA és a közös fő doktrinális dokumentumok a fő műveleteket úgy írják le, mint a harcászati eljárások sorozatát (csaták, ütközetek, csapások), egy vagy több fegyvernem harci csapatai által vezetve, összehangolva térben és időben, végrehajtani egy hadműveleti és néha egy hadászati célt a hadműveleti területen. Ezen akciókat egyidejűleg vagy egymást követően egy közös tervnek megfelelően irányítják, és egyszemélyi parancsnok által ellenőrzi őket.

Ellentétben, az USA fegyveres erőinek más fegyvernemei nem ismerik el a jelentős hadműveletet úgy, mint harci erők alkalmazásának eljárásait. Az amerikai légierő ellenben változatlanul és sokak szerint tévesen kizárólag a tervére irányítja a figyelmét, amelyet légi hadjáratnak hív.

Általános megfogalmazásokban a jelentős hadművelet úgy van leírva, mint egy vagy több haderőnem, két vagy több harci erejének (csoportosításának) egyidejű vagy egymás utáni, jelentős és kisebb harcászati műveleteinek összefüggő sorozata, meghatározott térben és időben, melynek célkitűzése, hogy végrehajtsanak egy hadműveleti, esetenként korlátozott hadászati feladatot.

A jelentős hadműveletek rendszerint szerves részei a hadjáratnak; a közös hadműveleti elgondolásnak megfelelően vannak tervezve, vezetve és egyszemélyi parancsnok által ellenőrizve.

A fő hadművelet nemcsak mechanikus gyűjteménye a módszertelenül vezetett csatáknak, csapásoknak, támadásoknak és más műveleteknek, hanem kölcsönösen összefüggő, irányított műveletek a hadszíntér nagy részén, számos napon keresztül.

Típusai

A fő hadműveleteket a fegyveres erők mindegyik haderőneme vezeti. Ezáltal fő szárazföldi, légi, ejtőernyős és haditengerészeti műveleteket kell külön-külön megkülönböztetnünk.

Néhány esetben a különleges erőknek kell vezetni a jelentős műveletet. Fő szándékuk figyelembevételével a jelentős hadművelet támadó vagy védekező. Egy támadó jelentős hadművelet célja általában az ellenség teljes lerombolása vagy megsemmisítése.

A védelmi fő hadművelet célja kimeríteni az ellenséget, és lemondani támadó szándékának folytatásáról. A fegyvernemek részvételének fokától függően a jelentős hadműveletek tervezhetők és vezethetők egyetlen fegyvernemmel, számos fegyvernemmel (közös) és számos nemzet fegyvernemeivel (egyesített).

Egyetlen haderőnem jelentős hadműveleteit, a határidőből adódóan, kizárólagosan, illetve túlnyomóan a speciális fegyvernemek harci csapatai vezetik.

Az olyan jelentős hadműveletek az irányadók, amelyek célja lerombolni vagy semlegesíteni az ellenség flottáját vagy bázisait, megsemmisíteni az ellenség harci repülőit a levegőben, elnyomni, megsemmisíteni az ellenség légvédelmét, oltalmazni és védeni a politikai–katonai központokat vagy ipari körzeteket az ellenség légitámadásai ellen.

A jelentős összhaderőnemi hadműveleteket rendszerint két vagy több haderőnem csapatai vezetik, a fő szárazföldi műveleteket a légierő részvételével támogatják.

Minden kételtű és nem kételtű járművel végrehajtott partraszállási hadművelet elválaszthatatlanul összhaderőnemi. A többnyire a partvidéken végrehajtott jelentős hadműveletek megkívánják nemcsak a haditengerészet, de a légi és szárazföldi erők részvételét is.

1973 októberében a Yom Kippur-i háborúban az izraeliek és az arabok is terveztek és vezettek számos támadó és védelmi komoly összhaderőnemi (föld-levegő) hadműveletet és jelentős légi hadműveletet. Az amerikai erők vezettek komoly összhaderőnemi hadműveletet 1982-ben grenadai inváziójuk alkalmával (Operation URGENT FURY) és 1989-ben a panamai invázió alatt (Operation JUST CAUSE).

A horvátok támadása [Operation OLUJA (STORM)] a szerb ellenőrzés alatt álló Krajina felszabadításáért 1995-ben jó példája a jelentős közös hadműveletnek, amelyet csekély katonai erővel vezettek.

Jelentős összhaderőnemi hadműveletekre példák az USA vezette fő légi támadó műveletek az Öböl háborúban 1990–1991-ben, a támadó időszakban (Operation DESERT STORM) és a NATO fő légi támadó hadműveletei 1999-ben a Koszovói konfliktus idején (Operation ALLIED FORCE).

A hadjáratok részeként, fontosságukat figyelembe véve meg kell különböztetnünk fő és támogató jelentős hadműveleteket.

A fő szárazföldi műveletek célja változatlanul a legfontosabb hadművelési célpontok elérése a hadjáratban. A légi és haditengerészeti csapatoknak ugyanabban az időben a másodlagos hadművelési célpontot kellene elérni.

Például a normandiai partraszállásnál (Operation NEPTUNE) 1944-ben a kétélűek partraszállása volt a fő, jelentős közös/egyesített hadművelet, mialatt a szövetséges légi-erő és a haditengerészeti csapatok jelentős közös/egyesített támogató hadműveleteket vezettek külön. A leyte-i hadműveletben a szövetséges kétélűek partra szálltak október 17–20. között, és a kétélű fázis végéig, október 24-ig ez volt a fő hadművelet. Ezután következett egy újabb jelentős hadművelet, melynek célja Leyte-sziget elfoglalása volt. Jelentős támogató hadművelet volt a Harmadik Flotta művelete, amely során izolálták az észak-nyugatról a Fülöp szigetekre érkező erőket október 9-e és 17-e között.

Hasonlóképpen a távol-keleti szövetséges erők, akik támogató jelentős légi hadműveletet vezettek, bombázva a nagyszámú szárazföldi célokat és Holland Kelet-India észak-keleti partjainál az ellenséges hajókat a leyte-i partraszállásnál.

A jelentős hadműveleteket természeti környezettől függetlenül, bizonyos emberi közösségekben vezetik. Amikor szárazföldi vagy tengeri hadjárat folyik, akkor a fő hadművelet célja elérni az egyetlen hadművelési célpontot. Jóllehet néhány esetben jelentős hadművelettel is korlátozott hadászati célt érhetünk el.

Ez gyakran előfordul, amikor a hadászati cél meghatározóan nem katonai jellegű (diplomáciai, gazdasági, lélektani stb.), illetve amikor a jelentős műveleteket több ország haderőnemei és/vagy multinacionális erők irányítják. Például a Falkland-szigeteki konfliktus során 1982-ben, amikor az angolok terveztek és végrehajtottak egy jelentős közös haditengerészeti hadműveletet korlátozott hadászati céllal (Operation CORPORATE). Szintén a NATO légijereje vezetett jelentős közös/egyesített támadó hadműveletet korlátozott hadászati céllal a koszovói konfliktus idején 1999-ben (Operation ALLIED FORCE).

Jellemzők

Mindegyik jelentős hadművelet egyik alapvető sajátossága a végső cél teljesítésének folyamatában a műveletek döntéshozatala. A cél, hogy megszerezzük és megtartsuk a kezdeményezést, és ezáltal biztosítsuk a művelési szabadságot a haderőnemeknek. A fő műveletet általában a műveletek magas intenzitása, a haderőnemek nagy hatékonyságú manőverei; rátermett vezetés és irányítás; a rejtés, álcázás, megtévesztés széles körű alkalmazása, valamint mindenre kiterjedő harci támogatás jellemzik.

A cél változatlanul az ellenség feletti gyors győzelem a haderőnemek lehető legkisebb emberi és anyagi veszteségével. Jelentős hadműveletet általában egy haderőnemi parancsnok vagy a végrehajtásra kijelölt parancsnok (közös/egyesített szárazföldi, légi, haditengerészeti vagy különleges művelési parancsnok) tervez és vezet.

A fő erő kifejtés döntéshozatali folyamata a parancsnok helyzetértékelésének sokkal nagyobb spektrumán alapszik. Szemben egy harcászati művelet tervezésével, a fő had-

művelet az úgynevezett visszafelé haladó (vagy visszafelé mutató) tervezést használja, a tervezési folyamatban először a végső célt határozza meg, és csak azt követően határozza meg néhány közbeeső, általában fő harcászati célt. Ezeket a közbeeső célokat egymást követően vagy egyidejűleg hajtják végre.

A sokkal nagyobb spektrumú cél elérése miatt a fő hadművelet megköveteli a kettő vagy több fegyvernem alkalmazását egy vagy sok esetben több szakcsapattal. A jelentős hadművelet sikerességének előfeltétele a lehető legközelebbi együttműködés két vagy több haderőnem között.

Fő hadműveletben a vezetés és irányítás folyamata sokkal összetettebb, mint egy harcászati művelet tervezése és végrehajtása. Egy fő hadművelet sikeres kimenetelének talán a két legkritikusabb alapeleme a katonai erő hadszíntérré történő átcsoportosításának kezdete és a katonai erő logisztikai ellátása, valamint későbbi fenntartása.

A logisztikai ellátásnak teljes és szilárd összhangban kell lennie a műveletekkel; máskülönben nem érjük el a kívánt sikert. Egy fő hadművelet egy harcászati művelettel szemben a hadszíntér sokkal nagyobb területén folyik.

A műveleti terület nagysága függ a szembenálló felek erejétől, a természeti környezet nagyságától, alakjától, jellemzőitől, az uralkodó időjárástól/éghajlattól, népességétől, beépítettségétől, etnikai felosztottságától és a terület más jellegzetességétől. A fő hadműveletben a harci műveleteket általában adott műveleti területen hajtják végre. Azonban az erők telepítése (csoportosítása) behatárolhatja a hadműveleti terület nagyságát.

A harcászati művelettel szemben a hadművelet időtartama hetekben vagy gyakran hónapokban mérhető. A hadművelet a műveleti átcsoportosításokkal kezdődik, és akkor van vége, amikor a kitűzött hadműveleti cél teljesítve lett, vagy ha valamilyen okból kifolyólag a kitűzött cél nem teljesíthető. A hadművelet időtartama elsősorban a szembenálló erők felkészültségének fokától, az ellenség szemben állásának fokától, a kiterjeszkedés körülményének jellegzetességeitől függ.

Fő fázisok

Jelentős hadművelet 3 fő fázist foglalhat magában: harc előtti, harci és harc utáni fázisok. Abban az esetben, ha egy fő összhaderőnemi/egyesített (multinacionális) művelet egy korlátozott hadászati cél végrehajtását célozza, a harc utáni fázis megegyezik az ellenségeskedések (hadiállapot) utáni fázissal. A fő hadművelet általában szerves része egy hadjáratnak, ezért fő fázisai a hadjárat keretein belülre illeszkednek.

A harc előtti fázis az átcsoportosítás előtti és az átcsoportosítás alfázisait foglalja magában. Egy jelentős műveletben a kijelölt erők hadműveleti és ritkán stratégiai átcsoportosítást hajtanak végre. Az átcsoportosítás általános esetben otthonról vagy előretolt bázisról történik az összpontosítási körletbe, hogy tömeghatást váltson ki.

Egy harci fázis különösen a nagyobb szárazföldi műveletek esetén két vagy több fázist tartalmazhat. Addig, amíg a harcászati műveletek több fázist tartalmazhatnak, általában átfedik egymást, ezért nem beszélhetünk harc közbeni szünetekről. A fázisok közötti idő (vagy műveleti szünet) különböző lehet.

Elemi

Egy fő hadművelet sorozatos kisebb és nagyobb harcászati műveletből áll, amely összességében vezet a kitűzött hadműveleti cél eléréséhez. A fő harcászati cél elérése csatákból, ütközetekből, rajtaütésekből, légi csapásokból és támadásokból tevődik össze. A kisebb harcászati célok leszállások, járőrök, felderítés és információszerezés stb. által valósulnak meg.

Minden egyes fő hadművelet azt célozza, hogy egy hadműveleti célt megvalósítsunk olyan erővel, amely különböző természeti környezetben hajtja végre a feladatát. Ezáltal nehéz általánosítani, hogy minden egyes fő hadműveletet hogyan lehet kifejteni, és milyen különböző elemeket kellene, hogy tartalmazzon.

Azonban célját és típusát figyelmen kívül hagyva egy jelentős hadművelet tartalmazhatja a következő elemeket:

- a kiinduló helyzetnek (központi vagy külső) megfelelő műveleti vonalakat (belső vagy külső);
- hadműveleti bázist, összpontosítást/ellenösszpontosítást;
- végső és közbelső célokat, valamint a megfelelő súlypontokat, manővert és tűzvezetést;
- a fő erő kifejtés szektorait (előrenyomulást), a másodlagos erő kifejtés szektorait (előrenyomulásokat);
- fő erőket és támogató erőket;
- fő támadási pontokat (vagy védelmi), tetőpontot;
- megtévesztést, átcsoportosítást vagy visszatérést a hazai bázisra és újjászerveződést.

Miután a jelentős műveletben elértük a végső célkitűzést, a hadművelet sikerének megszilárdítása az ellenség dinamikus üldözésével történik, megcélozva az ellenség megsemmisítését vagy legalább a megmaradt ellenséges erők semlegesítését. Az átcsoportosítás a jelentős művelet harc utáni fázisában kerül végrehajtásra.

Ezután a haderő újratelepíthető egy másik műveleti területre, akár ugyanarra vagy egy szomszédos műveleti területre, vagy a hazai bázisra való visszatérésre is utasítható.

A harc utáni fázisban szükség lehet az olyan erők újjászervezésére, amelyek a harcban súlyos veszteségeket szenvedtek. Ez nem gyakran fordul elő a légierőnél és a haditengerészetnél. Az újjászerveződés mindazonáltal ezeknél az erőknél szükségessé válhat, ha hajóban, repülőben és személyzetben a veszteségek olyan nagyok, hogy az egységek vagy harci kötelékek a számukra kijelölt harci művelet végrehajtására nem képesek.

Előfeltételek

Egy jelentős művelet sikere nagyban függ a hadszíntéri szinten végrehajtott átfogó összehangoltságtól vagy a hadműveleti feladatok összehangoltságától. Teljes vagy alárendelt jelentős műveleteknél a megbízható hadszíntéri parancsnoki szervezet talán az egyik legfontosabb előfeltétele a hadjárat sikerességének.

A hadműveleti feladatok minden eleme a hadszíntéri parancsnoki szervezet működésének szerves része. A jelentős hadművelet sikerének előfeltételei továbbá magukban foglalják a hadműveleti felderítést, a hadműveleti vezetés, irányítás művészetét, a hadműveleti tüzeket, hadműveleti logisztikát és a hadműveleti védelmet.

Következtetések

Szemben a Szovjetunióval/Oroszországgal, az Egyesült Államok és más nyugati haderők csaknem kizárólagosan a hadjáratok elméleti és gyakorlati alkalmazására fókuszálnak. Azonban valamilyen oknál fogva rövid úton elintézik a jelentős hadműveletek elméleti részét.

Ez meglepő, mivel a fő műveletek a kulcselemei minden alaposan tervezett és végrehajtott hadjáratnak. A fő műveletek elméleti alátámasztásának hiánya a nyugati haderőkben komoly probléma.

Ez többek között hatalmas akadályát jelenti annak, hogy egységes, minden haderőre kiterjedő doktrínánk legyen, amely a háború hadműveleti szintjére összpontosulna. Ez viszont kedvezőtlenül befolyásolja a kiképzést békeidőben, valamint kedvezőtlenül hat a közös doktrína egységesítésére, illetve a többnemzetiségű erők alkalmazására a háború hadműveleti szintjén.

A német teoretikusok nagy figyelmet szenteltek a hadműveletek arcvonalból való vezetésére és végrehajtására a kívülről történő vezetéssel szemben. A „*kívülről történő vezetés*” kifejezés először a német katonai szakirodalomban jelent meg 1866-ban, miután Moltke különbséget tett az erők összpontosításában a csatatéren és azon kívül. Az arcvonalból való vezetésnél jobban tudták az erőiket összpontosítani a harcmezőn, a szükséges helyen és időben. A hadműveletnek olyan szervezettnek kell lennie, hogy a hadseregek a lehető legkisebb távolságot tegyék meg az ellenség szembe vagy szárnyba támadása előtt. Moltke úgy hitte, hogy vitathatatlan előnyt jelent a belülről történő vezetés, ami addig érvényes, amíg van elég hely kevés menetet végrehajtva találkozni az ellenséggel, és idő megsemmisíteni az egyik ellenséges csoportosítást, majd aztán megütközni egy újabb ellenséges csoportosítással. Habár a tér szűkössége esetében nem lehet az egyik ellenséges csoportosítást támadni anélkül, hogy ne kockáztatnánk azt, hogy ugyanakkor egy másik ellenséges csoportosítással ütközetbe keveredünk. Előny kovácsolható az ellenség hátába vagy oldalába kerülésből, de a hadműveletek belülről történő irányításának stratégiai előnye később harcászati szinten hátránnyá változhat a csatában. Ez történt I. Napóleonnal is a Lipcsei csatában 1813-ban és az osztrák parancsnokokkal is Benedek Ludwíg tábornok alatt Königrätznél 1866-ban.

Colmar von der Goltz³ tábornok azt írta: az, hogy kívülről vagy belülről vezetik a hadműveletet, a helyzet bizonytalanságától függ. I. Napóleon, ha biztos volt abban,

³ Wilhelm Leopold Colmar Freiherr von der Goltz (a török katonák közt használt becenevén Goltz pasa, 1843. augusztus 12. – 1916. április 19.) német vezértábornagy (Generalfeldmarschall), katonai szakíró, aki az Oszmán Birodalom hadseregének nyugati mintára való átszervezésével tette ismertté a nevét. Colmar von der Goltz a kelet-porosországi Bielkenfeld faluban született (a település ma Iwanowka néven Oroszországhoz tartozik) elszegényedett nemesi családban. Gyerekkorának nagy részét Preußisch Eylauban töltötte, édesapját már hat éves korában elvesztette.

Goltz a családi hagyományokat követve – apja is hosszú ideig szolgált a porosz hadseregben hadnagyi rangban – 1861-ben jelentkezett katonai szolgálatra a porosz gyalogsághoz. Pályafutását az 5. gyalogos ezrednél kezdte, akikkel előbb Königsbergben, majd Thornban állomásozott. 1864-ben tanulmányokba kezdett a berlini katonai akadémián, de ezt 1866-ban ideiglenesen megszakította, és részt vett a porosz–osztrák háborúban, a trautenauai csatában meg is sebesült. 1867-től a porosz vezérkari főnökség topográfiai részlegén teljesített szolgálatot, majd az 1870-ben kitört porosz–francia háború idején Frigyes Károly herceg oldalán szolgált a porosz 2. hadsereg parancsnok-helyetteseként. Metz bevételét követően a Loire folyó mentén vívott harcokban vett részt, ahol fontos szerepe volt a Le Mans-nál kivívott döntő porosz győzelemben.

A háború befejeztét követően Goltzot a potsdami katonai iskola tanárává nevezték ki, századosi rangban. Tanári pályafutása alatt írással is foglalkozott, 1877-ig négy könyve jelent meg, emellett rendszeresen publikált katonai szakfolyóiratokban is.

Az 1877–1878-as orosz–török háborúban elszenvedett súlyos oszmán vereség arra sarkallta II. Abdul-Hamid oszmán szultánt, hogy német segítségért folyamodjon az oszmán hadsereg újjászervezése végett. A német katonai főparancsnokság Goltzot küldte a feladat végrehajtására. Goltz 12 évet töltött az Oszmán Birodalomban, ahol rövidesen megkapta a pasa címet, majd nem sokkal távozása előtt kinevezték mushirrá, amely a marsalli rang oszmán megfelelője volt. Az általa alkalmazott újításoknak köszönhetően az oszmán hadsereg már 1897-ben képes volt győzelmet aratni az országot megtámadó görög csapatok felett.

Az 1896-ban hazatérő Goltzot altábornaggyá léptették elő, és a német 5. hadosztály parancsnokságát bízták rá. 1900-ban gyalogsági tábornokká nevezték ki, majd végül 1911-ben vezértábornaggyá, és Goltz még ebben az évben nyugdíjba vonult. Nyugdíjazását követően megalapította a Jungdeutschlandbund jobboldali ifjúsági szervezetet.

Az első világháború kitörését követően reaktiválták, és a megszállt Belgium katonai kormányzójává nevezték ki. Ebben a tisztségében könyörtelenül fellépett az ellenállási mozgalmakkal szemben. 1914. október 15-én elrendelte tűzok szedését a belgiumi falvak lakosai közül, akiket, ha szabotázsakciókra került sor, a parancs értelmében agyon kellett lőni (később, egy 1941-ben tartott beszédében Adolf Hitler Goltz parancsát tekintette példamutatónak a partizánok elleni fellépéshez).

1915-ben a német hadvezetés ismét az Oszmán Birodalomba küldte, ahol V. Mehmed oszmán szultán katonai tanácsadója lett (tevékenysége azonban az Otto Liman von Sanders vezette katonai missziótól teljesen független volt). 1915 októberétől a mezopotámiai fronton teljesített szolgálatot, ő volt a döntetlenül végződő ctesiphoni csata egyik parancsnoka oszmán részről. Később az általa vezetett katonák vették ostrom alá Kut városát, de az ostrom végét már nem érte meg.

1915-ben a Goltz által ellenőrzött hadművelési területen az oszmán hatóságok megkezdtek a helybéli örmény lakosság deportálását, melyet kezdetben a német tisztek is támogattak, ugyanis az örmény lakosság állandó felkelésekkel nehezítette a központi hatalmak hadseregének hadműveleteit. Mikor Goltz értesült róla, hogy a deportált örményeket az oszmánok lemészárolják, személyesen lépett közbe a deportálásokat lefolytató Enver pasánál, lemondásával fenyegetőzve. Habár fellépésével ideiglenesen a mezopotámiai front térségében sikerült elérnie a deportálások leállítását, azokat rövidesen bekövetkezett halála után folytatták.

Colmar von der Goltz 1916. április 19-én halt meg Bagdadban. Halála hivatalos okaként tifuszt állapítottak meg, de egyes feltételezések szerint megmérgezték. Utolsó akaratának megfelelően Isztambulban, a német konzulátus kertjében temették el. (http://hu.wikipedia.org/wiki/Colmar_von_der_Goltz, letöltve: 2014. május 11.)

hogy csapatai képesek együttműködni, akkor külön-külön vezette őket. Ugyanakkor hitt benne, hogy a jövőben a hadműveletek belülről történő vezetése nehézkessé válhat. Goltz azt állította, hogy sokkal bonyolultabb a védelem belülről történő vezetése egy bekerítő vagy összpontosított támadás ellen.

Terjedelem

Egy nagyszabású hadművelet, a fő célkitűzéseitől függetlenül, számos különböző, kisebb-nagyobb harcászati műveletből áll. A szárazföldi hadviselésben a nagyobb harcászati műveletek a támadások, csapások, rajtaütések, ütközetek és csaták.

A szárazföldi hadviselésben a támadás terminus arra használatos, hogy jellemezze a széles körű célok elérése érdekében végzett műveleteket, a kisebb harcászati szinttől a hadműveleti szintig. A terminus ugyanakkor utal a szárazföldi csapatok általános elhelyezkedésére egy kiterjedt fronton vagy annak egy részén. A támadások általában az ütközetek és csaták szerves részei. Irányulhatnak kulcsfontosságú terepszakaszok elfoglalására is, melyeket védelemre, következő támadásra vagy az összeköttetési vonalak biztosítására lehet használni. A támadást adott esetben az utánpótlás védelmére is lehet alkalmazni. Más esetekben a támadást végre lehet hajtani egyszerűen csak azzal a céllal, hogy az ellenséges erők felfedjék erősségeiket, gyengeségeiket vagy szándékukat. Az erők felderítését jelentősebb támadássá lehet fejleszteni, ha a kezdeményező kémkedés felfedi az ellenséges védelem kiaknázható gyengeségeit.

A megtevesztő támadások elhalaszthatják az ellenség szándékát, hogy reagáljon a fő erő kifejtésre, és adott esetben arra készíthetik, hogy kivonja erőit a kritikus területekről. Egy támadás esetlegesen rögzítheti az ellenséges csapatok helyzetét, ezáltal megelőzve, hogy máshová manőverezve beavatkozzon a szövetséges csapatai érdekében.

A csapás gyors támadások sorozatából áll, melyeket egyidejűleg vagy majdnem egyidejűleg hajtanak végre annak érdekében, hogy egy harcászati célt elérjenek. A múltban a csapást az ütközetek vagy a csaták részének tekintették; ezzel szemben ma jelentősége megközelítheti egy jelentősebb csatáét vagy ütközetét.

A váratlan támadás a támadások egy fajtája, amely arra irányul, hogy átvegye a helyet, vagy megghiúsítson egy ellenséges támadást, amelyet az ellenség még épp csak tervez. A célja az, hogy rombolja az ellenség támadóképességét és időszerűségét, amíg személyi állományát, illetve felszereléseit pusztítja, és nem a terepet vagy más fizikai objektumokat. Egy parancsnok váratlan támadást alkalmazhat bármikor, ha lehetőség adódik rá a saját erők védelme érdekében végrehajtott műveletek során, azért, hogy rajtaüssön az ellenséges erőkön, amíg az a gyülekezési körletben van, védelmi állásokat épít ki, vagy ideiglenesen megállt.

A váratlan támadást a védekező fél is alkalmazhatja, hogy elkerülje az ellenség várható támadását, megghiúsítva annak felkészülését, ami által időt is nyer. A váratlan támadást lehetséges nagyszabású támadó hadműveletté fejleszteni, ha a támadás felfedi az ellenség kiaknázható gyengeségeit.

A rajtaütés a támadás speciális fajtája, amely arra irányul, hogy az ellenség kulcsfontosságú erőit, eszközeit vagy létesítményeit pusztítsa. Ez a támadás kis mérvű formája,

amely az ellenséges területre való gyors betörésből áll, információszerzés, zavarkeltés vagy veszteség okozása céljából. A rajtaütés a feladat végrehajtását követően a célterületről történő tervszerű visszavonulással végződik, ugyanakkor arra is irányulhat, hogy a támadó fél zsákmányolt felszerelést szerezzen vissza, vagy hadifoglyokat szabadítson ki. Rajtaütés alkalmazható támadást megelőzően vagy azzal egy időben is az ellenség összezavarása vagy figyelmének elterelése céljából. A rajtaütést a meglepetés, összpontosítottság, sebesség, rugalmasság és vakmerőség jellemzi. Egy nagymérvű rajtaütéssel elérhető hadművelleti célkitűzések is, és ha lehetséges alkalmazásuk holtpontra jutott, nagytávolságú támadások esetén is alkalmazhatók összhangban a hadművelleti területen működő erők közvetlen műveleteivel, közelharcot alkalmazva a célkitűzés eléréséhez.

A szárazföldi ütközet összefüggő támadások, csapások és kisebb harcászati műveletek sorozatából áll, melyeket önálló alegységek vagy több fegyvernem együttesen vívnak, és jelentős művelleti cél elérésére irányulnak. Normál esetben a szárazföldi ütközetek a csata szerves részei.

Az ütközetek speciális formája a találkozó-harc, amely akkor fordul elő, amikor váratlan helyen és időben, nem tervezetten kerül sor a szembenálló felek összecsapására. Előfordulhat találkozó-harc nagyszabású hadműveletek levezetése során, rendszerint hibás felderítési, szemrevételezési vagy hírszerzési adatok miatt. Találkozó-harc ugyanakkor előfordulhat akkor is, ha mindkét fél tart a másik jelenlététől, de nem ismeri a másik pontos helyét, és ezért egy időben döntenek úgy, hogy azonnal támadást kezdeményeznek. Találkozó-harc során a siker kulcsa a reakcióidő. A manőverezést közvetlen és közvetett irányítású tűzcsapásokkal kell kombinálni. A hadműveletet irányító parancsnoknak minden lehetséges eszközzel meg kell szereznie és fenn kell tartania cselekvési szabadságát, ezáltal gyakorolva a kezdeményezést.

A szárazföldi csata összefüggő ütközetek, csapások és támadások sorozatából áll, melyet több fegyvernem együttesen vív térben és időben szervezeten, és jelentős művelleti, sőt adott esetben hadművelleti cél elérésére irányul. A csata normál esetben tervezett, de vívható előzetes tervezés nélkül is. A jelentősebb csaták a nagyszabású szárazföldi hadműveletek szerves részei. A hadművelleti célkitűzés elérése tekintetében a csata az összefüggő fontosabb támadó műveletek összességét jelenti.

A szovjetek a csatát a csapatok, a légierő és a tengerészet fő művelleti tevékenységének tekintették. A célkitűzés az ellenséges erők pusztítása, megsemmisítése vagy a művelleti feladatok teljesítése behatárolt területen és rövid időintervallumon belül. A célkitűzés idő és a tér vonatkozásában összehangolt csapásokból, tűzcsapásokból és manőverekből áll. A szovjetek megkülönböztettek támadó, találkozó, védekező és üldöző csatákat. Végrehajtása szerint egy csata lehet döntő vagy halogató.

A német terminológiában elkülönülnek a kisebb és nagyobb szabású csaták. Az utóbbi a döntő harchoz tartozik, amelyet fegyvernemek és nagyobb csapatok vívnek. Jelentősebb csatában sikeresen vívott üldözésnek döntő hatása lehet a hadjárat teljes lefolyására. A német terminológiában a jelentősebb csatákra példaként az 1914. augusztusi tannenbergi csatát, az 1941. decemberi moszkvai csatát és a sztálingrádi csatát (1942. november – 1943. január) említik.

A lesből való támadás a támadás olyan formája, amelyet tűzcsapással vagy más pusztító eszközzel, rejtett pozícióból mozgó vagy ideiglenesen álló célpont ellen hajtanak végre. Különbséget kell tenni az átgondolt és a hirtelen ötlettől vezérelt lesből való támadások között. Az átgondolt lesből való támadás sajátos cselekedet sajátos cél ellen.

A színlelt támadás korlátozott célú támadás, amely magában foglalja az ellenséggel való harcérintkezést is. Abból a célból hajtják végre, hogy megtévesszék az ellenséget a valóságos fő erő kifejtés helyével és idejével kapcsolatban. A színlelt támadás mérete a rajtaütéstől a támogató támadásig terjedhet. Kivitelezhető a fő erő kifejtést megelőzően, közben és után is. Független is lehet a fő erő kifejtéstől. A színlelt támadásra az ellenség reakciójának három várható módja van: nem megfelelően alkalmazza a tartalékait, áthelyezi a tűztámogatását, felfedi védelmi tűzerejét.

Az erődemonstráció támadás vagy erőfitogtatás nem várt helyen. Célja az ellenség megtévesztése. Abban különbözik a színlelt támadástól, hogy nem célja az ellenséggel való harcérintkezés.

1.2.2 Fő szárazföldi műveletek elmélete és gyakorlata (Major Land Operations)

A harci erő alkalmazásának legfontosabb módjai a fő szárazföldi műveletek ahhoz, hogy teljesítsék a fontos hadműveleti célokat a hadjárat kezdeti szakaszában. Ezek a műveletek a szárazföldi csapatok által végrehajtott, egymással összefüggő kisebb-nagyobb csaták sorozatából tevődtek össze. Ezen műveleteket egyszemélyi parancsnok tervezte meg, készítette elő és hajtatta végre egységes műveleti elképzelésnek és tervnek megfelelően. Míg a múltban a főbb szárazföldi műveleteket gyakran a flotta részvételével hajtották végre, az I. világháború óta az ilyen műveleteket ritkán hajtják végre erős légi támogatás nélkül. Sokszor azonban mégis a szárazföldi erők játszották a kulcsszerepet a végső háborús cél elérésében.

Hadtörténelmi példák

A fő szárazföldi műveletek a háborúk hosszantartó fejlődésének eredményeként jöttek létre. Az alapok a nagy hadvezérek hadjárataiban vívott döntő ütközetekben gyökereznek. Például Nagy Sándor is végrehajtott néhány főbb műveletet kis-ázsiai és perzsi hadjárataiban. Kr. e. 334-ben 30 ezer gyalogossal és 5 ezer lovassal átkelve betört Perzsiába, és Granikosznál döntő győzelmet aratott a 40 ezer fős perzsa sereg felett. A II. pun háborúban (Kr. e. 218–201.) Hannibal átkelt az Ebro-folyón Kr. e. 218 május–júniusában 90 ezer fős seregével. Hátországának biztosítására erős helyőrségeket hagyott hátra, majd betört Galliába 50 ezer gyalogossal, 9 ezer lovassal és 80 elefánttal. Ugyanebben az évben 20 ezer gyalogossal, 6 ezer lovassal és néhány elefánttal átkelt az Alpokon. A döntő ütközetben (Cannae Kr. e. 216.) 32 ezer emberével legyőzte a 65 ezer fős római sereget. A római polgárháborúban Julius Caesar Kr. e. 49 januárjában átkelt a Rubiconon egy légióval, nyolc másikat pedig Galliában hagyott. A teljes haderő 40

ezer veterán légiósból és 20 ezer könnyűfegyveresből állt. A döntő csatában Parzalusnál Kr. e. 48 augusztusában Caesar 12 légióba szervezett 30 ezer gyalogossal és ezer lovasal legyőzte Pompeius 60 ezer gyalogosból és 7 ezer lovasból álló hadseregét.

Az 1220-as évek elején Dzsingisz kán 150 ezres seregével megtámadta a perzsa sáhot. A perzsák 200 ezres sereget gyűjtöttek össze. Dzsingisz kán három részre osztotta erőit, mindegyik rész 2-3 toumanból állt. Ezek önállóan működni képesek, 10 ezer fős egységek voltak. Egy touman 10 ezredből állt, ezredenként ezer fővel. 1241-ben Szobutaj kán betört Közép-Európába 120 ezer harcosával. 30 ezer katonát alkalmazott az elfoglalt területek ellenőrzésére és a kommunikációs vonalak védelmére. A törökök a balkáni és közép-európai inváziójuk során a 14–17. században számos fő szárazföldi műveletet indítottak. Például az Ausztria elleni 1566-os hadjáratban elfoglalták Magyarország déli részét egy több mint 100 ezer fős sereggel, azonban Szigetvárnál megállították őket, és visszatérni kényszerültek Konstantinápolyba.

A 30 éves háborúban (1618–1648) a svéd király, Gusztolf Adolf (1594–1632) 13 ezer fős seregével partra szállt Pomerániában, Usedomnál. Később 40 ezer főre növelte erőit. 1632 novemberében Adolf 18 ezer embere nézett szembe Wallenstein 20 ezres seregével Lutzennél. Mindkét fél súlyos veszteségeket szenvedett. Wallenstein 12 ezer, a svédek 10 ezer embert vesztek. A 7 éves háborúban (1756–1763) Nagy Frigyes 36 ezres serege aratott győzelmes 1757 decemberében a leutheni csatában a 80 ezer fős osztrák csapatok felett.

A francia polgárháborúban (1792–1802) és a napóleoni háborúban is (1804–1815) nagy szárazföldi erőket felvonultató fő műveletek kerültek végrehajtásra. Például az austerlitz-i briliáns győzelem során 1805. december 2-án Napóleon 65 ezer katonájával diadalmaskodott a 73 ezres osztrák–orosz csapatok felett. Az ibériai háborúban (1808–1814) a brit tábornok, Wellington 80 ezer fős és 90 ágyús serege nézett szembe Gasteiznél a 65 ezres, 150 ágyús francia erőkkel 1813 júniusában. Az 1813 októberében zajlott népek csatájában Lipcsénél I. Napóleon 102 ezres serege állt szemben négy szövetséges hadsereg 364 ezer fős erejével. Miután I. Napóleon elvesztett 65 ezer embert és 150 ágyút, visszavonulásra kényszerült. A szövetségesek is súlyos, 60 ezer fős veszteséget szenvedtek. A fő szárazföldi műveletek modern alapjai az amerikai polgárháborúból (1861–1865) és a német egyesítési háborúból (1864–1871) erednek.

Az amerikai polgárháború alatt nagyszámú, úgynevezett hadjáratot folytattak az unionista erők. Ezek a hadjáratok arról az államról, vagy helyről kapták a nevüket, ahol vagy amelynek közelében a döntő ütközetek zajlottak. Például a peninsulai, chancellorsville-i, vicksburgi, tullahomai, red-riveri, chickamaguai, chattanooga-i, valley-i, atlantai és tenessee-i hadjáratok. Ezek a hadjáratok a keleti és a nyugati területeken egyaránt folytak. A polgárháború jellegét alapvetően meghatározta a táviró és a vasút nagyarányú alkalmazása. Ez vezetett a mélységi rajtaütések kifejlesztéséhez, melyek a kommunikáció akadályozását vagy elvágását célozták az ellenség mélységében. Bár ezeknek a rajtaütéseknek az eredményei ideiglenesek voltak, mégis nagy katonai, politikai és pszichológiai behatással bírtak mindkét oldalon.

A német egyesítési háborúban (1864–1871) számos porosz hadsereget alkalmaztak. Mindegyik végrehajtott olyan feladatot egy-egy hadjárat során, melyet mai szóhaszná-

lattal élve fő műveletnek nevezünk. Az osztrák–porosz háborúban 1866-ban a döntő königrátrai csatát megelőzően Helmut von Moltke vezérkari főnök 3 hadsereggel, 220 ezer fős összlétszámmal rendelkezett, míg osztrák ellenfele, Ludwig Benedek 190 ezer osztrák és 25 ezer szász katona felett parancsnokolt.

Az a terület, melyen a fő szárazföldi műveleteket folytatták, folyamatosan nőtt a 19. század végén. Például a franciák elleni 1870–1871-es háborúban Moltke három, összesen 380 ezer fős sereget koncentrált 60 mérföld kiterjedésű területre, amely később 95 mérföldre nőtt. A kezdeti nagy ütközetek Spichernnél és Werthnél olyan területeken folytak, melyeket egy 75 mérföld kiterjedésű terület választott el egymástól. A három fő ütközetet (Colombey-Nuilly, Mars la Tour és Gravelotte/St.-Privat) 6 nap alatt harcolták meg Metz városa körül. Ez alatt az idő alatt a második porosz hadsereg megkerülte a bal szárnyat, egyszersmind lefedve egy 56 mérföld kiterjedésű területet is. A manőver, amely végül a Sedan-i döntő ütközethez vezetett, majdnem 10 napig tartott, és körülbelül 95 mérföldes mélységben hajtották végre. A porosz haderő különböző irányokból előrehaladva bekerítette az ellenséget.

Európában a 19. század vége felé a gyors szociális és gazdasági változásoknak köszönhetően a harchoz szükséges körülmények jelentősen összetettebbekké váltak. A kötelező katonai szolgálat bevezetése számos európai hatalomnál sokkal nagyobb hadseregek alkalmazásához vezetett, melyekhez nagyszámú, mozgósítható és képzett tartalékos is tartozott. A könnyű és nehézfegyverek ölü hatásának és hatásos lőtávolságának folyamatos fejlődése, kiegészülve az új szállítási lehetőségekkel (vasút, gőzgép, belsőégésű motor), valamint kommunikációs eszközökkel (tengeralatti kábel, távíró, rádiótávíró) a hadszíntér folyamatos kiterjedését eredményezte.

1870 és 1914 között a lövészfegyverek hatótávolsága 4000-ról 8000 lábra nőtt, a könnyű lövegek pedig 2,2 mérföldről 3,7 mérföldre.

Ahogy a hadseregek egyre nagobbakká váltak, és több fegyvernemből tevődtek össze, a döntő eredmények már elérhetetlenné váltak egy nagy ütközet megvívásával. A célok eléréséhez térben és időben elhúzódó, több kisebb csatára és számos harcászati mozzanatra lett szükség. Ezentúl az úgynevezett döntő ütközet egyre korszerűtlenebbé vált, és helyét felváltotta az, amit az európaiak hadműveletnek neveznek. A háború mint egész hadjáratokból állt, minden hadjárat pedig számos hadműveletből tevődött össze. A kívánt eredményt egy hadműveleten belül időtől függetlenül egymást követő és egymással összefüggő kisebb-nagyobb ütközetek megvívásával érték el. A háború stratégiai céljait hadjáratokon keresztül lehetett elérni. A fő ütközet időben egymáshoz közel lévő, kis területen lefolyó csatákból állt, melyeket a szemben álló felek közelharcban vívtak meg egymással.

A 19. században a hadműveletek nagy kötelékek felvonulásával kezdődtek, amellyel elérték a kedvező pozíciót, majd egy nagy csatával végződtek. Mivel a fő ütközet kis területen zajlott, ezért nem lehetett élesen elkülöníteni kisebb csatákra és kis alegységekkel megívott harcokra. Ezek a kisebb harcok a fő ütközet szerves részét képezték. A Moltke-i időkben a csatátér még mindig kicsi volt, például a gravelotte-i/st.-privati ütközet 7,5 × 4,3 mérföldes területen zajlott, a sedani pedig 7,5 × 6,2 mérföldes területen.

Az orosz–japán háború (1904–1905) volt az első nagy konfliktus, amely tengeren és szárazföldön majdnem folyamatosan zajlott. Az oroszok megpróbálták (sikertelenül) egyetlen döntő csatában legyőzni a japánokat. Azonban figyelmen kívül hagyták a hadseregek méretének nagyarányú növekedését, valamint ezen hadseregek majdnem teljes függését az utánpótlástól. Ezek a változások az ilyen döntő ütközeteket szinte lehetetlenné tették. Az ütközetek kiterjedt frontvonalon napokig vagy hetekig tartó csaták sorozatára tagolódtak. Ezeket a különálló, kis kiterjedésű harcokat egy közös cél kapcsolta össze: a hadművelati cél. Például a mukdeni hadművelet (1904. február 19. – május 1.) 60 mérföld hosszú és 40 mérföld mélységű terepszakaszon folyt. A művelet számos támadásból, ellentámadásból és visszavonulásból állt. Három orosz hadsereg 300 ezer katonával 1480 tábori ágyúval és 60 géppuskával állt szemben öt japán hadsereg 270 ezer emberével, 1060 tábori ágyújával és 200 géppuskájával. Az oroszok 93 mérföld hosszú terepszakaszon bontakoztak szét, míg a japánok 70 mérföldnyin. Az utolsó ütközet 96 × 50 mérföldes területen zajlott, és hat napon át tartott. A mukdeni ütközet az oroszok általános visszavonulásával végződött, melynek végén új védelmi állásokat foglaltak el. Egy másik fő szárazföldi művelet 1904 októberében zajlott. Az oroszok 33,5 mérföldes frontvonalon bontakoztak szét. Miután a mandzsúriai, orosz erők parancsnoka, Alexej N. Kuropatkin (1848–1925) utasítást adott a védelem át-szervezésére. A japánok előnyhöz jutottak és támadásba mentek át. Mindkét fél a saját terveiknek megfelelő kisebb-nagyobb támadó és védelmi műveletek sorozatát hajtotta végre. A hadművelet tetőpontja az október 4. és 11. között megvívott Shakhe folyó menti ütközet volt, amely pathhelyzettel végződött.

Az első világháború előestéjén a vezető európai hatalmak nagy, állandó hadseregekkel rendelkeztek, melyeket mozgósítás által hatalmasra duzzaszthattak. A mozgékonyság is nagymértékben növekedett, a gyorsabb bevethetőségnek és az erők összpontosításának köszönhetően. A nagyobb hatótávolságú, pontosabb és nagyobb pusztító erejű fegyverek rendszeresítése kombinálva azzal a képességgel, hogy egy erő jóval nagyobb területet tudott ellenőrzés alatt tartani, a hadszíntér nagymértékű kiterjedéshez vezetett.

1914-et megelőzően egyetlen nagyhatalomnak sem volt terve fő műveletek végrehajtására. Az első világháborúban mindegyik fél számos támadó és védelmi műveletet tervezett és hajtott végre. A nyugati fronton a harcok kezdetén, 1914 augusztusában és szeptemberében, majd pedig 1918-ban jobbra támadó műveleteket hajtottak végre. A hatalmas területek és az erők kisebb sűrűsége miatt a keleti fronton sok fő szárazföldi művelet inkább védelmi jellegű volt. Néhány nagy védelmi hadműveletet a Balkánon és az osztrák–olasz fronton is végrehajtottak 1815–1818 között.

Az első sikeres nagy offenzívát 1915-ben hajtották végre a keleti és 1917-ben az osztrák–olasz fronton. A nagy támadó műveleteket a nyugati fronton elsősorban a háború kezdeti és végső szakaszában folytatták. A Schliffen-terv végrehajtása során 1914 augusztusában hét német hadsereg bevetésére került sor. Az 1914. szeptemberi marne-i csata után a német és szövetséges hadseregek az Alpoktól a francia csatornáig húzódó megmerevedett frontvonalon helyezkedtek el, és ez lehetetlenné tette a nagy kiterjedésű csapatmozgásokat mindkét oldalon. A tüzéség és a géppuskák lényegében megakadályozták a védtelen gyalogság és lovasság mozgását a harcmezőn. A felek egymástól kis

távolságra helyezkedtek el. Nem voltak nyitott szárnyak, melyet az egyik fél zavartalanul átkarolhatott, és az ellenség hátába jutva pusztíthatta volna azt. Az eredmény lövészárokból folyó anyagháború lett. Egészen 1918-ig nem volt lehetőség nagy támadó műveletek indítására a nyugati fronton. Azonban az erős védelmi állások miatt a legtöbb ilyen offenzíva kevés eredménnyel zárult. Ezáltal nem sikerült előidézni a tervezett, drasztikus változást a hadműveleti helyzetben.

Az osztrák–német–bolgár hadművelet Szerbia ellen 1915 októberében három fő szárazföldi műveletből tevődött össze. Az osztrák–német erők két hadsereggel és 330 ezer emberrel nyomultak előre a határon a Duna és a Száva folyókon átlépve. A szerb hadsereg felét dél-nyugati irányba visszavonulásra készítették Montenegróba, majd az albán tengerpartra, ahonnan 1915 novemberében Korfu szigetére evakuálták őket. A szerbek veszteségei 100 000 embert tettek ki, és másik 160 000 ember pedig hadifogságba került. A két bolgár hadsereg előrenyomult Nish-ig (Észak-Szerbia) és Szkopjéig (Macedónia).

A szövetségesek balkáni ellentámadásában 1918 szeptemberében mintegy 200 000 francia, brit, cseh, szerb és olasz katona vett részt a bolgár hadsereg 400 000 katonája ellen. Ez a hadművelet visszavonulásra készítette a bolgárokat, majd arra, hogy szeptember 29-én aláírják a tűzszünetet. A szövetséges erők november elején átkeltek a Dunán, és felkészültek az előrenyomulásra Budapest és Drezda vonaláig, amikor a németekkel november 11-én kötött tűzszünet megállította a hadműveletet.

Egy támadó hadművelet az 1. világháború idején rendszerint három fázisból állt. Az első fázis, az előkészítés az ellenség erőinek széttagolását, a parancsnokok, erők, anyagok fel- és előkészítését és a terep felderítését foglalta magában. A tüzérségi előkészítés hossza néhány órától akár néhány napig is eltarthatott. Például az első somme-i csata 1916-ban három fázisból állt. Az első a német frontvonal áttörését célozta, a második fázis az erők csoportosítását foglalta magában, melynek célja az ellenség döntő veszteségeinek fokozása volt, majd a harmadik fázis az ellenséges védelem áttörésére irányult.

A 2. világháború idején hadseregek, hadsereg-csoportok és hadtestek nagyszámú védelmi és támadó hadműveletet hajtottak végre: például az amerikai 3. hadsereg Franciaország nyugati partjától a Meuse folyóig 400 mérföldön át egyenes vonalon haladva harcolt. Ezáltal megakadályozta a németeket stabil védelmi vonal kiépítésében a Meuse-től nyugatra, és emellett tízszer annyi veszteséget okozott, mint amennyit elszenvedett.

A keleti fronton a hadműveleteket úgy, mint nyugaton, hadsereg-csoportok és frontok alkalmazásával hajtották végre. A hadtest műveletek a hadsereg műveleteknek voltak részei az amerikai, brit és német hadseregekben.

A hadseregekkel végrehajtott műveletek hadműveleti és néha harcászati célok elérését is szolgálták. Ezek nagyobb függetlenséget élveztek, mint elődeik az 1. világháborúban. A németek nagyszámú támadó hadműveletet hajtottak végre a Szovjetunió elleni támadásuk első fázisában. Például az Északi Hadseregcsoport mindössze 18 nap alatt elfoglalta Litvániát, Lettországot, Fehéroroszországot és Besszarábiát. A németek 280 mérföldet nyomultak Leningrád felé, 185 mérföldet Kijev felé és 340 mérföldet Moszkva felé. Az előrenyomulás napi irama 19 mérföld volt.

A Szovjetunióban különbséget tettek a műveletek között, voltak, amelyek stratégiai, és voltak, amelyek hadművelleti célokat szolgáltak. A szovjet stratégiai műveleteket (hadjáratok) frontok csoportjai hajtották végre, jóllehet néha egy front hadműveletének is lehetett stratégiai célja. 1942 elején az oroszok front-csoport hadműveleteket hajtottak végre. Később ezek a hadműveletek szolgáltak a támadó jellegű, stratégiai célú műveletek módszereként. A frontok csoportjainak feladatait a szovjet legfelsőbb parancsnokság tervezte és irányította.

A Szovjetunió fronterői nemcsak szárazföldi, hanem légi és tüzérségi erőket is magukban foglaltak, így a front képes volt hadművelleti és stratégiai feladatok végrehajtására is. A háború első időszakában (1941. június – 1942. november) a frontműveletek 185–250 mérföldre, a hadseregek műveletei pedig 18,6–25 mérföldre terjedtek ki. A front mélysége 45–55 mérföldig terjedt, az önálló hadseregeké pedig 25–37 mérföldig. Egy front napi előrenyomulásának mértéke 1,9–3,1 mérföld volt átlagosan.

Fő (támadó) szárazföldi (had)műveletek

A támadás a hadviselés meghatározó formája. Még védelemben is elvárt a csapatoktól a támadó műveletek végrehajtása a kezdeményezés megragadása, illetve fenntartása céljából. A nagyszabású támadó szárazföldi hadműveleteket a harci cselekmények kitörése előtt tervezik és előkészítik. Általában olyan esetben vezetik le őket, amikor az erőviszonyok kedvezőek.

A nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek célja az ellenséges haderő nagy részének pusztítása, az ellenséges mozgósítás megelőzése lehet, vagy elfoglalni egy hadműveletileg vagy stratégiaileg fontos földrajzi vagy gazdasági területet, az ellenséges fővárost vagy más nagyvárost. A nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek tervezhetők arra, hogy keresztülhúzzák az ellenség támadásra irányuló terveit. Azt követően az alapvető célkitűzés a kezdeményezés megszerzése, megtartása és kiaknázása, valamint döntő veszteség okozása az ellenségnek. Általánosságban azért kellene az ellenséget a teljes hadművelleti területen támadni, hogy kibillenjen az egyensúlyából, elnyomni őt, és ezáltal biztosítani a bukását vagy megsemmisülését. A támadás akkor ér véget, amikor a csapatok teljesítik az eléjük kitűzött hadművelleti célokat, vagy felmerül a támadás kifulladásai pontjának elérése vagy az azon való túlhaladás kockázata. Néha az ellenségnek okozott fizikai veszteség mellékes a nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek sikere szempontjából. Jelentős előny szereshető az ellenséges védelmi vonalak összefüggőségének megszüntetése, a szárnyak izolálása és az ellenség védelmi vonalai mögé való betörésből a hadműveletileg meghatározó célok elérésének biztosítása céljából.

Az Egyesült Államok Hadserege megkülönböztet mélységi, fő és mögöttes nagyszabású támadó hadműveleteket. Egy mélységi hadművelet tervezhető bármely parancsnoki szinten. Ez olyan ellenség ellen irányul, amellyel nincs közvetlen harcérrintkezés. Célja a jövőben végrehajtandó fő hadműveleteket befolyásoló tényezők megváltoztatása. Hadművelleti szinten, a mélységi hadműveletek tervezésében elkülönülve jelen van a folyamatban lévő harc vezetése, illetve annak a befolyásolása, hogy hol, mikor és ki ellen kerülnek vívni a jövőben ütközeteket. A mélységi hadműveletek célja az

ellenséges parancsnokok cselekvési szabadságának behatárolása, illetve az ellenséges hadműveletek sebességének és összefüggőségének korlátozása. A tevékenységek magukban foglalják a megtévesztést, mélységi felderítést és célfelderítést, az általuk nyert adatokat a földi és légi csapások, földi és légi manőverek, illetve C4-es ellenintézkedések során használják fel.

A fő hadműveletek a harc megnyerése érdekében a harci alegységek többsége számára meghatározzák az alapvető folyó műveleteket a harctámogatással és a harci kiszolgálással együtt, és a nagyobb műveleti szintű alegységek elhelyezkedését, mint hadseregcsoportok és hadosztályok. Műveleti szinten a fő hadműveletek feladatot szabnak a kisebb műveleti egységek részére a folyamatban lévő ütközetek sikeres megvívásához. Bármely parancsnoki szinten a fő hadműveleti parancsok tartalmazzák az alárendelt alegységek fő, mögöttes, illetve mélységi hadműveleteit. A hadseregcsoportok hadműveleti parancsai iránymutatást szabnak a hadosztályok, illetve az önálló dandárok részére a fő, mögöttes, illetve mélységi hadműveletek megvívásához. A fő hadműveletek alapvető alkotó részei a mélységi manőverek, közelharc, közvetett irányzású tűzcsapások, ellentüzek és a közeli légi támogatás.

A mögöttes hadműveletek levezethetők bármely parancsnoki szinten. Tartalmazznak minden olyan mögöttes harctevékenységet, amely arra irányul, hogy fenntartsa a manőverezés szabadságát, a hadműveletek folytonosságát, beleértve a vezetés, irányítás és támogatás folyamatosságát. A mögöttes hadműveletek kis mértékben, közvetlenül befolyásolhatják a fő, szárazföldi hadműveleteket, ha a siker kiaknázásáról vagy a bukás visszatartásáról van szó. Hadműveleti szinten a mögöttes hadműveletek a hadjárat vagy a következő nagyszabású hadművelet következő fázisának előkészítésére összpontosítanak. A mögöttes hadműveletek tartalmazznak négy különböző, de szorosan összefüggő fázist: a tartalékok gyülekeztetését és átcsoportosítását, a tűztámogatás átcsoportosítását, a támogató műveletek karbantartását és megóvását, illetve a vezetés-irányítás karbantartását. Egy nagyszabású támadó szárazföldi hadművelet legfőbb előfeltétele legalább a fölény a támadó potenciálban a fő támadás alatt. Ez viszont azt jelenti, hogy a hadművelet parancsnoknak máshol kell nagyobb kockázatot vállalnia. Ha egyszer a hadművelet elkezdődött, akkor folytatni kell a végsőkig azért, hogy az ellenség ne térjen magához a kezdeti sokktól, hogy ne nyerje vissza egyensúlyát, vagy ne állítsa vissza összefüggő védelmét, sőt ne indítson ellentámadást.

Az alaposan megtervezett, nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletet az erők fedett manővereztetése a kijelölt gyülekezési körletbe, a manőverek gyorsasága, a meglepetés, a műveleti gyorsaság és a merészség jellemzi. A hadművelet parancsnoka előrevonja erőit egy előnyös pozícióba, mielőtt harcrintkezésbe lép az ellenséggel. Ugyanakkor körültekintően kell tervezni a harctámogatást, és a műveleti biztonságot magas szinten kell fenntartani. Az ellenség nem szerezhet a saját csapatokról pontos, időszerű és helytálló adatokat.

A nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek alatt a hadművelet parancsnokának meg kell céloznia az ellenséges védelem erejének a szétzilálását, mialatt megelőzi, hogy az hadműveleti tűzcsapásokat vezessen. Ez után annak kell következnie, hogy gyorsan arra koncentrálja a fő erő kifejtések irányát, hogy az ellenséges erőket a támadás tetőpontján

elnyomja, és az erők és eszközök újbóli elosztásával kiaknázza a kezdeti sikereket és az ellenség védelmét megtörje a mélységben is. Ez viszont rugalmas parancsnokokat, agilis alegységeket, alaposan összehangolt harctámogatást és harci kiszolgálást igényel.

A támadónak mindent meg kell tennie, hogy a lehető legtovább rejtve maradjon a fő erőkiejtés iránya, nehogy az ellenség időben tudjon hatékonyan reagálni a támadásra. El kell kerülnie az azonos sémák alkalmazását az előkészületi tevékenységben, vagy legalább meg kell próbálni eltitkolni azokat a védekező fél elől. Ez kivitelezhető a támadás irányának és idejének, a logisztikai felépítésnek, a járőrözési tevékenységnek vagy a kommunikációs vonalaknak a megváltoztatásával. A hadművelati biztosítás és a megtévesztés elengedhetetlen feltétele annak, hogy a fő erőkiejtés iránya a nagyszabású támadó szárazföldi hadművelet megindításáig rejtve maradjon. Az erő összpontosítása igényli előzetesen a harci kiszolgálás és légi támogatás részletes koordinációját. A nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek alatt a földi manővereket és a légi erő alkalmazását összhangba kell hozni, másképp a siker valószínűleg nem érhető el. Az erők összpontosítása nélkülözhetetlen a meglepetés elérésében és kiaknázásában. A hirtelen összpontosítást gyors és mély kiaknázásnak kell követnie. Támadásban a sikert nem a teljes létszámbeli fölény biztosítja, hanem a túlnyomó, helyi létszámbeli fölény, melyet a kezdeti siker gyors és könnyörtelen kihasználása követ.

A modern technológia még bonyolultabbá és veszélyesebbé tette a támadást megelőzően az erő összpontosítását. Az új fegyverek halálossága növelte a koncentrált alakzatok fenyegetettségét. Másrésről a légi támogatás felruhazza a támadót azzal a képességgel, hogy sokkal gyorsabban összpontosítsa erőit, és a védekező felet, hogy sokkal gyorsabban reagáljon, mint a múltban. A manőverezés és a harci cselekmények gyorsasága támadásban elengedhetetlen feltétele a sikernek. Többek közt a manőverezés és a harci cselekedetek sebességének megnövekedése nagyban megnövelte a meglepetés jelentőségét; ez az ellenséget jobban hátráltatja az egyensúlyának visszanyerésében. A nagyobb sebesség ugyanakkor nagy hatással van a támadó fél biztonságára, és megátolja a védekező felet abban, hogy hatékony ellenintézkedéseket tegyen. A hadműveletet irányító parancsnoknak ki kell aknáznia a csatamező által adott lehetőségeit, amikor az összeköttetés megszakad. Míg a létszámbeli fölény hasznos, de nem szükségszerű feltétele a sikernek a nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek megvívása alatt. George S. Patton tábornok mondta azt, hogy „tény, hogy azzal, hogy megtámadod az ellenséget, ráveszed, hogy azt higgye, erősebb vagy, mint ő”.

A siker elérésének egyik kulcsfontosságú előfeltétele meglepni az ellenséget. Ezt többek között azzal lehet elérni, hogy olyan helyen és/vagy időben vagy úgy cselekedjünk, ami új az ellenségnek. A sikeres meglepetés késlelteti az ellenség reakcióidejét, túlterheli és megzavarja az ellenség vezetés-irányítását. A meglepetés radikálisan, ugyanakkor csak ideiglenesen csökkenti az ellenség támadóerejét, ezáltal lehetőséggé teszi a támadó fél számára, hogy kisebb erőkiejtéssel érje el a sikert, mint máskülönben szüksége lenne rá. Általában bonyolultabb meglepni az ellenséget, ha már elkezdődött a harc, habár elérhető a siker az ellenség számításainak ellentmondó cselekedetek véghezvitelével, az ütközet ütemének vagy struktúrájának gyökeres megváltoztatásával.

A nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek hatáskörét rendszerint a következő meghatározások jellemzik: szélesség, mélység, ütem és kitartás. A kisebb egységek számára az előrenyomulás sebessége sokkal nagyobb. Az előrenyomulás sebessége általában nagyobb a kevésbé harcban álló erők számára, és alacsonyabb a hosszabb hadműveletek számára. Minél tovább tart egy hadművelet, annál lassabb az átlagos előrenyomulás sebessége. Az előrenyomulás sebességét az erőviszonyok határozzák meg. Az erőviszony a legfontosabb egyéni tényező, amely meghatározza az előrenyomulást. Az alegység előrenyomulási tényezőjét elsődlegesen szállítási módjának a sebessége adja meg. Az 1990–1991-es Öböl-háborúban a szárazföldi offenzívát úgy tervezték, hogy legalább két hétig kitart, ezzel szemben 4 nap alatt véget ért, mindösszesen 78 fő veszteséggel a szövetséges erők részéről.

Fázisok

A nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek általában négy összefüggő fázisból állnak: *előkészítés, támadás, kiaknázás, üldözés*. Minden fázis hossza és jellemzői az adott helyzettől függ.

A *felkészülési fázis* meghatározza a fő erőkifejtés irányát, illetve a csapatok manővereit az ellenséggel való harcérintkezésbe lépésig. Magában foglalhatja az elsődleges és a kiegészítő harci cselekedeteket, illetve az előkészítő tűzcsapások végrehajtását is. Ennek a fázisnak a kiterjedtsége és természete attól függ, hogy az adott alegység már harcérintkezésben van az ellenséggel, illetve ellenséges szerepben van vagy nem. A harcérintkezésig való manőverezést végre lehet hajtani összetett irányokon és decentralizált vezetéssel keresztül. Gyorsan kell végrehajtani. Képlékeny helyzetben, amelyben az ellenség még birtokában van a mozgásszabadságnak, a harcérintkezésnek előfordulhat a találkozóharc formája, amelyben az egyik fél megpróbálja magához ragadni a kezdeményezést, ugyanakkor elnyomni vagy védekezésre kényszeríteni a másik felet. A fázis egyik legkritikusabb része a saját erők védelmének biztosítása, különösképpen a szárnyakon, a lehetséges támadások esetére. A földi és a légi csapások egyaránt nagymértékben használatosak. Az alárendelt parancsnokoknak gyakorolniuk kell a kezdeményezést az előljáró parancsnok harcparancsa alapján.

A *támadó fázisban* az alegységeknek gyors támadást kell végrehajtaniuk a kéznél lévő erővel és minimális felkészüléssel annak érdekében, hogy az ellenséget pusztítsák, mielőtt annak sikerül összpontosítani vagy felállítani a védelmét. Ilyen támadást a múltandó lehetőségek megragadására vagy a kezdeményezés visszaszerzésére rögtön a sikeres védekezés után lehet alkalmazni. Védelemben gyors ellentámadásokkal lehetséges az elvesztett pozíciók visszanyerése, mielőtt az ellenség stabilizálja a sikereit. Például a II. világháborúban a németek különösképpen sikeresek voltak a gyors ellentámadások alkalmazásában. Magasabb parancsnoki szinten a gyors ellentámadások lehetőségét vizsgálják az előre nem látott események bekövetkezésének tervezésekor. A nagyobb formációk menetből végrehajthatják a gyors támadást az alárendelt alegységekkel vagy fedetten.

A megfontolt támadásoknak teljesen összehangolt hadműveleteknek kell lenniük, bevetve mindenkéznél lévő erőt és eszközt az ellenséges védelem ellen. Ez a fajta össze-

hangolás viszonylag hosszabb előkészítést igényel, mialatt az ellenség kiépítheti a védelmét, kitörhet a bekerítésből, vagy váratlan támadást indíthat. Ugyanakkor megfontolt támadások alkalmazhatók, amikor az ellenséges védelem átkarolt helyzetben van, vagy egy hirtelen támadás legyőzte. A sikeres támadás kulcsa az erőszakosság okozta sokk maximálisra fokozása. A cél az ellenség védelmének és harci moráljának szétzilálása. Tipikus eset, amikor a támadás éppen úgy szétzilálja a támadó felet, mint a védekezőt. Azt követően a csapatok kimerülhetnek, és jelentős létszámbeli vagy technikai veszteséget szenvedhetnek a siker kiaknázása, majd az üldözés során. Az utánpótlásvonalak hossza progresszívan megnőhet, és elgyengülhetnek. Ugyanakkor jelentős erőfeszítést igényelhet a támadás lendületének fenntartása, ezáltal a műveleti siker hadműveleti vagy stratégiai szintű sikerré fejlesztése is.

Az ellenség teljes megsemmisítése ritkán sikeres a nagyszabású támadó szárazföldi hadműveletek kezdeti fázisaiban. Normál esetben az ellenség arra törekszik, hogy kitörjön, vagy visszavonulást követően újraszervezze a védelmét a lehető legrövidebb időn belül. Ugyanakkor lehetséges, hogy erőit kivonja viszonylag nyugodtabb területre, vagy előrevonja a tartalékait. Minden olyan támadást, amit nem akadályoz az előljáró parancsa vagy az utánpótlás hiánya, azonnal követhet egy fenntartások nélküli kiaknázás, amely arra irányul, hogy az ellenséget nyomás alatt tartva fenntartsa annak szervezetlenségét, és megtörje az ellenállását. Ennek a fázisnak elsődleges célja az ellenséges erők szétbontlása addig a pontig, ahol már nincs más lehetősége, mint a feladás vagy a megfutamodás. A kiaknázás minden támadás szerves része, amely különösen fontos minden megfontolt támadásnál. A siker agresszív kiaknázásának elmulasztása agilis ellenséggel szemben elegendő időt adhat neki, hogy felismerje és kiaknázza ezt a hiányosságot, ezáltal visszaszerezze a kezdeményezést, és esetlegesen sikert érjen el.

Ennek a fázisnak rögtön az ellenséges erők zömének szétzilálását követően kell kezdődnie. A fő célkitűzés ebben a fázisban a támadás intenzitásának és kiterjedtségének növelése abból a célból, hogy megakadályozza az ellenséges erőket abban, hogy feljavuljanak, vagy erős védelmet építsenek ki. Az ellenséget feladásra vagy gyors visszavonulásra kell kényszeríteni.

A *siker kiaknázásának fázisában* a siker kulcsa a nagymérvű cselekvési szabadság, amelyet a hadműveletet irányító parancsnok ad az alárendelt parancsnokoknak. Ha az ellenséges ellenállást nem sikerül teljes mértékben megtörni, akár támadási, akár kiaknázási fázisban lehetséges, hogy az üldözési fázist kell megkezdeni.

Ezt követően fő célkitűzés a maradék ellenséges erő felszámolása. Az *üldözés* vagy a sikeres kiaknázási fázis következménye, hogy kezdeményezhető a támadás bármely pontján, ha az ellenség viselkedése a szétziláltság vagy a megfutamodás jeleit mutatja. A hadműveletet irányító parancsnoknak rendelkeznie kell olyan készenléti, gyors reagálású tartalékkal, amely ilyen esetekben a műveleti sikert képes hadműveleti sikerre fejleszteni. Az üldözést egymás sikereire épülő bekerítések sorozatán keresztül kell végrehajtani, melynek során a megfutamodott ellenséget elfogják vagy megsemmisítik. A széles körű üldözés sokkal gyakoribb napjainkban, mint a múltban volt. Az üldözést az erősen decentralizált vezetés-irányítás és az erők gyors manővereztetése jellemzi. A kiaknázási fázistól eltérően az üldözést ritkán lehet időben hamarabb megkezdeni, hiszen

normál esetben a hadműveletet irányító parancsnoknak erre a fázisra nincs megfelelő rendelkezésre álló tartaléka.

A hadtörténelemben ritka az olyan támadó hadművelet, melynek megvívása során a fent kifejtett fázisok mindegyikét alkalmazták egy hadműveleten belül. Rövid előkészület követően támadások és főleg ellentámadások fordulnak elő a különböző fázisok között és alatt. A sikeres támadás vezethet egyből üldözéshez is, és ezáltal a kiaknázás elmarad. Néhány nagyszabású támadó szárazföldi hadművelet tervezésekor szándékosan kihagynak egy vagy több fázist. Például a nem várt támadások és a rajtaütések ritkán tartalmaznak teljes kiaknázást, habár a körülmények generálhatják mindkettő esetében a teljes spektrumú támadássá fejleszthetőséget. Az erődemonstráció, amelyet a harcérintkezés elkerülése céljából alkalmaznak, valójában felhasználható alaposan átgondolt felkészülési fázisként az ellenség megtévesztésére, egy lehetséges támadást sugallva. Ráadásul a fázisok fel is cserélhetők egymással egy hirtelen és észrevehetetlen szünettel. Ez kifejezetten a kiaknázási és az üldözési fázisok esete. Ezek a fázisok jelentősen eltérő problémákat vetnek fel, és mindkettőt eltérő módon kell kezelni a tervezés és a végrehajtás során is.

A fő (védelmi jellegű) szárazföldi hadműveletek

Normál helyzetben a nagyszabású, fő védelmi szárazföldi hadműveleteket a stratégiai védelem során tervezik és hajtják végre. Ezek a fajta hadműveletek megvívhatók összefüggő arcvonal védelmi szektor részeként, kísérletképpen a hadműveleti bekerítésből való kitörésre, vagy nagyobb város védelmében. A fő védelmi szárazföldi hadműveletek a stratégiai védelem keretén belül kivitelezhetők előkészített területeken, amely hadműveleteknek a struktúrája a telepített erők képességétől, a nekik feladatuk szabott célkitűzésektől, a hadműveleti szándéktól és a támadó tevékenységétől függ. A védelmi hadművelet előkészíthető támadó hadművelet megvívása során, amikor az ellenség ideiglenes erőfőlnye miatt a további támadások kivitelezése lehetetlenné válik, vagy nem ajánlott.

A fő védelmi szárazföldi hadműveletek fő célja lehet az ellenséges támadás visszaverése, a birtokolt pozícióban való megkapaszkodás, idő nyérése, az ellenség előrenyomulásának jelentős megakasztása és ezáltal arra készítése, hogy áthaladjon, és folytassa a támadást. Ilyen hadműveletekkel nem lehet háborút nyerni, habár lehetőséget teremthetnek ellentámadásra. A fő védelmi szárazföldi hadműveletek megvívása során a védekező fél támadó harcászati műveletek kivitelezésével várhatja az ellenség támadását, ami a fő támadást megelőzően gyengítheti a támadó felet. Ugyanakkor a védekező fél nem semmisítheti meg az ellenséget. Alkalmadtán kiemelkedő siker érhető el védelemben, de csak támadások kivitelezésével. Bármely védelem közvetlen célja támadás visszaverése. A védelmi harc időnyerésre használatos abban az esetben, amikor a parancsnok szándéka az, hogy a megerősítés megérkezzen, vagy takarékoskodni akar az egyik szektorban az adott alegységgel, míg egy másik szektorban összpontosítja a fő erőkifejtést. Mindkét esetben a védekezés vagy a halogatás hozzájárul a célok eléréséhez. Előfordulhat, hogy egy alegység védekezésre kényszerül, mert képtelen támadásba átmenni. Ebben az esetben ki lehet használni a kedvező pozícióból, illetve terepről birtokolt bővebb informá-

ciókból adódó előnyöket, és az ellenséget ellentámadások és tűzcsapások kombinálásával lehet gyengíteni.

Előfordulhat, hogy a csapatok egy részét egy kulcsfontosságú terepszakasz megtartása miatt vissza kell tartani. Még támadó hadműveletek alatt is előfordulhat, hogy egy légi mozgékonyaságú vagy kételtű alegységnek meg kell védenie egy objektumot a mélységben, amíg felveszik a kapcsolatot egy nagyobb alegységgel. Bármely védelmi hadművelet során a közvetlen kihívást a kezdeményezés visszanyerése, ezáltal a támadásba való átváltás lehetőségének megteremtése jelenti.

Az Egyesült Államok szárazföldi haderőnemében a fő védelmi szárazföldi hadműveletek fő típusai:

- mobil védelem,
- területvédelem,
- visszavonuló hadművelet.

A *mobil védelem* arra koncentrál, hogy a támadó felet pusztítsa olyan módon, hogy engedje az ellenséges csapatokat előrenyomulni addig a pontig, ahonnan kedvezőbb ellentámadás indítása. A mobil védelmet úgy vívják meg, hogy az erők nagy részét visszatartják az ellentámadás indítására, ami arra összpontosít, hogy egy döntő ütközetben megsemmisítse vagy legyőzze az ellenséget, meglepő erőket mozgósítva. Ez a védekező féllel szemben azt a követelményt támasztja, hogy nagyobb mobilitással rendelkezzen, mint a támadó. A siker egyik előfeltétele, hogy legyen elég mélység az ellenséget hátracsalogatni, és a megfelelő pozícióból baráti erők segítségével ellentámadással legyőzni. A védekező félnek normál helyzetben felváltva kell alkalmaznia támadó, védekező és halogató műveleteket, hogy a támadó felet becsalogassa a megfelelő pozícióba, ahol az megtámadható. A parancsnoknak előnyt kell kovácsolnia a mélységben a terep adta lehetőségekből, a fortélyokból, a természetes és mesterséges akadályokból és elaknásításból, miközben tűzcsapásokat alkalmaz, és manővereket hajt végre abból a célból, hogy elragadja a kezdeményezést a támadó féltől. A tisztán védelmi feladatok ellátására a lehető legkisebb erőt kell kijelölni, és az erők zömét tartalékban kell tartani a hadművelet során.

A *területvédelem* célja egy terepszakasz megtartása és aztán az ellenség kelepcébe vonása, majd többnyire tűzzel elpusztítása. Ezen fajta védelem célja inkább az, hogy megakadályozza az ellenséget abban, hogy bizonyos időpontban kijusson egy terepszakaszra, mintsem hogy teljesen elpusztítsa az ellenséget. A védekező fél erőinek zöme összekapcsolódik statikus védekező posztokon, alkalmazási terepszakaszokon és kisebb mobil tartalékokban a terület megtartása érdekében. A siker kulcsa a hatékony és rugalmas vezetési, irányítási rendszer, alapos összehangoltság és a tűzerő megfelelő elosztása. A biztosító erőket az ellenség várható előrevonási útvonalain kell alkalmazni. A hadműveletet irányító parancsnoknak a tartalékokat elsődlegesen az ellentámadások indítására kell felhasználnia. Más lehetséges feladat a tartalékok részére az ellenséges áttörési kísérleteinek visszaverése és a védelemben lévő más részlegek megerősítése lehet. A védőkörlet ugyanakkor része lehet nagyobb mobil védelemnek is. A védőkörletek különbözőek lehetnek mélységükben, felépítésükben és céljukban.

A *halogató hadművelet* meghatározása: az erők olyan módon való manővereztetése, amely az ellenséggel való harcérintkezés irányától kitérő irányokba történik időnyerés, a saját erők megóvása, az ellenség kedvezőtlen pozícióba csalása vagy a harc kedvezőtlen körülmények alatti megvívásának elkerülése céljából. A halogató harc vagy a hadműveleti visszavonulás/csapatkivonás célja a veszteségek elkerülése, idő nyérése új védelem kialakítására, vagy kezdeményezést kiváltva megváltoztatni a harc ütemét. A hadműveletet irányító parancsnoknak meg kell óvnia a csapatait attól, hogy olyan pozícióba kerüljenek, amely kedvezőtlen, mialatt tovább mozgatja azokat abba a pozícióba, amelyben előnyt kovácsolhat a tér időnyerés miatti feladásából. Ugyanakkor el kell kerülnie, hogy a hadműveleti területen bárhol olyan helyzetbe hozza csapatait, hogy azokat túlerővel legyőzhessék.

Általában a halogató hadműveletek magasabb fokú, centralizált C2 (vezetési, irányítási) rendszert igényelnek, mint más hadműveletek. Ugyanakkor nagyobb a pszichológiai nyomás az aleggységeken, mert a beosztottak a hátrafelé mozgást tekinthetik vereségnek is. A szervezetenül végrehajtott halogató hadművelet katasztrófához vezethet erős ellenféllel szemben. A halogató hadműveletek végrehajtása során a kockázatokat csökkenteni lehet a döntő ütközetek elkerülésével, tartalékok képzésével, és a közvetlen és közvetett irányzású tűzcsapások összpontosított, tömeges alkalmazásával. A további intézkedések, amelyek biztosítják a halogató hadműveletek megvívásának sikerét, a fedett manőverezés, jó felderítés, a késleltetés és hadicselek kombinálása az ellenséges erők távoltartása céljából.

A hadműveletet irányító parancsnoknak a halogató hadműveletet meg kell terveznie, és reális kritériumokkal kell rendelkeznie a végrehajtásról is. A parancsnok számára az elsődleges kihívást az aleggységei fölötti parancsnoki, irányítási képesség birtokbavétele jelenti. A halogató hadműveleteknek lehetnek jelentős politikai behatásai is. A terület feladása az ellenségnek politikai döntés eredménye is lehet, amelyben a hadműveletet irányító parancsnoknak csak végrehajtó vagy tanácsadó szerepe lehet. Az Egyesült Államok szárazföldi haderőneme megkülönböztet 3 féle halogató hadműveletet: *kivonás*, *késleltetés* és *visszavonulás*.

A *kivonás* az erők ellenségtől való elszakadása a harcérintkezés tekintetében. Ez érintheti a teljes csapatot, de annak egy részét is. Célja lehet a saját erők megóvása, más feladatra rendelése, kedvezőtlen körülmények közötti ütközet elkerülése vagy az erők átcsoportosítása. A kivonás alatt az ellenséges nyomás vagy jelen van, vagy nincs. Hadsereges vagy hadseregcsoportok kivonásakor a csapatokat fő erőkre és biztosító erőkre kell osztani. A biztosító erők feladata az ellenség megakadályozása abban, hogy a kivonást végrehajtó fő erővel harcérintkezésbe lépjen, mégpedig olyan ódon, hogy mindig a fő erők és az ellenség között helyezkednek el, s ezáltal rejtve hajthatják végre a manővereket és előkészületeket. Ha a fő erők megkezdték a kivonást az ellenség észrevétele nélkül, akkor a biztosító erők helyben maradnak, hogy biztosítsák a kivonás fedettségét. Ha az ellenség felfedezi a kivonást, és támadásba lendül, akkor a biztosító erők feladata az ellenség késleltetése, hogy a fő erők biztonságban tudják végrehajtani a kivonást. Abban az esetben, ha a biztosító erőknek nem sikerül lelassítani az ellenség támadását, akkor a fő erők maguk hajtják végre a késleltetést, illetve mennek át védelembe.

A *késleltetés* a halogató harc egy formája, amelyben az ellenség nyomása alatt lévő erők időnyerés céljából teret engednek át az ellenségnek, ezáltal lassítva az ellenség lendületét, és a lehető legtöbb veszteséget okozva, de a döntő ütközeteket elkerülve. A késleltetést általában az új védelem kiépítéséhez szükséges idő nyérése, a visszavonuló fő erők fedezete, illetve védelme vagy a szárnyakon elhelyezkedő alegységek védelme céljából alkalmazzák. Közreműködnek az erőkkel való takarékoságban, kedvezőtlen pozícióba csalják az ellenséget, következtetést vonnak le az ellenség fő erő kifejtésének irányáról. A késleltetés kritikus tényezői: kitarósága, a terep adta lehetőségek kihasználása és az azt követő hadműveletek természete. A késleltetést hadseregcsoportok hajtják végre. Más esetekben vagy egy hadosztály, vagy egy általános visszavonulást végrehajtó hadsereg egyes alegységei hajthatnak végre késleltetést. Késleltetésben az alegységek vagy egyedülálló pozíciók sorából, vagy váltakozó esetleg sikereken alapuló pozíciókból vívják meg a harcot. A késleltetés akkor ér véget, amikor a támadó fél megállítja támadását. Ekkor a védekező fél karbantartást, kapcsolatfelvételt, visszavonulást vagy ellentámadást hajthat végre. Az erők átmennek védelembe, és a késleltetést végrehajtó csapatok feladatuk befejeztével áthaladnak egy másik alegységen, vagy megszüntetik a harcérintkezést.

A visszavonulás a halogató hadműveletek egyik formája, amelyben az erők nincsenek harcérintkezésben, hanem az ellenségtől távolodó műveleti oszlopmenetet hajtanak végre; a visszavonuló egységek először megszervezik a harcot és az önvédelmet. A visszavonulás általában nem kockázatos. Jomini írta azt, hogy a visszavonulás feltétlenül a legbonyolultabb hadművelet egy háborúban. Clausewitz ezt azzal egészítette ki, hogy ha egy csata elveszett, a hadsereg ereje megtörik – a morális csapás sokkal nagyobb, mint a fizikai veszteség. Ilyenkor egy újabb ütközet a kedvező tényezők segítségével valószínűleg ismételen vereséghez vezet, sőt teljes pusztuláshoz is.

A koreai háborúban az amerikai haditengerészet sikeresen végrehajtott egy halogató hadműveletet Hungnamtól dél-keletre. Ez a siker a légierő masszív és kitartó légi támogatásának volt köszönhető. A masszív közvetlen légi támogatás lehetővé tette a hajók számára, hogy elszakadjanak a harcérintkezésből, majd az ezt követő szétziláló légi csapások visszatartották attól az ellenséget, hogy döntő ütközetre gyűjtse össze erőit. A hajók újratöltése szintén a levegőből történt. Az 1. Haditengerészet Hadosztály december 14-én elhagyta Hungnamot. Amint a USA Army X. Hadtest maradéka behajózott, a hídfőállás progresszív módon összezsugorodott. Kezdetben a hídfőállást a 3. és a 7. hadosztályok védték, majd a 3. hadosztály egyedül maradt, saját szervezetszerű tüzérségével, tengerészeti ágyúival, a tengerészet és a légierő tüzével támogatva. December 24-re befejeződött azon erők evakuálása, amelyek egy 23 000 négyzetmérföldes területen harcoltak azt megelőzően. Körülbelül 105 000 főnyi előerőt, 17 500 járművet, 35 00 tonnányi szállítmányt, és 98 000 fő koreai civilt kellett evakuálni Hungnamból, valószínűleg elhárítva ezzel Dél-Korea veszét.

Az úgynevezett Bulge-i csatában (1944. december – 1945. január) Dwight Eisenhower tábornok utasította Jacob Devers tábornokot, a 6. Hadseregcsoport parancsnokát Strasbourg evakuálására. Ez a döntés a franciákra óriási hatást gyakorolt közvetlenül. A franciák készen álltak, hogy kilépnek a szövetségből, és maguk védjék meg a várost.

Végül Eisenhowernek mérlegelnie kellett a politikai döntést a tisztán katonai megfontolással szemben. A menekültek százezreinek az elszállítása jelentős problémát jelentett volna az Egyesült Államoknak, amelynek harcolni is kellett volna a kedvezőbb védelmi pozícióba történő visszavonulás közben. A menekültek útban lehettek volna a visszavonulást végrehajtó csapatoknak, valójában akadályozták volna a mozgásszabadságot. A menekültek számos forrást emésztettek volna fel, amit máskülönben a harcban lehetett volna felhasználni.

A koreai háborúban a kommunista kínai kormányzat a menekültek áradatát használta fel arra, hogy beszivárogtassa csapatait, ami további amerikai erőket kötött le úgy, hogy a menekültek közül a beszivárgott ellenséget levadásszák. A hadseregnek ugyanakkor vészesen kevés forrása volt a menekültek irányítására, mozgatására, etetésére, ruháztatására és elszállásolására, voltaképpen akadályozták a harcban a szövetséges erőket. Mindenfajta védelemnek vannak statikus és mobil elemei. Például mobil védelemben felhasználhatók a statikus pozíciók, hogy kontrolálják az ellenséges behatolás szélességét és mélységét, illetve azon területek megtartására, amelyek alkalmasak ellentámadás megindítására. Halogató hadművelet alatt az erők egy része végrehajthat mobil védelmet vagy területvédelmet, s a védelmi hadműveletek ugyanúgy irányulhatnak a szövetséges csapatok védelmére is, miközben azok visszavonulást végeznek. Általánosságban a védelem statikus elemei felhasználhatók az ellenséges támadások megakasztására, elfordítására, kivédésére, ezáltal időnyerésre a szövetséges csapatok részére. A mobil elemek így folyamatosan mozgásban lehetnek, és az ellenség összezavarodhat, vagy nem tudja kiaknázni a sikereit.

Fázisok

Az Egyesült Államok szárazföldi haderőnemének terminológiájában a fő védelmi szárazföldi hadműveletek tartalmazzak *felkészülési, szétzilálási és összpontosítási fázisokat*.

A *felkészülési fázis* magában foglalja az erők elhelyezését mélységben, a cselekvési vázlatok tervezését, a csapatmozgások és azok támogatásának megszervezését a hadszíntéren, felderítés és szemrevételezés végrehajtását a védett területen, a tartalékok és segédcsapatok mozgósítását, a légvédelem megerősítését a kritikus területeken, a közösen és kombináltan végrehajtott hadműveletek megszervezését és hadicselek készítését az ellenség félvezetésére.

A *szétzilálási fázis* célja az ellenség kezdeményezésének visszaverése, illetve akadályozása abban, hogy túlnyomó támadó erőket összpontosítson. A védekező félnek meglepő műveletek alkalmazásával meg kell hiúsítania a támadó fél összehangoltságát; megakasztva annak tűztámogatását, logisztikai támogatását, vezetését, irányítását; lassítva annak hadműveleti ütemét; vagy rombolva az ellenséges irányítást kombinált és támogató csapatai felett. Meglepő támadások hajthatók végre az ellenséges összehangoltság megakadályozására. A hadműveletet irányító parancsnoknak különböző intézkedéseket kell hoznia a hadműveletek rejtettsége, fedettsége, illetve az ellenség félvezetése érdekében. Ugyanakkor meg kell akadályoznia az ellenség összehangolt cselekedeteit, úgy, hogy ideiglenesen megragadja a kezdeményezést, és nem ad lehetőséget az ellenségnek

megfontolt, zavartalan támadásra. Szétziláló légicsapások és tűzcsapások alkalmazásakor rendszerint a támadó fél hadműveleti tartaléka és légijereje az elsődleges célpontok.

Összpontosítási fázis: a siker érdekében a védelmet folytató félnek támadóerejét a döntő helyen és időben kell koncentrálnia. Ha le akarja győzni az ellenséget, akkor a vereség elkerülése érdekében elegendő harcoló erőt kell felsorakoztatnia az ütközetek során végig. A védekező félnek a döntő pontban helyi erőfölényt kell elérnie, ugyanakkor néhány területen takarékoskodnia kell erői felhasználásával. Ha szükséges, át kell szervezni és mozgósítani a tartalékait annak érdekében, hogy valahol helyi erőfölényt érjen el. Általában a védekező félnek fel kell adnia valamennyi területet, hogy megfelelő időt nyerjen erői és tűzereje összpontosítására. A védekező fél számára csak rövid idő áll rendelkezésre, hogy megfelelő erőfölényt alakítson ki. Néhány területen kockázatot kell vállalni. Akadályok, biztosító erők és tűzcsapások csökkenthetik a kockázatot. Az összpontosítottág növeli a tömeges veszteség elszenvetésének lehetőségét az ellenséges tűzcsapások alatt, ezért az összpontosítást rejtve és az ellenséget megtévesztve kell alkalmazni. Amint sikerül a támadó felet visszaverni vagy megállítani, a védekező félnek szét kell szóródnia.

A sikeres védelmi hadműveletek megvívásakor a közvetlen és közvetett irányzású, illetve „*légi szállítású*” tűzcsapásokat a földi manőverekkel kombináltan kell alkalmazni az ellenség legyőzése céljából. A védekező félnek maximalizálnia kell a tűzerejét, és meg kell védenie erőit. A sikeres védelemnek alkalmaznia kell mobil és fix védelmet is. Meg kell próbálni gyengíteni az ellenséges erőket, hogy kialakuljanak egy ellentámadás végrehajtásának feltételei. A fő védelmi szárazföldi hadműveletek tervének tartalmaznia kell: a fontosabb irányokat, terepszakaszokat, szektorokat, ahol az erőket koncentrálni lehet; az ellenség visszaverésének, illetve a betörő ellenség pusztításának módszereit; a hadművelet elgondolását; és a saját erők alkalmazásának a lehető legmegfelelőbb változatát a hadművelet fő célkitűzésének elérése érdekében.

Következtetések

A hadműveletet irányító parancsnokoknak és törzseknek átfogó tudással és ismeretekkel kell rendelkezniük a szárazföldi hadműveletekről mind az elmélet, mind a gyakorlati tapasztalatok terén. Ez egy a számos előfeltétel közül, amelynek segítségével megfelelő módon lehet integrálni a szárazföldi csapatok képességeit a kombinált haderő alkalmazásakor. A teóriák ismerete nélkülözhetetlen a haderőnemek alkalmazási doktrínáinak megértéséhez.

A modern fő szárazföldi hadműveletek doktrínái a szárazföldi háborúk hosszú és összetett evolúciójának az eredménye. Számos döntő földi ütközet közül a múltban bármely tartalmazta a mai fő szárazföldi hadműveletek elemi részeit, mégpedig a fő célkitűzés és a csatamezőn a nagyobb alegységek által végrehajtott manőverek megfelelő összehangoltságának szükségessége meghatározásokban.

Habár a napóleoni háborúig nem volt szükséges olyan nagyszabású ütközetek tervezése, amelyek egy közös ideán alapultak, és nagyobb hadművelet keretén belül hajtották végre őket. A modern éra számos háborújában nagy számban vívtak meg fő száraz-

földi hadműveleteket. Mindkét világháborúban mindkét fél részéről nagy haderőket mozgattak meg a fő szárazföldi hadműveletek keretén belül. Ugyanakkor a hadszíntér jelentős részét kihasználták. A II. világháborút követően az új technológiai vívmányok a kisebb méretű modern hadseregek kialakulásához vezettek. Ma még egy egyedülálló hadosztály is végrehajthat fő szárazföldi hadműveletet. A jövőben a fő szárazföldi hadműveletek jelentősége nem fog csökkenni a hadjáratok sikere szempontjából. Mint a múltban is, a szárazföldi csapatok mérete és a nagyszabású szárazföldi hadműveletek tervezési és levezetési módszerei folyamatosan fejlődni fognak. Nagyon valószínű, hogy a jövőben a fő szárazföldi hadműveleteket kisebb méretű, de jobban felszerelt hadseregekkel vívják majd.

1.2.3 Fő légi hadműveletek (Major Air Operations)

A fő légi hadműveletek a harci alkalmazás fő módszereként a 2. világháború alatt kerültek felszínre, azért, hogy a légierők véghez tudják vinni a fő műveleti célokat. Sok jelentős légi hadműveletre került sor a helyi háborúk során a II. világháború óta. A fő légi hadműveletek teóriája nagymértékben el volt hanyagolva az USA-ban és nyugaton egyaránt. Továbbá nem meglepő, hogy az USA haderőiben nincs általánosan elfogadott definíciója a fő légi hadműveleteknek. A „*légi hadműveletek*” terminológiát és azok variációit sok helyen használják, habár a katonai terminológiában vagy gyengén, vagy egyáltalán nem definiálják. A szovjet és a mai orosz rendszerrel ellentétben az oroszok nagyobb hangsúlyt fektetnek a katonai terminológiák megfogalmazására, beleértve azt is, amit ők „légi hadműveleteknek” neveznek. Az egyik szovjet definícióban a légi hadműveletek úgy vannak ábrázolva, mint a sorozatos és szinkronizált katonai műveletek, amelyeket speciális céllal, hellyel, közös elgondolás, közös terv alapján és limitált időn belül hajtanak végre. A légi hadműveletek célja megsemmisíteni az ellenség légi erejének fő részét és a légvédelmét.

Az általános terminológiában a fő légi műveleteket úgy lehet definiálni, mint a légierő és a légvédelmi csapatok több fegyverneme által végrehajtott harcászati műveletek sorozata, sorozatos és szinkronizált, meghatározott helyen, időben és céllal, azért, hogy egy hadműveleti (vagy esetleg stratégiai) célt elérjenek a hadszíntér egy adott részén. Ez egy parancsnokság által tervezett és végrehajtott művelet egy közös hadműveleti elgondolás vagy közös terv alapján. A fő légi hadműveletek általában szerves részei a szárazföldi vagy tengeri hadjáratnak. Több esetben azonban a fő légi hadműveletek lehetnek önállóan is tervezve.

A fő légi hadműveletek célja, hogy megszerezzék és fenntartsák a légi fölényt, vagy megakadályozzák az ellenséget ezen célok elérésében. A légi fölény alapvető cél, és előfeltétele a további sikeres légi műveleti küldetések céljainak elérésének, valamint a földi és tengeri műveletek sikerének. Megszerezni és fenntartani a légi fölényt – úgy, mint a tengeri fölényt – kiegészítő célja a szárazföldi vagy tengeri hadjáratnak. Általában a szárazföldi erők feladata lehet teljesíteni a hadjáratok fő hadműveleti célját.

Fő légi műveletek vs. légi hadjárat

A fő légi műveletek terminológia ritkán használt az amerikai katonai terminológiában, helyette az amerikai légierő a fő támadó és védelmi légi hadműveletekre inkább a légi hadjárat kifejezést használja.

Beleértve azt is, hogy a légi hadjáratokat több haderőnem hajtja végre, ez gyakran többnemzetiségű erőfeszítés is egyben. Az a tény, hogy a légierő képes stratégiai célokat pusztítani nagy távolságokban, még nem jelenti azt, hogy mindenkor egymaga képes teljesíteni a hadjáratok alapvető stratégiai céljait. Az amerikai légierő használja a „*offensive counterair*” és „*defensive counterair*” kifejezéseket, ahelyett, hogy egyes szakértők szerint inkább használnák a támadó és védelmi légi hadműveletek kifejezéseket.

Az ellenséges légierő pusztítására vagy hatástalanítására irányuló légi szembenállási műveletek („*Counter air operations*”) a háború egyik dimenziójában, a levegőben folytatott műveletek részeként értelmezhetők. A légi szembenállás mint gyűjtőfogalom magában foglalja azokat a rendszabályokat, eljárásokat és eszközöket, melyek végrehajtása, illetve hatása az ellenség merev- és forgószárnyú repülőeszközei, valamint pilóta nélküli légi járművei által végrehajtott felderítő, támadó és védelmi tevékenysége hatékonyságának csökkentésére illetve megszüntetésére irányulnak. A légi szembenállási műveletek – amelyek alapvetően a vadász- és bombázó repülőgépek, a légvédelmi rakéta- és tüzérfegyverek tevékenységét, valamint az elektronikai ellentevékenységet tartalmazzák – végrehajtásával biztosítható a légtér feletti ellenőrzés szükséges szintjének elérése, illetve fenntartása, és kedvező feltételek teremthetők a saját csapatok számára a további hadműveletek végrehajtásához.

A légi szembenállás keretei között végrehajtott műveletek lehetnek *támadó és védelmi jellegűek*. Mivel a támadó és védelmi légi szembenállási műveletek többnyire azonos erőkkkel, azonos légtérben folynak, így különválasztásuk sok esetben gyakorlatilag nem is lehetséges. A kialakult pillanatnyi helyzet, illetve a hadműveleteket irányító parancsnok elgondolása azonban minden esetben meghatározza, hogy a saját csapatok tevékenységében a támadás vagy a védelem funkciója a domináló.

Az Öböl-háborúban (1990–1991, Operation Desert Shield/Desert Storm) annak ellenére, hogy nagyszámú légi csapás volt, az amerikai légierő szigorú értelemben véve nem használta a légi hadjárat kifejezést, inkább egyedül álló fő légi hadműveleteket hajtottak végre. Ezek a szárazföldi és haditengerészeti hadműveletek szerves részét képezték a Norman Schwarzkopf tábornok által tervezett és végrehajtott szárazföldi hadjárat támadó fázisának.

Az 1999 márciusától júniusáig a szétesett Jugoszlávia ellen indított NATO-akciók (Operation Allied Force-OAF) szintén nem sorolhatók a légi hadjárat kategóriájába, habár hivatalosan és nem hivatalosan sokszor így nevezték. Sokkal inkább összhaderőnemi nemzetközi fő támadó légi hadművelet volt, amelynek limitált stratégiai célja volt, nevezetesen az, hogy Szlobodan Milosevics szerb vezető elfogadja a Rambouillet-egyezmény Koszovóra vonatkozó részeit. Ha Milosevicsék nem fogadták volna el ezeket a követeléseket, a NATO-nak szárazföldi offenzívát kellett volna indítani az alapvető stratégiai cél elérése érdekében.

Vezetés, irányítás

A fő légi hadműveleteket általában egy haderőnem vagy a funkcionális légierő komponens parancsnoka tervezi és hajtja végre. Ez biztosítja az egységes erő kifejtést és az egységes vezetést az együttműködés helyett. Egységes vezetés hiányában nehéz vagy lehetetlen elérni a kíván hatásfokot és eredményességet. A gyakorlat azt mutatja, hogy a légierő leghatékonyabb használatához erősen centralizált tervezés és előkészület kell, valamint decentralizált végrehajtás. A centralizált tervezés alapvető faktora a légierő alegységeinek helyes és magas flexibilitású bevetése. A decentralizált vezetés biztosíthatja a cselekvési szabadságot és az alárendelt parancsnokok kezdeményező képességét. Továbbá lehetőséget nyújt arra, hogy ezek a parancsnokok megbirkózzanak a légi helyzetek gyors és éles változásával a feladat végrehajtás során.

Típusok

A légi hadműveletek fő céljai lehetnek támadó vagy védelmi jellegűek. Általánosságban a *fő támadó légi hadműveletek* (vagy az amerikai terminológiában „*offensive counterair*”, OCA) elsődleges célja a légi fölény kivívása a hadszíntér egy adott területén. Ez általában az ellenséges légierő nagy részének, valamint a földi telepítésű légvédelemnek a megsemmisítésén vagy súlyos meggyengítésén keresztül valósul meg. A fókusz általában az ellenséges vadászpilóták megsemmisítésén van a földön vagy levegőben. Az általános terminológiában a fő légi hadművelet alapvető eredménye az lehet, hogy megelőzze a maradék ellenséges légierő szervezett ellenállását.

A szemben álló fél légierőjének, légi támadó potenciáljának megsemmisítésére, tevékenységének lehető legteljesebb korlátozására, illetve megszüntetésére irányuló *támadó légi szembenállási műveletek* végrehajtása a légierő csapatainak alapvető és elsődleges funkcióját jelenti mindaddig, amíg az ellenség számottevő, illetve jelentős képességekkel rendelkezik a saját csapatok levegőből történő fenyegetése terén. A támadó légi szembenállási hadműveletek alapvető jellemzője, hogy átnyúlnak az ellenség területére, és általában a saját csapatok kezdeményezik. A világban lezajlott háborúk, fegyveres konfliktusok tapasztalatai egyértelműen bizonyítják, hogy mind a légi, mind a földi, mind a tengeri hadműveletek eredményessége a támadó légi szembenállási műveleteinek sikerétől függ. A támadó légi szembenállási műveletek jelentősen csökkentik az ellenség támadásából fakadó kockázat mértékét, és biztosítják a saját csapatok számára, hogy figyelmüket jobban összpontosítsák a megszabott feladatok végrehajtására, a kitűzött célok elérésére azáltal, hogy a légi támadásokkal szembeni önvédelemre kevesebb figyelmet kell fordítaniuk.

A támadó légi szembenállási műveletek célpontját képezi minden, ami közvetlen vagy közvetett módon akadályozza a légtér feletti ellenőrzés feladatainak végrehajtását, a légi fölény, illetve a légi uralom saját csapatok által történő fenntartását. Feladatai közé tartozik a földi, a légi és a vízfelszíni célok felkutatása és megsemmisítése egyaránt, a célpontok települési helyen, illetve ahhoz a lehető legközelebb történő megsemmisítésének igényét szem előtt tartva. A lehetséges célpontok kiválasztása során elsődleges fontosságúak a repülőterek, a repülőgépek, a hadszíntéri rakéták, illetve az azokhoz

tartozó infrastruktúra, a légvédelmi fegyverek, fegyverrendszerek, valamint a vezetési és irányítási rendszerek, illetve azok kulcsfontosságú elemei.

Az ellenséges légierő nagy részének a gyengítését számos esetben el lehet érni azáltal, hogy pusztítjuk az ellenség repülőtereit, azon belül is a kifutópályákat. Például a Luftwaffe 1940 augusztusában végrehajtott „*Eagle's Attack*” (Adlerangriff) hadműveletében⁴ a fő légi hadművelet célja az volt, hogy megszerezze és megtartsa a légi fölényt dél-kelet Anglia felett azáltal, hogy elpusztítja a Királyi Légierő (RAF) Vadászpilóta Parancsnokságát. A Luftwaffe 2. és 3. légiflottájának fő támadási céljai a brit repülőgépek, repülőterek, radarállomások és a földi telepítésű szervezeti egységek voltak. A fő támadó légi hadműveletek mint egy hadjárat részei arra is hivatottak, hogy elvágják az ellenség megerősítését és anyagi készleteit a hadszíntér más részeitől, ahol az új hadjáratot akarják végrehajtani, vagy esetleg ez része lehet egy másik hadjárat megtévesztő hadműveletének. Az ellenség katonai és gazdasági potenciájának csökkentése általában nagyszámú harcászati bevetést követel a háború teljes időszakára vonatkozólag. Habár az ilyen erőfeszítések tartalmazhatnak néhány fő légi hadműveletet, amelyek célja lehet speciális hadműveleti cél elérése. Például a szövetségesek bombázása a csapágygyárak ellen Schweinfurt térségében és az olajfinomítók ellen Ploestiben, Romániában 1943 augusztusában tekinthetők úgy, mint fő támadó légi hadműveletek. Mind a kettő szerves része volt a szövetségesek stratégiai bombázásának, amelyet Németország és a németek által megszállt területek ellen indítottak.

A *fő védelmi légi hadműveletek* (vagy az amerikai terminológiában „*defensive counterair*”, DCA) számos védelmi jellegű tevékenységet, rendszabályt tartalmaznak, amelyek célja felfedni, azonosítani, elfogni és megsemmisíteni az ellenséges légierő és rakétacsapatokat, amelyek megpróbálják megtámadni a baráti területeket vagy az oda behatolást.

A fő védelmi légi hadműveletek fő célja az, hogy megsemmisítsék vagy semlegesítsék az ellenséges légierő nagy részét, megpróbálva légi fölényt kivívni vele. Az ilyen fajta műveleteket csak alkalmanként lehet végrehajtani, és a baráti területek védelmének szerves része kell legyen azzal a céllal, hogy megvédjék és védelmezzék a haderőket, a katonai és gazdasági központokat, valamint a lakosságot a levegőből érkező támadások ellen.

A *védelmi légi szembenállás* – amely a légvédelemmel szinonim fogalomként, illetve tevékenységalkalmazásként értelmezhető – minden esetben az ellenség légi támadására történő reakciót jelent, és felölel minden olyan intézkedést, eszközt és tevékenységet, amelynek a megvalósítása, illetve alkalmazása az ellenséges légi támadás hatékonyságának csökkentésére vagy megszüntetésére irányul. Ennek megfelelően védelmi légi szembenállási műveletek célja meghatározott területek légvédelmének – az ellenség légi támadásának teljes időszakában történő – biztosítása, a saját csapatok hatékony tevékenysége, illetve az ellenség által elérhető saját értékek és erők oltalmazása érdekében.

A védelmi légi szembenállási hadműveletek a saját csapatok által elfoglalt területek, illetve a felette lévő légtérben folynak. A védelmi légi szembenállási hadműveletek

⁴ <http://wwarii.com/content/page.php?i=codename-adlerangriff> (letöltve: 2014. május 10.)

végrehajtásával – az ellenség légi hadviselési eszközei támadó jellegű tevékenységének időszakában – egy meghatározott körzetben biztosítható a saját csapatok, az alapvető jelentőségű objektumok, illetve a kommunikációs rendszer védelme, és jelentősen növelhető a saját fegyveres erők tevékenységének hatékonysága, valamint tovább folytatható a szembenálló fél légi potenciájának pusztítása, megsemmisítése a légtér feletti ellenőrzés szükséges szintjének elérése és megtartása céljából.

A repülőeszközök sajátosságaira alapozva már a repülés korai időszakában megfogalmazódott a repülőcsapatok hadászati jelentőségű csapások végrehajtására való alkalmazásának igénye. Az ilyen jellegű, úgynevezett stratégiai légi támadások különösen alkalmasak az ellenségnek a háború megkezdéséhez, illetve folytatásához szükséges hadipotenciálja pusztítására. A stratégiai légi támadás, vagyis a hadászati jelentőségű célpontok pusztításának eredményeként – a szemben álló fél rendszerében bekövetkező működési zavarokból következően – az ellenség megfosztható akciószabadságától, kezdeményezőkézségétől, illetve a harcok, hadműveletek megkezdésének vagy folytatásának a képességétől. Mivel a stratégiai légi támadás eredményessége alapvetően meghatározza a fegyveres küzdelem kimenetelét, ezért célpontjainak kiválasztása kiemelt jelentőséggel bír. A támadás fókuszát a leggyakrabban az ellenség politikai vezetése, fegyveres erői és lakossága, stratégiai tartalékai és csapásmérő erői jelentik. Mindezek mellett azonban a korszerű eszközökkel vívott háborúk időszakában egyre fontosabb a szemben álló fél vezetési és irányítási rendszerének, illetve azok kulcsfontosságú elemeinek a pusztítása is.

Az ellenség felszíni erői – beleértve a föld- és vízfelszíni erőket egyaránt – elleni műveletek eredményessége nagymértékben függ a légi szembenállási műveletek sikerétől. A napjaink korszerű eszközeivel vívott fegyveres küzdelmek tapasztalatai jól igazolják a légtér feletti ellenőrzés birtoklásának és a légierő felszíni erők elleni alkalmazásának a jelentőségét. A légtér feletti ellenőrzés képességének megteremtésével a légierő a felszíni erők elleni harc hatékony eszköze lehet. A korszerű csapásmérő repülőgépek a hagyományos hadviselés keretei között önmagukban is képesek a felszínen folyó fegyveres küzdelem kimenetelének eldöntésére. Ennek megfelelően a légierő ellenséges felszíni erők ellen alkalmazható erőforrásait elsődlegesen a repülőcsapatok jelentik, azonban szükség esetén a földi telepítésű légvédelmi rakéta- és tüzérfegyverek is bevonhatók a hatótávolságukon belüli földi célpontok pusztításába. Az ellenséges felszíni erők elleni műveleteknek két formája lehet: a légi lefogás és a közvetlen légi támogatás.

A légi lefogási műveletek alapvetően a saját felszíni erők tüzerszközeinek hatótávolságán kívüli célpontok elleni légi csapások összességéként értelmezhetők. A csapások végrehajtásának elsődleges célja az ellenséges tartalékok előrevonásának, szétbontakozásának illetve a kedvező harcrend felvételének megakadályozása, valamint az ellenség manőverezési és utánpótlási lehetőségeinek korlátozása. Mivel a légi lefogás végrehajtása a saját erőktől nagy távolságra történik, ezért nincs szükség az egyes feladatoknak a saját felszíni erők tevékenységével való részletes összehangolására. A légi lefogási műveletek végrehajtásával megakadályozhatók, illetve csökkenthetők a saját csapatok ellenséges erők által okozott veszteségei is.

A légierő közvetlen légi támogatás keretében végrehajtott műveletei a saját felszíni erők közelében, azok tüzerszközeinek hatókörzetén belül történnek. A közvetlen légi

támogatás alapvető célja a saját csapatok harcának hatékony támogatása az ellenséges erők pusztításával, tevékenységének korlátozásával. A bevonható erőforrásokat és végrehajtott tevékenységeket illetően – a felszíni erők tűztámogatási rendszerének részeként – a repülő erők csapásai jelentik az alapot, de kivételes esetben a földi telepítésű légvédelmi rakéta- és tüzérfegyverek is alkalmazhatók hatótávolságukon belüli célpontok megsemmisítésére.

Mivel a közvetlen légi támogatás feladatait a saját felszíni erők környezetében kell végrehajtani, ezért kiemelt figyelmet kell fordítani a saját erők biztonságának szavatolására. Ez a követelmény szoros együttműködést igényel a felszíni és a légi műveletek tervezése, irányítása és végrehajtása során egyaránt.

A megelőző, a kezdeti és a folytatólagos fő légi hadműveleteket különbözően lehet definiálni, attól függően, hogy mikor hajtják végre azokat. A *megelőző fő légi hadműveletek* általában időben megelőzik a szárazföldi és a tengeri hadjárat kezdetét. Például a Szövetséges Táv-Keleti Légierő (Allied Far East Air Force, FEAF) hajtott végre megelőző fő légi hadműveletet, sokrétű célokat támadva a japánok által elfoglalt Holland Kelet-Indiában, megelőzve a leyte-i partraszállást 1944 októberében. A normandiai partraszállást megelőzve a szövetséges légierő hasonlóképpen támadta a vasút- és közúthálózatot, a folyó forgalmat és a német megerősítést 1944 áprilisában és májusában. Ennek a műveletnek célja volt még, hogy Normandiát elválasszák a németek által megszállt többi területtől. Ami a *kezdeti és a folytatólagos fő légi hadműveleteket* illeti, nagyjából egybevág a fő szárazföldi hadműveletekkel. Például a Luftwaffe erőfeszítése, hogy megszerezzék és megtartsák a légi fölényt dél-Anglia felett 1940 nyarán és őszén (amit a köznyelvben az „*Angliai Csata*” néven emlegetnek), egy kezdeti és több folytatólagos fő légi hadműveletet tartalmazott. Az 1990–1991-s Öböl-háború idején az amerikai és a szövetséges légierő kezdeti fő támadó légi hadműveleteinek célja a légi fölény kivívása volt, elnyomva az ellenséges légvédelmet, izolálva az iraki csapatokat Kuvaitban, csökkentve az iraki hadsereg képességeit, a szövetséges szárazföldi erőket támogatva a fő szárazföldi hadműveletek végrehajtásában.

A fő légi hadműveleteket végre lehet hajtani tisztán légierős erőforrásokkal és/vagy haditengerészeti repülőgép hordozóról indított repülőgépekkel, vagy több nemzetiségű légierő alkalmazásával. Ezentúl ezek a műveletek lehetnek összhaderőnemi és többnemzetiek is. Például a 2001-es afganisztáni háború (Operation Enduring Freedom) kezdeti fázisa összhaderőnemi fő támadó légi hadművelet volt, azzal a céllal, hogy megszerezzék és megtartsák a légi fölényt, mivel a műveletekben részt vettek mind az amerikai légierő, mind pedig az amerikai haditengerészet repülőgépei. Míg az amerikai légierő B-52H és B-1 nehéz bombázói Diego Garcíáról szálltak fel, addig a B-2-ek közvetlenül amerikai bázisaikról kerültek bevetésre. Az F-15C vadászrepülőök és a AC-130-ok Ománból szálltak fel bevetésre. Az Arab-tengeren telepített amerikai repülőgép hordozók F-14 és F/A-18 repülőgépei szintén támadtak célokat Afganisztánban.

A NATO légierő erőfeszítéseit az 1999-s koszovói konfliktus idején túlnyomórészt 19 NATO nemzet légierő csapatai hajtották végre. A légi offenzíva 250 db repülőgép bevetésével kezdődött, amelyben többek közt szerepelt 12 db szárazföldről indított

vadászrepülőgép, 13 db nehéz bombázó (7xB-52 és 6xB-2), légi vezetési és irányítási rendszerek és körülbelül 40 db légi utántöltő repülőgép.

Manapság már nemcsak szárazföldről vagy repülőgép hordozóról indított repülőgépek vesznek részt fő légi hadműveletekben, hanem a hadihajók és a tengeralattjárók is. Például a koszovói válság kezdeti időszakában és az afganisztáni és iraki háborúban a hadihajók és a tengeralattjárók nagyszámú Tomahawk rakétát indítottak a válogatott nagy értékű célok ellen, mélyen az ellenséges területekre. Az Operation Iraqi Freedom az amerikai és brit tengeralattjárókról indított Tomahawk rakéták kilövésével kezdődött, 36 db rakétát lőttek ki bagdadi célpontok ellen.

Összetétel

A fő légi hadműveletek nagyszámú levegő-levegő, levegő-föld és föld-levegő, kisebb-nagyobb harcászati tevékenységet tartalmaznak. Alapvető harctevékenység a légi csata, a csapás, a rajtaütés és a támadás. A légi harc több légi fegyvernem összefüggő csapásait és támadásait tartalmazza. Célja, hogy teljesítse a fő harcászati célt, vagyis megsemmisíteni és semlegesíteni az ellenséges légierő nagy részét a levegőben és/vagy a földön. A légi csata általános elvek és általános tervek alapján történik. A légierő több fegyverneme, a légvédelem és számos esetben még a szárazföldi és a haditengerészeti erők is részt vesznek a légi csatában. Manapság a légierő harcászati bevetésének legelterjedtebb módszere a légicsapás, amely egy légierő több légi komplex csoportja által végrehajtott egyidejű, sorozatos és összefüggő támadás, azzal a céllal, hogy teljesítsenek kisebb vagy számos esetben nagyobb harcászati célt. Az amerikai terminológia megkülönböztet késleltetett és megosztott légi támadást. A késleltetett légi támadás során több légi csoport működik egy csoportként, de az akció megkezdése fel van függesztve későbbi parancsig. A megosztott légi támadásban az erők egy része egy bizonyos területre összpontosít, de ez a csapat szét van osztva több kisebb csoportra, és ők koordinált támadást hajtanak végre különböző irányokból.

Jellemzők

A fő légi hadművelet fő jellemzője, hogy döntő fontosságú célok ellen használják, tömegesen alkalmazzák a rendelkezésre álló erőket és gyakran más haderőnemeket is, változatos módszereket használva limitált időn belül.

A sikeres fő légi hadműveletek legnagyobb előnye, hogy a parancsnok meg tudja szerezni a kezdeményezést, amellyel képes kiterjeszteni a cselekvési szabadságát. Ezek a műveletek speciális időkeretben vannak végrehajtva, amelyet a tervezés során határoznak meg. Hadműveleti szinten a fő légi hadműveletek a leginkább költséges és időigényes feladatok.

A fő légi hadműveletek fő jellemvonásai a térbeli kiterjedés szélességben és mélységben, az időtartam és a műveleti tempó. A fő támadó légi hadműveletek szélességi és mélységi kiterjedése elsődlegesen a hadszíntér méretétől, az ellenséges és a baráti légi bázisok számától és elhelyezkedésétől, valamint a légvédelemtől függ. Például 1980-ban

a szovjetek azzal néztek szemben, hogy míg egy NATO elleni háborúban az ő fő légi hadműveletük mélysége a 310–435 mérföldet éri el, addig a nyugati repülőgép hordozók képesek lennének több mint 620 mérföld távolságból támadni. Védelmi fő légi hadműveletet csak baráti területeken és általában limitált területen hajtanának végre, kisebb hatósugárral, mint a fő támadó légi hadműveleteket.

A fő légi hadműveletek időben eltarthatnak egy-két naptól egy-két hónapig. Az időtartam elsődlegesen az elérendő cél jellegétől, a fő céltől, a saját és az ellenséges csapatok légierijének és földi telepítésű légvédelmének a méretétől, a hadszíntér nagyságától függ. Általában egy egyedülálló fő légi hadművelet célja, hogy katonailag és fizikailag hangsúlyos célt a lehető legrövidebb időn belül teljesítsen. Például Afganisztánban a kezdeti fő légi hadműveleteket az Amerikai Légierő és a Haditengerészet 2001 októberében egy hét alatt hajtotta végre (október 7–15.). Az izraeli kezdeti fő légi hadműveletek az 1967-es hatnapos háborúban csupán néhány óráig tartottak. Néha egyedülálló és számos egymást követő fő légi hadműveletek is eltarthatnak néhány hónapon keresztül annak érdekében, hogy elérjék a végső célt, mint például az Angliai csatában 1940. július 10-től október 31-ig. Ellenben a fő légi hadműveletek célja, hogy meggyengítsék az ellenség harci szándékát, kedvét, vagy olyan más fizikai hatásokat váltsanak ki, amelyekhez sok idő szükséges, mint ahogy az 1999-s koszovói konfliktus mutatja, amely 78 napig tartott (március 23. – június 10.).

A légi fölény megszerzése

A légtér feletti ellenőrzés képessége alapvetően három szinten, a kedvező légi helyzet, a légi fölény és a légi uralom szintjén értelmezhető. A kedvező légi helyzet azt az állapotot jelenti, amikor a szemben álló fél légierije a hadszíntér egy részén adott időben nem képes hatékony ellentevékenységgel korlátozni a másik fél csapatainak tevékenységét. Ennél magasabb, a légtér feletti ellenőrzés képességének közbenső szintjeként értelmezhető a légi fölény, amikor a szemben álló fél légierije a hadszíntér egyik részén sem képes hatékony ellentevékenységgel korlátozni a másik fél csapatainak tevékenységét. A légi fölény meghatározott szintje felett a szárazföldön és a levegőben egyaránt minőségi változás következik be a hadműveletek végrehajtási feltételeiben. A légtér feletti ellenőrzés képességének ezen a szintjén megvalósul a légi uralom, amikor a szemben álló fél légierije már képtelen hatékony ellenállást kifejteni és befolyásolni a hadműveletek kimenetelét. Ez persze nem jelenti a légtér totális birtoklását, hiszen az az ellenséges légierő teljes megsemmisítését igényelné. Szórványos légi tevékenységre ilyenkor is számítani kell. Ugyanakkor megfelelő célpont-kiválasztással, összehangolt csapásokkal elérhető a felszíni infrastruktúra és az erők, eszközök olyan szintű bénítása és megsemmisítése, amely előidézi az ellenséges légierő tehetetlenségét. Ezzel egy időben a saját erők szabadságfoka a hadszíntéren már időbeni és térbeni korlátok nélküli légi műveletek végrehajtását teszi lehetővé.

A saját szárazföldi csapatok tevékenységének légi támogatása esetén – kiemelten a szembenálló fél intenzív támadása során – a légtér feletti ellenőrzési képesség megkívánt szintjének megteremtése mellett kiemelt jelentősége lehet az erőforrások gazdaságos felhasználásának, a hatékonyabb alkalmazási lehetőségek megteremtésének.

A légierővel szemben azonban – rugalmasságának és sokrétű felhasználhatóságának köszönhetően – esetenként annyi elvárás fogalmaznak meg, hogy az fennmaradó erőivel már nem képes a légtér feletti ellenőrzés képességének kivívására, illetve fenntartására. Az erők ilyen jellegű, hibás elforgácsolása hosszabb távon feltétlenül nagyobb veszteségekhez vezethet, és a hadműveletek sikertelenségét eredményezhetik.

A légi uralom, illetve a légi fölény megteremtéséért és fenntartásáért azonban esetenként nagy árat kell fizetni. Figyelembe kell venni, hogy az ellenség várhatóan minden lehetőséget megragad a kialakult helyzet megváltoztatására, saját légi fölényének megvalósítására. A légi fölény, légi uralom megtartása ezért nagy terhet ró a légierőre. A hadműveletek vezetésénél az volna az ideális, ha a légtér feletti ellenőrzés valamely kitűzött fokának elérése után a légierő erőforrásainak nagy részét a felszíni hadműveletek támogatására lehetne felhasználni. Ez viszont az imént említett okból lehetetlen. A probléma feloldását egy olyan teljes légi uralom kivívása jelentené, ahol az ellenséges légierő légi műveleteit még megkezdődésük előtt meg lehetne akadályozni, azután pedig a kialakult helyzet minimális erő felhasználásával megtartható lenne.

A légi fölény megszerzéséért folytatott küzdelem nagyon komplex. Egészen addig nincs befejezve, amíg egyetlen ellenséges repülőgép harcászatiilag bevethető. Általánoságban, a fő légi hadművelet célja, hogy megszerezze és megtartsa a légi fölény megkívánt szintjét, elpusztítva vagy súlyosan meggyengítve az ellenség légierőjének nagy részét. Egy fő légi hadművelet tartalmaz mind támadó, mind védelmi jellegű tevékenységet. Az ellenség által kontrollált területen zajlik. A támadások fő céljai különösen az ellenséges repülőgépek a földön és a levegőben, az ellenség földi telepítésű légvédelme, a repülőtéri létesítmények és a repülőgép-gyártási infrastruktúra szélesebb értelemben.

A légi fölény kívánt szintje a teljes hadszíntér feletti totális légi uralomtól a speciális helyek feletti légtér ellenőrzésig lehet. Az idő szempontjából lehet időszakos vagy állandó. Függ az ellenség földi telepítésű légvédelmétől. A légi fölény korlátozva lehet egy bizonyos repülési magasságon is. Ezek a korlátozások lehetnek saját magunk által előírt korlátozások is, vagy az a szándék, hogy minimalizáljuk saját repülőgép-vesztésünket, amelyet az ellenség légvédelme okozhat. Például 2001 októberében az afganisztáni háborúban a talibánok szovjet gyártmányú SA/7 és az amerikai gyártmányú Stinger hordozható kis hatótávolságú légvédelmi rakétája miatt az amerikai légierő 10 000 láb felett repült csak. A légi fölény szintje nagyban függ az ellenség légi és földi telepítésű légvédelmi képességeinek a jelenlététől és képességeitől.

A légi fölény megszerzése az ellenség légi erejének és a földi telepítésű légvédelmének a pusztítása által drasztikus változáshoz vezet a légi műveletek szituációjában. Ezt el lehet érni az ellenséges repülőgépek földön és levegőben történő megsemmisítésével, a földi telepítésű légvédelem, a repülőtéri létesítmények megsemmisítésével. Például a második világháborúban a Luftwaffenak sikerült megszereznie a légi fölényt a háború kezdeti fázisában az által, hogy meglepetésszerűen támadták az ellenség bombázó, zuhanó bombázó és vadászrepülő bázisait. Ezeket az akciókat néha ejtőernyősök ledobásával vagy légi mobil műveletekkel oldották meg, egészítették ki. A második fázisban a cél az ellenség repülőgépgyártásának a megsemmisítése volt. Ez a módszer hatékonyan működött 1939 szeptemberében Lengyelországban, amikor a lengyel légierő virtuálisan meg

lett semmisítve az első nap, valamint Norvégiában 1940 áprilisában és Hollandiában 1940 májusában.

A második világháború egy fő légi hadművelete, az angliai csata 1940 nyarán és őszen zajlott. Számos összecsapás volt a német és a brit repülőgépek között a levegőben, végezetül a németeknek nem sikerült megszerezniük a légi fölényt Anglia déli része felett. Hitler utasította a Wehrmachtot, hogy kezdjék meg az előkészületeket Anglia inváziójára („Tengeri Oroszlán Terv”). A Luftwaffe fő feladata az lett volna, hogy megakadályozza az ellenség légijerének beavatkozását a szárazföldi támadásnál a brit megerősített helyeken, erőkoncentrációkban, különösen a leszállóhelyeken, valamint hogy akadályozza a Királyi Haditengerészetet. A Luftwaffenak még fedeznie kellett a partraszálló műveleteket is.

A Luftwaffe vezetői a tervükben elképzelték, hogy 1940. augusztus közepére a RAF annyira meg lesz gyengítve, hogy nem lesz képes veszélyeztetni a német csapatok átkelését a csatornán. Ellentétben az előző hadjáratokkal, ez volt az első alkalom, hogy a Luftwaffenak kellett megteremtenie az előfeltételeket a német csapatok átkeléséhez a csatornán és a partraszálláshoz. Anglia tervezett inváziójában a Luftwaffe nem tudott volna állandó légi fölényt szerezni addig, amíg a Wehrmacht el nem foglalja a brit szigeteket. A korlátozott hatótávolság és a bombaterhek miatt csak a csatorna és a dél-kelet Anglia feletti légi fölényt biztosította volna a partraszállás sikerének ésszerű reményét.

A repterek támadásának következménye lehet a repülőgépek jelentős mennyiségének elvesztése a nyitott fedezékekben és a kifutópályákon, különösen, ha a támadó jelenős mennyiségű repülőgépet használ, és ha meglepetést ér el az ellenségeskedés kezdeti szakaszában. Potenciális célok lehetnek a repülőgépek, a repülőgépek személyzetei, a kifutópályák, a fegyver- és üzemanyagraktárak, habár az ellenség repülőtereinek a zárлата általában csak ideiglenes. A kifutópályákat viszonylag könnyen helyre lehet állítani. Vannak kivételek erre is, ahogyan azt egy brit Vulcan bombázó rajtaütésének eredménye mutatja az argentinok által megszállt reptéren Port Stanleyben, a Falkland szigeteken 1982-ben, amikor egy önálló rajtaütés megakadályozta az argentin harci légierőt a repülőtér használatában a háború teljes időtartamára. Az argentin szállítógépek folyamatosan tudták használni a repülőteret, de a vadászrepülőgépek képtelenek voltak rá.

A repülőterek elleni támadások nagy hatékonyságúak voltak a második világháború kezdeti szakaszában, ahogy azt a Luftwaffe gyakorlata illusztrálja szovjet Oroszországban 1941 júniusában. A kezdeti támadásokban a Luftwaffe körülbelül 640 db bombázót és 230 db vadászrepülőt használt 30 szovjet repülőtér ellen. Gyakorlatilag az összes szovjet repülőgépet lelőtték, amelyik megpróbált felszállni. Összefoglalva, az első nap végére – június 22-én – körülbelül 1500 db szovjet repülő semmisült meg a földön és 322 db a levegőben. A Luftwaffe első támadása teljesen felkészületlenül érte a szovjet légierős csapatokat. Ennek az volt az oka, hogy a szovjetek nem telepítették szét vadászrepülő egységeiket a nyugati határaihoz közel, és nem telepítették át a bombázóikat sem az ország belsejébe. Néhány nappal az invázió elkezdése után világossá vált, hogy a Luftwaffe technikai fölénye, a viszonylag magas technikai és harcászati kiképzés, a morál magas szintje és a német pilóták agresszivitása voltak a harc döntő tényezői, és nem az ilyen típusú egységek számbeli fölénye, ahogy várták. Például a Luftwaffe bombázók napi 4,

a zuhanó bombázók napi 7–8 bevetést, a vadászrepülők napi 5–8 bevetést teljesítettek a távolságoktól függően.

A japánok a Fülöp-szigeteki inváziót légi támadással indították az amerikai bázisok ellen. 1941 decemberében 11 légi flotta 108 db iker bombázóval és 84 db Zero vadászrepülő kíséretével támadta meg a Clark és az Iba repülőtereket. A japánok Iba elleni támadása nagyon jól meg volt tervezve és végrehajtva. Az első támadás a hangárookra, a szállásépületekre és a raktárakra koncentrált. A folyamatos támadások az Iba repülőter ellen – körülbelül 54 bombázó és 50 Zero által – komoly károkat okoztak a szállásépületekben és a raktárakban. Az egyetlen radarállomás is megsemmisült. Egy napi háború után az amerikai távol-keleti légi flotta erejének felét elvesztette. 35 db B-17 nehéz bombázó – 17 db maradt –, 53 db P-40 és 3 db P35 vadászrepülő megsemmisült, valamint 30 db különféle repülőgép, többek közt B-10-s, B-12-s repülőgépek és megfigyelő repülők, valamint sok repülőgép került hadra foghatatlan állapotba. 80 ember meghalt és 150 fő megsebesült. A japánok veszteségei ellenben elhanyagolhatóak voltak, csupán 7 vadászrepülőt vesztek.

A normandiai partraszállás előkészületénél 1944 tavaszán a szövetségesek áthelyezték főerő kifejtésüket a német repülőgépgyártás támadásáról a Luftwaffe frontvonalba telepített erőinek felmorzsolására és a német szintetikus olaj gyártás szisztematikus támadására. 1944 április végén és május elején a szövetséges harcászati repülőerők masszív támadásba kezdtek a Luftwaffe reptereinek infrastruktúrája és karbantartó, javító létesítményei ellen a megszállt Franciaország területén. A D napon ez kiegészült a flotta és a partraszálló erők fedezésével, valamint a német előrejelző (figyelmeztető) és jelentő repülőgépeinek a támadásával. Ezek a támadások egész júniusban és júliusban tartottak, egészen a nyugat-európai légi fölény megszerzéséig 1944 augusztusáig.

Az egyik legsikeresebb támadás ellenséges repülőter ellen, amely szinte azonnal teljes légi fölényt eredményezett, egy izraeli fő légi támadó művelet volt 1967 júniusában a hatnapos háború kezdeti óráiban. Június ötödikén izraeli idő szerint körülbelül 7 órakor mintegy 40 db Mirage és Mystere vadászbombázó szállt fel és repült a Földközi-tenger felé. Néhány perccel később másik 40 db követte őket, és aztán még 40 db szállt fel. Őket az egyiptomi radarok, egy szovjet fregatt és az amerikai USS Liberty megfigyelték és jelentették is. Körülbelül 07.45. magasságában több egyiptomi repülőteret támadtak meg közel egyidejűleg (El Arish, Bir Gifgafa, Cairo West, Jebel Jibni, Bir el Thamada, Abu Sueir, Kabrit, Beni Sueif, Inchas és Fayid). Kevesebb mint egy óra alatt az izraeli repülőgépek támadták a csatorna teljes területét. Az izraeliek 80 percig támadtak 8 hullámban, aztán jött 10 perc hadműveleti szünet és újabb 80 perc bombázás. Végezetül körülbelül 300 db egyiptomi repülőgépet semmisítettek meg a földön, többek között 30 db Tu-16 nagy hatótávolságú bombázót, 23 radarállomást és sok légvédelmi üteg. 20 db egyiptomi repülőgépnek sikerült felszállnia és követnie az első hullámot, valamenynyit lelőtték. A legnagyobb veszteség az volt, hogy 100 fő pilóta is meghalt az első hullám géppuskáinak a tüzeiben; az egyiptomiaknak 350 fő kiképzett pilótájuk volt csupán.

Az Öböl-háború támadó fázisában az amerikai és a szövetséges repülőgépek kezdeti támadásai 1991. január 17-én az iraki repülőterekre fókuszáltak, különösen a kifutópályákra. A sikeres légi támadó műveletek a D+17 után megengedték, hogy a szövet-

ségesek a főcsapás erejét áthelyezzék az iraki hadsereg utánpótlásvonalainak bénítására Kuvaitban. Habár a D+27-től a szövetséges légierő elkezdte újra támadni az iraki légerő infrastruktúrájának elemeit: repülőgép bunkereket, fegyver-, üzemanyag- és kenőanyag raktárakat és karbantartó hangárokat. Amikor elérkezett az idő a szárazföldi támadásra, a szövetséges légierő újra „látogatta” a dél-iraki repülőtereket. A háború utolsó két hetében egyetlenegy iraki bevetésre sem került sor. Mire a tűzszünet elérte hatását, 260 db iraki repülőgép semmisült meg, és 140 db keresett menedéket Iránban. Az iraki repülőterek körülbelül felének volt szüksége nagyjavításra a kifutópályájukon, míg a többiek más fokú rombolást szenvedtek. 375 repülőgép acél bunker semmisült meg teljesen vagy rongálódott meg erősen. Mindezek ellenére a legtöbb iraki repülőgép működőképes, néhány száz teljesen sértetlen maradt, és 200 acél bunker maradt működőképes.

A légi főlény megszerzésének meg kell előznie a szárazföldi támadást, és illeszkednie kell a saját csapatok előrenyomulásához ellenséges területen. A szárazföldi támadás előtt a légi főlény megszerzésének fő előnye az, hogy a baráti csapatoknak kevesebb lesz a személyi és anyagi vesztesége, mert az ellenség lehetőségei a komoly ellenállásra nagyban csökkennek a levegőben és a szárazföldön. A hátrányok között van a meglepetés erejének az elvesztése, az ellenséges szárazföldi csapatoknak van idejük felkészülni a szárazföldi támadásra, és a teljes hadjárat ideje megnőhet, ha a fő légi műveletek illeszkednek a szárazföldi támadáshoz. Például a Desert Storm hadművelet során az amerikaiak és a szövetségesek kezdeti fő támadó légi művelete 1991. január 17-én kezdődött, és a szárazföldi támadás megkezdéséig, február 26-ig folytatódott.

Más esetekben a légi főlény megszerzése szinkronizálva van a szárazföldi műveletekkel. Elméletben egy légierő fókuszálhat az ellenség teljes légierejének megsemmisítésére vagy semlegesítésére, illetve a szárazföldi vagy haditengerészeti erőkre. A legtöbb esetben a legjobb megoldás először az ellenséges repülőök megsemmisítése levegőben vagy a földön, majd az ellenséges földi telepítésű légvédelem megsemmisítése vagy semlegesítése. Ezek után a cél az ellenség légierejének, szárazföldi elemeinek elpusztítása lehet, például: reptéri létesítmények, fejlesztő és repülőgépgyártó létesítmények. Ha valaki fő támadó légi művelete időben össze van hangolva a szárazföldi csapatok előrenyomulásával, akkor a kezdeti cél nem általános légi főlény, hanem helyi légi főlény elérése. Például Németország lengyelországi inváziójánál 1939 szeptemberében a Luftwaffe csak néhány nappal a hadjárat megkezdése után érte el a légi főlényt. Ezután a Luftwaffe áthelyezte a fő csapás irányát a lengyel szállító rendszer pusztítására és a szárazföldi csapatok közvetlen támogatására. A gépesített csapatok gyors előrevonása és a légi csapások a lengyel hadsereg ellen pusztító hatással voltak.

A Luftwaffe elsődleges kezdeti célpontjai az ellenséges repülőterek, a repülőgépek a levegőben és a földön, valamint a vezetési pontok voltak. A hatékony vezetés hiánya miatt a lengyelek elvesztették repülőgépeik hatékony alkalmazásának lehetőségét. Két napon belül a Luftwaffe támadása miatt a lengyel repülőök nagy része megsemmisült, a legtöbb a földön. Csak néhány felderítő- és vadászrepülőgép maradt. A lengyelek időben visszavonták javítható repülőgépeiket különleges leszállóhelyekre, mielőtt a német invázió elkezdődött. Ők a javíthatatlan és elavult repülőiket a németek által ismert vagy régi repülőtereken hagyták. Ennélfogva a legtöbb lengyel repülőgép, amely a kezdeti

támadásban megsemmisült, elavult és javíthatatlan gép vagy makettek voltak, amelyeket szándékosan hagytak a kifutópályákon. Ezután a Luftwaffe a közlekedési hálózat pusztítására fókuszált, többnyire a Vistula folyó kiszögelésére. Ezek a támadások majdnem teljesen megállították a lengyel mozgósítást. Az elavult repülőgépek ellenére a lengyel pilóták nagyon szívósak és jól képzettek voltak. A 6:1 arány, a kiváló repülőgépek és a jól képzett pilóták ellenére a Luftwaffe komoly veszteségeket szenvedett a lengyel hadjárat során. A bevetett repülőgépek nem kevesebb mint 1/3-a pusztult el, vagy szenvedett sérüléseket.

A német Luftwaffe több fő támadó légi műveletet indított a szovjet Oroszország elleni invázió során 1941 júniusában. Az 1941. júniusi invázió előestéjén a Luftwaffe teljes repülőgép-állományának (3340 db) körülbelül 60%-a (2875 db) a keleti fronton volt hozzáférhető. Ez 1945 db harci és 150 db szállító repülőgépet jelentett. A szovjet légierő körülbelül 10 000 db, többnyire elavult repülőgéppel rendelkezett. Ezeknek a repülőgépeknek a 2/3-a a Szovjetunió nyugati részén volt telepítve. A Luftwaffe számára a prioritás a modern szovjet repülőgépek és földi szervezetük megsemmisítése volt, ezután következett a szovjet repülőgép és repülő motorgyártás létesítményeinek pusztítása, aztán más repülőgépek. Ezen célok elérése érdekében az összes rendelkezésre álló erő támada az összes szovjet műveleti repülőteret a határ közelében, majd ezt követően gyors egymás után megsemmisítették a szovjet repülőgépeket a levegőben és a földön is.

Módszerek

A nyugati terminológiában a fő módszerek az ellenség légierőjének a megsemmisítésére a következők voltak: *tömeges légicsapások, vadászrepülő járőrözés, kísérő küldetések és az ellenség légvédelmének a megsemmisítése vagy semlegesítése* (az ellenséges légvédelem elnyomása).

A *tömeges légicsapások* az ellenséges repülőgépek ellen a levegőben és a földön, illetve a levegővel kapcsolatos szárazföldi létesítmények ellen alapvető módszerek voltak a múltban. Habár a légi fegyverek hatótávolsága és hatékonysága, valamint a repülőgépek száma folyamatosan nőtt, a levegőben és a földön pusztítandó célok elleni bevetések száma drasztikusan csökkent. Manapság nagyon kevés repülőgéptől követelik meg, hogy megsemmisítse vagy semlegesítse az ellenség légierőjének fő részét, összehasonlítva a múlt háborúinak tapasztalataival.

A tömeges légicsapásokat végre lehet hajtani különféle erők és fegyverek használatával, válogatott célpontok ellen. Ezeket végre lehet hajtani egyidejűleg, vagy egymást követően, vagy e két módszer kombinált alkalmazásával. Általában a legnagyobb rendelkezésre álló erővel és a különböző irányokból hajtják végre ezeket.

A *vadászrepülővel végrehajtott járőrözés* támadó tevékenységet tartalmaz, azáltal, hogy egy bizonyos légi hadműveleti területen belül felkutatja és megsemmisíti az ellenséges repülőgépeket. Ez lehet autonóm, de sokkal hatékonyabb, amikor összekötik egy levegő-föld akcióban. A levegő-föld támadó erők „csaliként tevékenykednek”, felcsalva az ellenséges vadászrepülőgépeket a levegőbe, ahol meg lehet őket semmisíteni. A vadászrepülő járőrözést úgy is lehet használni, mint csapdát, ezáltal tisztítva meg az utat

a levegő-föld támadó erőknek, hogy behatoljanak kijelölt céljaikhoz. A cél nemcsak az ellenséges repülőgépek megsemmisítése, hanem a légi személyzet megölése is. A vadász-repülő járőrözésnek áltatában két módszerét különböztetjük meg: a területjárőrözést és az útvonal-járőrözést. A területjárőrözés célja általában a légi fölény megteremtése egy adott területen belül. Ezt lehet önállóan alkalmazni, vagy közvetetten támogatva a támadó erőket azáltal, hogy törbe csalják vagy megsemmisítik az ellenséges repülőgépeket, direkt fenyegetést színelve.

Az útvonal-járőrözés célja, hogy közvetlen támogatást biztosítson a támogató baráti repülőgépeknek azáltal, hogy a támadó repülőgépek tervezett útvonalát megtisztítja az ellenséges repülőgépektől.

A *kísérés* egy másik baráti repülőgép védelmét jelenti, miközben ő a küldetését teljesíti. A fő támadó légi műveletekben a kísérést azért használják, hogy biztosítsa a levegő-föld támadó csapatokat, ezáltal kényszerítve az ellenséget, hogy megpróbálja áttörni a kísérő gépek védelmét, mielőtt a támadó egység elérné a célját. Ezt még a saját légi felderítő és tanker gépek védelmére is használják.

Az *ellenség légvédelmének megsemmisítése vagy semlegesítése* a támadó légi művelet egyik legfontosabb, de az egyik legbonyolultabb és leginkább időigényes feladata. A légi fölényt súlyosan lehet korlátozni időben és térben, az ellenség légvédelmének meggyengítése nélkül. A légi fölény eléréséhez alapvető az ellenséges légvédelem teljes pusztítása. A cél az ellenséges légvédelem semlegesítése, megsemmisítése vagy degradálása egy speciális területen olyan szintre, hogy a baráti repülőgépek veszteség és zavarás nélkül tudjanak tevékenykedni. Az ellenség légvédelmének elnyomása nagyban tudja csökkenteni a veszteségeket, és segíti fenntartani a támadó műveleteket. A légvédelem elnyomása szorosan kapcsolódik az elektronikai hadviseléshez, hatásaik kiegészítik egymást. A „*hard-to kill és a soft-to kill*” módszerek teljes spektrumát alkalmazni kell.

A modern integrált légvédelem megnövekedett hatása néhány esetben komoly problémát okozhat a támadónak abban, hogy a háború kezdeti szakaszában elérje a légi fölényt. A Yom Kippuri háborúban 1973 októberében az arab erők növelték aktív és passzív légvédelmi képességeiket. Az egyiptomiak módosították a repülőtereiket azáltal, hogy ellenállóbbá tették őket, vasbeton és földalatti hangárokat építettek. Több típusú kifutó pályát építettek, így ha egyet találat ért, a többit használni tudták. Az egyiptomiak elképzelték, hogy a repülőtér melletti autópályák betoncsíkját fogják használni repülőgépek indítására és feltöltésére abban az esetben, ha a rombolt repülőtér kijáratát nem tudják gyorsan elvégezni. Hogy elvonják az izraeli támadás figyelmét, az egyiptomiak hamis rakétaállásokat telepítettek a Szezei-csatorna mentén. Mikor az izraeli légi erők támadta az egyiptomi repülőtereket, csak csekély veszteségeket okozott, mivel a repülőgép-bunkerek védelmet nyújtottak, és a repülőteret helyreállító csoport gyorsan reagált. A szorosan integrált AAA és SAM-eszközök bizonyították az izraeli légi erők számára. Az izraeliek 110 db repülőgépet vesztek a háborúban föld-levegő fegyverek által, az AAA és a SAM rendszerek között elosztva. Ebből 54 db repülőgépet a háború első négy napjában vesztek el.

Az 1999-s koszovói konfliktusban a NATO-bombázás március végén kezdődött. Az első fázisban a fő erő kifejtés iránya a szerb integrált légvédelem elnyomása volt, ez-

zel biztosítva egy sokkal nyugodtabb környezetet az ezt követő különböző kategóriájú célpontok elleni támadáshoz. A szerb védelem elméletileg jelentős szovjet gyártmányú légvédelmet tartalmazott, többek között 3 db SA-2 zászlóaljat, 16 db SA-3 zászlóaljat és 5 db SA-6 ezredet. Ezek kiegészültek 100 db, járműre szerelt SA-9-el és néhány SA-13-al, plusz 1850 db csöves légvédelmi eszközzel. A szerb légierőben 15 db MIG-29 és 64 db MIG-21 vadász elfogó szolgált.

Az 1990–1991-s Öböl-háborúban az amerikaiak és a szövetségesek katonai céljai között prioritást kapott a légi főlény gyors megszerzése, az iraki erők elszigetelése Kuvaitban, az iraki hadsereg hatástalanítása és a szövetséges szárazföldi erők támogatása műveleteik végrehajtásában. A másik cél az iraki repülőterek és a légvédelem megbénítása volt, megakadályozva az iraki légierő támadó műveleteit, és megengedve a szövetséges erők fedett telepítését a nyugati sivatagba. A légi főlény eléréséhez támadni kellett volna az iraki területi légvédelmi rendszert és repülőtereket. A háborúskodás végén a USCENTCOM jelentése szerint az irakiaknak volt 210 kilövőjük és 150 előrejelző radarjuk. Néhány forrás úgy becsüli, hogy az irakiak még mindig rendelkeztek 130–180 db SA-2-vel, 100–125 db SA-3-val, 100–125 db SA-6-val, 20–35 db SA-8-val, 30–45 db SA-9-vel, néhány SA-13-mal és körülbelül 30 db Roland VII-tel és 5 db Crotale SAM-mel. Ezek közül az egységek közül néhány az iraki hadsereg ellenőrzése alatt állt. Ráadásul az irakiaknak körülbelül 2000 hordozható SA-7 és SA-14 állt a rendelkezésére, valamint néhány SA-16. A SAM-k kiegészültek még nagyszámú légvédelmi géppuskával és SA-8b/-11/-13 rövid és közepes hatótávolságú SAM-ekkel.

Az amerikaiak és a szövetségesek a 2003-as iraki háborúban elhanyagolható ellenállással találkoztak az iraki vadászrepülőgépek és a földi telepítésű légvédelem részéről. A légi főlényt nagyon hamar kivívták. Összesen körülbelül 860 db repülőgép az amerikai légierőtől, 425 db az amerikai haditengerészettől, 370 db a tengerészgyalogságtól, 113 db a RAF-tól és 25 db (22 db RAAF és 3 db kanadai) más repülőgép vett részt a műveletekben. Az iraki légvédelemhez körülbelül 180 db vadászrepülőgép tartozott (többek között 12 db MIG-25, 10 db MIG-29 és 50 db Mirage). Az iraki földi telepítésű légvédelemnek 210 db hadra fogható SAM indító állványa volt és 150 db távolfelderítő, előrejelző radarja.

Fázisok

Minden fő légi műveletet általában fázisok alapján terveznek és hajtanak végre a végrehajtás teljes időtartamára. Például 1940 nyarán a Dél-Anglia feletti légi főlény megszerzését csak 14 napra tervezték. A teljes művelet 3 fázisra volt osztva. Az első fázisban (5 nap) a célokat nyugaton támadták volna félkör alakban, és haladtak volna déli és keleti irányba 90 fokos szögben 60 mérföldre Londontól. A második fázisban (3 nap) a Luftwaffe a célokat 60 fokos szögben támadta volna 30 mérföldre Londontól, és aztán a harmadik fázisban a célokat London körül 30 mérföldes körzetében támadták volna. A Luftwaffe azt hitte, hogy a teljes műveletet be lehet fejezni 2–4 hét alatt.

Visszatekintve a terv túlságosan ambiciózus volt, mivel a német repülőgépeknek nem volt meg a megfelelő képességük a feladat teljesítéséhez. Például a Bf-109 modern va-

dászrepülőgép csak 90 percet tudott a levegőben tölteni, vagy 30 percnél nem többet Britannia felett. Ez azt jelentette, hogy a Bf-109-eket csak Anglia dél-keleti része felett lehetett alkalmazni (beleértve Londont is). Ha messze Dél-Anglia felett akartak műveleteket végrehajtani, akkor azt az utat vadász kíséret nélkül kellett megtenni, és ez nagyobb veszteségekkel járt. Habár a németek nem vették figyelembe, hogy ez a fogvatékoság túl komoly lenne. Azt hitték, hogy a brit szárazföldi egységek nem lesznek hatékonyak. A légi akciók London körül elvonnák a RAF többi egységét Britannia többi részéről. A németek véleménye szerint az állandó légi fölény lehetetlen Nagy-Britannia elfoglalása nélkül. A nagyszámú brit légi bázis, repülőgépek és motorgyárak a német bombázók hatósugarán belül voltak, de csak akkor, ha a bombázók vadászfedezet nélkül repültek. Az angliai csata második fázisában, 1940 augusztusa és szeptembere között körülbelül hasonló mennyiségű repülőgépet veszített mindkét fél. Az ellenséges területek feletti műveletek összes hátránya ellenére a vadászrepülő-harcban a németek jelentős fölényben voltak. Ők 146 db Bf 109-t veszítettek, és 27 db sérült meg, amíg a Bf 109-ek 208 db Spitfire-t és Hurricane semmisítettek meg, és 31 db sérült meg.

1940. szeptember első hetének a végére a repülő parancsnokság vereséggel nézett szembe mind a levegőben, mind a földön. A Luftwaffe birtokolta a korlátlan vadászrepülő fölényt. A RAF átlagosan 19,5 db vadászrepülő veszített naponta, amelynek nem volt lehetséges a pótlása. A RAF 667 db vadászrepülőgépet veszített augusztus és szeptember 6. között. Szeptember 1-én a RAF-nak 650 db gépe volt, ebből 244 db hadra foghatatlan. Csak 358 db Spitfire és Hurricane volt bevethető. A tartalékok apadtak, július elején a RAF-nál 518 db Spitfire és Hurricane volt raktáron vagy javításban. Szeptember végére ez a szám 292 db-ra csökkent. Ha a veszteségek üteme így folytatódott volna, a veszteségek nagyobbak lettek volna, mint a gyártás üteme, a tartalék vadászrepülőgépeket 3 héten belül felhasználták volna, és utána a vadászrepülőgép egységek ereje biztosan elfogyott volna. Habár mielőtt ez megtörtént volna, a századaik mint hatékony harci erő megszűntek volna létezni. Ha a RAF visszavonta volna 11. csoportját Dél-kelet Angliából, az alapvető feltétele lett volna az invázióknak. A németek repülőter-támadásainak is ugyan ez lett a hatása. A megrongált kifutópályák nem jelentettek akkora problémák, mint a szektorállomások London körül. A folyamatos támadások nagy valószínűséggel lehetetlenné tették volna a 11. csoport számára Dél-kelet Anglia védelmét a Londontól délre lévő állomások nélkül.

Az amerikaiak légi komponense által tervezett stratégiai légi hadjáratban (fő támadó légi művelet) (1990–1991-es Öböl-háború) a fő célok között volt a légi fölény megszerzése Kuvait felett, majd az iraki erők képességének csökkentése a szárazföldi támadás előtt. Ezt a tervet Schwarzkopf tábornok mutatta be Collin Powell tábornoknak, a vezérkari főnökök egyesített tanácsa elnökének. A tervezők úgy képzelték, hogy az első fázisban (7 nap) megszerznék a légi fölényt, majd megsemmisítenék az iraki tömegpusztító fegyvereket célba juttató képességeket, és stratégiai összeomlást okoznának Irakban azáltal, hogy megzavarják, működésképtelenné teszik a vezetés és híradás rendszerét. A második fázis (2 nap) fókuszálna a SAM-k elnyomására. A koalíciós erőfeszítések harmadik fázisa a levegőben áttérne az iraki szárazföldi erők elleni támadásra. Ahogy a harcászati szituáció megkövetelné, a célok azonosítása és támadása az első két fázis-

ban „*follow-on támadás*” lenne. A harmadik fázis D+30-ra lenne befejezve. A negyedik fázisban tömeges légicsapásokkal támogatnák a szövetségesek támadó szárazföldi műveleteit. 1991 januárjára a légierő nagysága miatt úgy döntöttek, hogy az első három fázist egyidejűleg hajtják végre, hogy a háború kezdetén nagyobb erőfeszítést alkalmazzanak.

A Sivatagi Vihar végrehajtási fázisában a szövetséges erőknek körülbelül 1800 db merevszárnyú harci repülőgépe, 1000 db támogató merevszárnyú repülőgépe volt 10 különböző nemzettől. A légi fölényt és az iraki C2 rendszer megzavarását hamar és döntő módon elérték. Három napon belül az iraki légierő földre volt kényszerítve. A második fázis céljait az első néhány napon elérték azáltal, hogy a föld-levegő rakéták radarjait harcképtelenné tették. A legtöbb iraki SAM Bagdad közelében volt, csupán néhány S-2/3/6/8 volt telepítve máshol, de az első pár napon zavarással ezeket is elnyomták.

Összegzés és következtetések

A fő légi műveletek alapvető módszereivel a hadműveleti célokat akarják elérni a levegőben. Ezek olyan fontosak, mint a baráti szárazföldi erők számára kijelölt hadműveleti célok. Habár ezek nem légi hadjáratok, de gyakran bizonyítják a légierő adekvátságát.

A haderőnemi vagy funkcionális légierő komponens parancsnoknak teljes felelőssége van a tervezésben, az előkészítésben és a fő légi műveletek végrehajtásában, ami része a szárazföldi vagy tengeri hadjáratnak. A fő támadó légi műveletek arra hivatottak, hogy megszerezzék és fenntartsák a megkívánt fokú légi fölényt. A fő védelmi légi műveletek célja, hogy megakadályozzák az ellenséges katonai és kereskedelmi gépeket a légtér használatában a baráti terület felett.

A tengeri és a szárazföldi háborúban nem mindig lehetséges a fő légi művelet végrehajtása. A sikerhez relatíve nagy erőre van szükség. Fő légi műveletet általában akkor terveznek, ha drasztikus változás szükséges a levegőben, vagy meg kell teremteni az előfeltételeket egy másik légierő vagy más haderőnem küldetésének a teljesítéséhez. A fő légi művelet a legnagyobb előnye, hogy a hadműveleti célokat drasztikusan és gyorsan, kevés veszteséggel lehet elérni. Ráadásul a fő légi műveletek tervezésével és végrehajtásával a hadműveleti parancsnok választja meg a helyet és az időt az elérendő célhoz a levegőben, rákényszerítve akarát az ellenségre. Egy sikeres fő légi művelet végkifejlete cselekvési szabadságot biztosíthat a hadműveleti parancsnok részére.

A jövőben a fő légi művelet marad a légierő alkalmazásának fundamentális módszere annak érdekében, hogy a levegőben elérje a hadműveleti célokat. A fő légi csaták megvívása már a múlté. A légicsapások és légitámadások fontossága megnövekszik. A szárazföldi és a tengeri háborúban a fő légi műveletek nagy valószínűséggel egy viszonylag kisebb, de nagyobb képességű erővel lesznek végrehajtva.

1.2.4 Fő összhaderőnemi műveletek (Major Joint Operations)

A fő összhaderőnemi műveletek lényege az, hogy a hadjárat kezdeti szakaszában teljesítsék a műveletek fő vagy alapvető célját. Ezzel ellentétben a fő haderőnemi műveletek

célja tengeren vagy levegőben a másodlagos, mellékes műveleti célok teljesítése. A műveletekben, eltekintve a háborútól, amikor a stratégiai cél jelentősebb aspektusa nem katonai jellegű, az egyedüli fő összhaderőnemi művelet lényege olykor egy korlátozott stratégiai cél elérése, mint ahogy ez történt az USA inváziójánál Grenadában 1982-ben (Operation URGENT FURY), Panama esetében 1989-ben (Operation JUST CAUSE) vagy a NATO Szerbia elleni 1999-ben végrehajtott légi támadásai esetén Koszovóban (Operation ALLIED FORCE).

Magas intenzitású hagyományos háborúban hadjáratot általában műveleti, hadszíntéri parancsnok tervezí és hajtja végre, beleértve a felkészülést is. A haderőnemi vagy funkcionális komponens parancsnokára van bízva a tervezés és a végrehajtás, történjen a fő összhaderőnemi művelet szárazföldön, tengeren vagy levegőben. Regionális konfliktusban vagy szituációban az összhaderőnemi alkalmi harci kötelék a legalacsonyabb parancsnoki szint, amely tervezí, végrehajtja és vezeti a fő összhaderőnemi műveletet. Erős, központi szervezetre van szükség, melynek feladata az alárendelt haderőnek erő kifejtésének összpontosítása. Az egyszemélyi parancsnok megfelelő törzzsel és felelősséggel képes csökkenteni a haderőnemi elfogultságot, fegyvernemi sovinizmust, diszharmóniát. Egy túlközpontosított vezetés azonban képes megakadályozni az alárendelt parancsnokok kreativitását, kezdeményezőképességét.

Az összhaderőnemi fő műveletek alapjai, hadtörténelmi előzményei

Az összhaderőnemi műveletek kezdetei az antik korba nyúlnak vissza, amikor a műveletek során a hadseregeket flották támogatták a partok mentén. A csapatok gyakran tengeri hajókat használtak szállítási vagy akár ellátási feladataikra. Például Krisztus előtt 490-ben Dáriusz perzsa király egy hadsereget küldött keresztül a tengeren Eretnia és Athen irányába. A Perzsa hadsereg 20 000 gyalogos és 600 vagy 1000 lovas katonája gyülekezett Ciliciában. Kb. 600 hajó szállította át az Égei-tengeren a csapatokat, majd 7 napos ostrom után Euboeában elfoglalták Eretreát. Azután a perzsák továbbhaladtak Attica irányába, majd Athéntól északra Marathon partjainál partra szálltak. A Perzsák döntő vereséget szenvedtek a következő marathoni csatában. Krisztus előtt 415-ben a szicíliai polgárháborúban az athéniek 27 000 katonát szállítottak körülbelül 134 db hajóval (ezek közül 60 hadihajó) és körülbelül 130 db kisebb ellátó hajóval. A szicíliai expedíció elbukott, mivel az athéniek kétéves ostrom után sem foglalták el Syracusát.

A krími háborúban (1853–1856) Anglia és Franciaország a tengeri fölényükből adódóan képesek voltak megválasztani a számukra kedvező harcmezőt, s választásukat rá tudták kényszeríteni Oroszországra. Jelentős erőt szállítottak és láttak el ebben a háborúban. A jelentős veszteség ellenére, amelyet a gyenge vezetés és az orosz csapatok alábecsülése okozott, az angol és francia erők elérték céljukat, és békekérésre kényszerítették Oroszországot.

Számos összhaderőnemi műveletre volt példa az amerikai polgárháború idején is, az együttműködés az unió szárazföldi és tengeri erői között Chesapeake partjainál vagy Virginiában meghatározó sikerek voltak a háború során. Az unió tengerészetének támogatása jelentős szerepet játszott.

Az 1898-as spanyol–amerikai háborúban az amerikai szárazföldi haderőnemi műveletek, különösen a partraszálló területekhez való szállításig, valamint a partszakaszok fenntartásáig elképzelhetetlenek lettek volna a haditengerészet támogatása nélkül. Például körülbelül 10 000 fő katonát szállítottak San Franciscóból és raktak partra Cavite-nél (Manila Bay) 1898 júniusában. Három hadosztálynyi expedíciós erőt (közelbelül 17 000 főt) szállítottak el a floridai Tampából a haditengerészet közreműködésével egy Santiago de Cuba közeli részre késő júniusban. Másik 5 000 fő katona szállt partra Puerto Ricóban késő júliusban.

Az 1904–1905 közötti orosz–japán háborúban mindkét fél hajtott végre összhaderőnemi műveleteket. A japán első hadsereg Chempulponál (Korea) szállt partra erős tengerészeti fedezet alatt 1904 február közepén, folytatva az előrenyomulást északi irányba (Yalu folyó) annak érdekében, hogy biztosítsák a műveleteket az orosz port arthuri tengerészeti bázisnál.

1904 májusában a japán második hadsereg partra szállt Pitzuwunál, körülbelül 40 mérföldre északkeletre Port Arthurtól. Ezzel egy időben a japán negyedik hadsereg partra szállt Takushannál, északkeletre Pitzuwutól.

Az első összhaderőnemi művelet az első világháború során, annak utolsó szakaszában történt. Ezernyi ágyúval, aknavetővel, körülbelül 1000 repülőgéppel, százas nagyságrendű harckocsival vettek részt az összhaderőnemi műveletben. Ezek a műveletek 250–435 mérföld hosszúságú frontvonal mentén, 8 naptól néhány hónapos időtartamig elhúzódva zajlottak. A harckocsik széles körű használata valósult meg a cambra-i ütközet első időszakában, 1917 novemberében, decemberében, amikor is az angolok körülbelül 200 harckocsit vetettek be a Német Második Hadsereg ellen. A sorozatos nagy német támadásokat a nyugati fronton március–július között, valamint a szövetséges erők ellentámadásait augusztustól novemberig (1918) mind erős légi támogatás mellett hajtották végre.

Például a szövetséges St. Mihieli támadásában körülbelül 600 db amerikai, francia, olasz és portugál repülőalkalmazták a szárazföldi kötelékek támogatása érdekében. E műveletekben a lövész és tüzér erőknek volt elsődleges szerepük. A repülő feldehívást és a szárazföldi erők elleni támadásokat hajtották végre. A harckocsik még nem rendelkeztek megfelelő tüzérvél és páncélvédelemmel, továbbá az alacsony sebesség és a nem megfelelő terepjáró képesség miatt főleg a lövészkötelékek közvetlen támogatására alkalmazták őket az ellenség állásainak áttörése időszakában. A harcoló fegyvernemek között kezdetleges és pontatlan volt az együttműködés, azonban sürgetővé vált a felmerülő problémák megoldása a szárazföldi, repülő és tengerészeti erők között a végrehajtható összhaderőnemi műveletek során, különben a műveletek nem járnak sikerrel. 1914–1918 között az angol és francia haditengerészet széles körű támogatást nyújtott a francia partoknál, az angliai csatornánál és a belgiumi partoknál harcoló kötelékeknek. A haderőnemek szerepe különösen jelentős volt a háború korai fázisában, a brit csapatok tengeri szállításának védelme idején. A flotta feladata volt a tengeren a csapatok védelme a német rajtaütésektől Dunkirk és Nieuport között.

Hasonlóan, az orosz haditengerészet egyik alapvető feladata volt az I. világháború idején a balti- és fekete-tengeri térségben a partraszálló csapatok támogatása. A szövetsé-

ségesek 1915-ben Gallipolinál végrehajtott partraszállása idején, valamint a németek 1917 októberi rigai partraszállási műveleténél (Operation ALBION) valósult meg elsőként a modern szárazföldi, tengerészeti együttműködés. Az orosz polgárháború idején (1918–1920) a szovjetek hajtottak végre összhaderőnemi műveleteket a Délnyugat-Kaukázusban, továbbá a déli, délnyugati, nyugati és északi frontokon. Összhaderőnemi műveleteket hajtottak végre a partszakaszok mentén a szárazföldi, repülő, folyami flottilla és a haditengerészet részeinek bevonásával. Ezen erők a front vagy a hadseregparancsnokok alárendeltségébe tartoztak (nyugati terminológiában: hadsereg-csoport). A két világháború közötti években a szovjetek már számoltak front és hadsereg szintű műveletekkel, nagyszámú repülő és tengerészeti erő bevonásával, különösen a partszakaszok mentén. Egy front szintű művelet 3–4 csapásmérő hadsereget, 1–2 összefegyvernemi hadsereget, 1–2 harcokcsi, gépesített, vagy páncélos felderítő hadtestet, 15–30 repülő hadosztályt és légvédelmi erőket tartalmazott.

A II. világháborúban négy fajta fő művelet került végrehajtásra: szárazföldi, haditengerészeti, légi és összhaderőnemi. A műveletek több mint kétharmadát szárazföldön hajtották végre. A haderőnemek által végrehajtott műveletek megjelenésének fő oka a haderőnemek képességeiben beállt jelentős növekedés a műveleti célok teljesítésében, amelyeket egyedül vagy együttműködéssel teljesítettek. Az összhaderőnemi műveletekben a fő erő a szárazföldi haderő volt, melynek tevékenységét a légierő és a haditengerészet támogatta. A fő szárazföldi és haditengerészeti műveletek főként összhaderőnemi vagy összefegyvernemi műveletek voltak. Számos kételtű partraszálló műveletet, mint például a szicíliai inváziót (1943. július, Operation HUSKY) vagy a normandiai Neptun hadműveletet (1944. június, Operation NEPTUNE) többnemzeti kötelékben hajtottak végre.

Miért összhaderőnemi hadviselés?

A modern hadviselésben egyik haderőnem sem nyert háborút a másikkal való szoros együttműködés nélkül. Noha az új katonai technológia példanélküli képességeket biztosít, egyik fegyverrendszer vagy kötelék sem képes sikert elérni a többi fegyvernemmel való kiegészítés nélkül; ez az oka a többhaderőnemi kötelékek összeállításának. Általában minél több nyitott lehetőség áll egy parancsnok rendelkezésére, annál nehezebb a szembenállónak, hogy kikövetkeztesse és elhárítsa az alkalmazott cselekvési változatot. A fő összhaderőnemi műveletek alapvető előnye magában foglalja a kiegészítő képességeket, nagyobb rugalmasságot, nagyobb számú lehetőséget az alárendelt kötelékek alkalmazásában, az ellenség sebezhetőségének kiaknázását azáltal, hogy az erőket aszimmetrikusan alkalmazzuk. Egy összhaderőnemi kötelék lehetővé teszi a műveleti parancsnoknak, hogy többdimenziós fenyegetésnek tegye ki az ellenséget. Az ellenségnek ennél is nagyobb problémát jelent az egyedülálló haderőnem helyetti szembenézés egy több haderőnemi kötelékkel. Az alapvető előnyök, amelyek a műveleti parancsnok rendelkezésére állnak, egyike az a rugalmasság, amelyet a több haderőnemi kötelék aszimmetrikus alkalmazása biztosít. Ezért lehetőség nyílik az egyik haderőnem előnyeinek hatékony alkalmazására az ellenség gyenge oldala ellen, vagy megakadályozni az

ellenséget abban, hogy kihasználja saját gyengeségünket. A műveleti parancsnoknak nagyobb műveleti szabadságot biztosít a több haderónemből álló kötelék, szemben az egy haderónemből álló erővel. Egy kötelék szimmetrikus alkalmazása megköveteli a tekintélyes számbeli fölényt és/vagy több fejlett fegyverrendszer alkalmazását a siker elérése és a saját veszteség csökkentése érdekében. Ezzel ellentétben a különböző kötelékek alkalmazása jelentős pusztítást okozhat, különösen akkor, ha az a megtámadott köteléket felkészületlenül éri. A többhaderónemi kötelékek széles körű hadműveleti és harcászati lehetőségeket biztosítanak, amelyek komplex, összetett problémákat okoznak az ellenségnek. A sokrészű haderónemi képességek egy innovatív műveleti parancsnok számára lehetővé teszik, hogy aszimmetrikus és szimmetrikus módon ötvözze a haderónemi képességeket, harcászati eljárásokat, technikákat, továbbá összehangolja őket, ezáltal összpontosítva hatásaikat. A hátrányok között, amelyek a többhaderónemi kötelékeket illeti, meg kell említeni a haderónemek különbségét a hadviselés terén, a helyi elfoglaltságot, a különbséget a döntéshozatal, a tervezési eljárás, a doktrínák, az interoperabilitás hiányosságai és a terminológia terén. A hiányosságok másik oka gyakran a megfelelő közös logisztikai háttér hiánya. A tervezés, felkészülés és végrehajtás egy összhaderónemi művelet során összetettebb, mint egy egyedüli haderónemmel végrehajtott műveletnél. Ennek oka a különböző erők elemeinek megfelelően összehangolt sorrendje a mozgások, műveletek során. A vezetés, irányítás problémája különösen nagy kihívást jelent. A műveleti parancsnoknak teljesen ismernie kell az alárendelt kötelékek képességeit. Körültekintően kell meghozni a szükséges gyors, meghatározó döntéseket, máskülönben a siker elszáll. Ugyanakkor a legösszefogottabb együttműködés sem vezethet a haderónemek saját kulturális különbségei kirekesztéséhez. A hasonlóság szükségessége nem vezethet a különlegesség értékének kárára, máskülönben a hadsereg rugalmatlanná válna, kreativitását vesztené, és ami a legfontosabb, kiszámíthatóvá válna. Röviden, a haderónemi kultúrákat nem szabad elnyomni, kizárni, inkább megőrizni és hasznosítani kell őket.

A fő műveletek szervezése és végrehajtása sokkal nehezebb többnemzeti erővel, mint nemzeti erővel. Az okok általában a nem kompatibilis különbségekből erednek, mint a nemzeti, haderónemi hadviselés, doktrinális különbségek, kiképzés, logisztikai támogatás, bevetés szabályai, a kommunikációból eredő eltérések, eltérő katonai nyelvezet. Azonfelül a műveletek végrehajtása nem hagyományos szövetségesekkel tovább növeli a rizikót. A koalíciós partnereknek gyakran különböző felfogásuk van az emberi élet értékéről. Ezért a hadifoglyokkal való bánásmód terén, valamint a járulékos pusztításokról eltérőek lehetnek a vélemények. Ezeket a hátrányokat gyakran különböző, lényeges nem katonai területen kompenzálják. Egyebek mellett más nemzetek haderónemei részvétele figyelemremélően növeli az erősebb és a gyengébb partner politikai, diplomáciai, pszichológiai, információs helyzetét. A más nemzetekkel való együttműködés a különböző hadjáratokban, fő műveletekben, az erősebb partner hozzáférést a kap a bázisokhoz, létesítményekhez és a befogadó nemzeti támogatáshoz. Természetesen a fő összhaderónemi műveletek során az erősebb koalíciós partner legnagyobb nyeresége az a tény, amelyet a katonai erők alkalmazásának legitimitás-növekedése jelent a világ közvéleménye előtt.

Formái

A fontos összhaderőnemi műveleteket általában kettő vagy több haderőnem részvételével tervezik meg és hajtják végre. A meghatározó szerepet általában az a haderőnem vagy funkcionális komponens játssza, amely a fő műveleti feladatot teljesíti. Az összhaderőnemi műveletek általában a szárazföldi erők és a légierő vagy a haditengerészet közötti együttműködéssel valósulhatnak meg, illetve a légierő és a szárazföldi erők között, a haditengerészet és a szárazföldi erők között, a légierő és a különleges erők között, végül az összes haderőnem között.

A szárazföldi erők légi támogatása

A modern korban kevés eset történt, ahol a szárazföldi erők légi támogatás nélkül hajtottak volna végre feladatot. A saját erők széleskörűen alkalmazhatják a légierőt támadó vagy védelmi jellegű műveleteik során. Egyebek mellett egy légi csapás megállíthatja az előrenyomuló ellenséget, és arra kényszerítheti, hogy védelembe menjen át. Arra tudja kényszeríteni az előrenyomuló ellenséget, hogy olyan irányba terelje őt, ahol a szárazföldi erők könnyen meg tudják állítani és semmisíteni. A harcmezőn a légierő késleltetni tudja az ellenség tervezett menetét. Amikor a szárazföldi erők védelemben vannak, a légierő képes az ellenség támadására, amíg a saját csapatok feltöltéseket, saját támpontjaik megerősítését vagy színlelt támadást tudnak végrehajtani. A légierő csapásai megnehezíthetik az ellenség visszavonulását.

A légi fölény kivívása sokkal sikeresebb, ha a légierő a szárazföldi erőkkel összehangolva hajtja azt végre. A gyors szárazföldi sikereket nagyban elősegíti a légierő, ha annak feladata a helyi légi fölény kivívása vagy megtartása azáltal, hogy átveszi az ellenőrzést az ellenség területe felett. Példa erre a német légierő sikere Lengyelországban 1939 szeptemberében vagy 1940 májusában Franciaországban és a Benelux Államokban, melyet a szárazföldi erők egyidejű támadása segített elő. Az ellenség nehéz helyzetbe került, két választása volt: vagy az előrenyomuló német egységek ellen használhatta a légierőjét, vagy annak légierője ellen.

A közvetlen légi támogatás eredete 1915-re tehető, amikor a németek és a szövetségesek új repülőket kezdtek használni, hogy támogassák saját lövészeiket. A fejlődő levegő-föld kommunikáció a repülők nagyon hatékony használatához vezetett a harcmező felett. A hatékony légierő használata az ellenség szárazföldi erői ellen 1918 szeptemberében történt elsőként Wadi el Far'a-nál Palesztinában. A csatában ausztrál légi csapások okoztak jelentős veszteségeket a török és német csapatoknak, és szétverték a török kommunikációt. Egy hónapon belül Damaszkusz (Szíria) angol kézre került. Ez a csata jól példázta, hogy jelentős ellenséges köteléket el lehet pusztítani a levegőből. Az I. világháború vége óta a legtöbb fő művelet a szárazföldön a légierő jelentős részvételével zajlott. A légierő támogatása kritikus szerepet játszott a főbb műveletek kimenetelében. A spanyol polgárháború során (1936–1939) intenzíven alkalmazták a légierőt köztársasági és a nemzeti oldalon egyaránt, a szárazföldi kötelékek támogatása érdekében. Mindezek mellett a légierőt döntően felderítésre, megfigyelésre, bombázásra alkalmazták.

A vadászok és bombázók légi lefogást (elszigetelést), közvetlen légi támogatást hajtottak végre. A II. világháborúban a légierő a legtöbb fronton jelentős, meghatározó tényezővé vált a legtöbb főbb szárazföldi művelet kimenetelét tekintve. Például a normandiai partraszállás idején (1944) a szövetségesek 170 angol és amerikai vadász századot alkalmaztak (D-nap, június 6). 15 vadász század biztosította a hajókat, 54 század biztosította a partszakaszt, 33 század biztosította a bombázókat és hajtott végre támadó vadász „söprögetést”, 33 század mért csapást szárazföldi célokra és 36 század biztosította közvetlenül az inváziós erőket. Az első kritikus napok során a német csapatmozgások szinte teljesen lehetetlenné váltak a szövetséges repülők jelenléte miatt. A szárazföldi erők támogatásában a légierő feladata hagyományosan támadó légi támogatást jelentett, fegyveres felderítést és harcászati légi felderítést takart. A támadó légi támogatás légi lefogást (Air Interdiction, AI) és közvetlen légi támogatást jelentett.

A légierő fontos szerepet játszik légi szállítású, mozgékonyaságú műveletek során a légtér biztosítása, a csapatok légi szállítása, kíséret biztosítása és közvetlen légi támogatás biztosítása által. A légi szállítású (légideszant) műveletek fő célja lehet egy fontos cél elfoglalása a hadműveleti mélységben, és megtartása az erősítés vagy felváltó erők megérkezéséig. A légierő használható az ellenség számára fontos területek elszigetelésére, az ellenség mozgásának akadályozására vagy ellenség elfogására. A légideszant rajtaütés általában rövid idejű.

A légi szállítású erők alkalmazása kisebb harcászati akciótól, például rajtaütéstől a nagyobb légideszant műveletig terjedhet. A légideszant kötelék nagysága nem annyira fontos, mint a képességük, amivel az ellenség tervét megzavarhatják, és amivel pszichológiai hatást érhetnek el az ellenséges parancsnokok és csapatok körében. Például egy olyan harcászati szintű kötelék, mint az ezred, képes hadműveleti szintű hatást kifejezni az ellenségre.

A második világháborúban hajtottak végre először nagyobb légideszant műveleteket a szárazföldi műveletek részeként. A fő cél néhány fontos földrajzi pont elfoglalása volt, mint hágók, vízi átkelőhelyek, ember alkotta létesítmények, például erődök, vasúti csomópontok, hidak vagy a saját erők nyitott szárnyainak biztosítása. A légideszant műveletet jellemzően az elől lévő főerőkkel szoros együttműködésben hajtották végre. A légideszant erők fő előnye a nagyfokú mozgékonyaság, meglepetés okozására és az átjárhatatlan akadályok, tereptárgyak leküzdésére való képesség.

A második világháborúban a nagyobb légideszant műveletek 3 fázisból álltak: célterületre szállítás, célterületre dobás és tevékenység a célterületen. A légierő feladata a szállítás és a légideszant erők védelme volt a gyülekezési körletről a célterületig. A 2. és 3. fázisban a tüzelőkészítés bombázókkal és földi célokat támadó vadászbombázókkal történt.

A németek használták először az ejtőernyős alakulatokat a háború kezdeti szakaszában. Például a nyugati hadjárat során a németek május 10-én ledobták a 7. légideszant hadosztályt, hogy elfoglalják a waalhaveni repteret és a hidakat Rotterdam és Hága között. A hadművelet során körülbelül 23 000 katonát és 500 db repülőgépet vetettek be. A kezdeti célok elfoglalását követően a 7. légideszant hadosztályt a szállítógépeken érkező 22. légi szállítású hadosztállyal erősítették meg. Ezzel az akcióval elvagták a hol-

land hadsereg visszavonulási lehetőségét nyugatra. A holland erők a légideszant hadosztályok és az előrenyomuló 18. hadsereg között találták magukat. Hollandia 5 nap alatt kapitulált, szemben a 3 héttel, amit a legpesszimistább holland tábornok jósolt.

A II. világháborút követően számos alkalommal alkalmaztak légideszant támadást, például az Amerikai Egyesült Államok által a koreai vagy a vietnami háborúkban vagy a grenadai 1983. októberi Operation Urgent Fury és az 1989. decemberi panamai Operation Just Case műveletek során. A franciák és az angolok is használtak légideszant egységeket például a szuezi háborúban 1956 októberében (Operation Musketeer).

A haditengerészet szerepe a szárazföldi erők támogatásában

A haditengerészet számos különböző művelettel képes támogatni a szárazföldi csapatokat. Ezek a műveletek a légi támogatásoktól, a partra szálló csapatok közvetlen légi támogatásán keresztül, a szárazföldi csapatok direkt, illetve indirekt tűztámogatásáig széles skálán mozognak.

A *partraszállási műveletek* tervezésének lényege, hogy az ellenséges partvidéken megtámadni és megnyitni egy átjárót a szárazföld belsejébe annak érdekében, hogy a saját csapatok gyorsan behatolhassanak. Továbbá, megsemmisíteni vagy ellenőrzés alá vonni egy haditengerészeti bázist vagy kikötőt, vagy megelőzni annak a lehetőségét, hogy azt az ellenség elfoglalja, vagy ellenőrzése alá vesse, elvágni az ellenség szárazföldi erejének visszavonulási útját, valamint megakadályozni az ellenség csapatainak visszavonását a tengeren keresztül. A haditengerészeti erők jelentős szerepet játszanak abban, hogy biztosítsák a csapatok partra szállítását, direkt és indirekt védelmét a partraszállás közben, valamint hogy hídfőállást tudjanak elfoglalni.

A tengerek feletti ellenőrzés hiánya sokszor arra vezet, hogy visszavonuljunk, vagy egyszer s mindenkorra lemondjunk a partraszállási műveletek lehetőségéről. Például az antant partraszállási műveletének egyik legnagyobb hibája az volt, hogy 1915 áprilisában Gallipolinál a haditengerészet képtelen volt biztosítani a szorosost azzal, hogy megsemmisíti vagy legalább semlegesíti a törökök part menti védelmét és az aknazárat. A kudarc másik oka az volt, hogy a haditengerészet nem vagy csak alig működött együtt a szárazföldi erőkkel.

Néhány esetben azonban a partraszállási művelet akkor is sikeres volt, ha a kívánt vagy tervezett ellenőrzés (uralom) az adott tengeren nem vagy csak részben valósult meg. Például a japán–orosz háború alatt (1904–1905) a japánok annak ellenére partra szálltak a Sárge-tengeren, hogy az oroszok teljes mértékben uralták Port Arthurt és Vlagyivosztokot is.

A mai modern korban a partraszállási műveletek sikeres végrehajtásához azonban már nem elég, ha valaki uralja, ellenőrzése alatt tartja az adott tengerszakaszt. A légi uralom megszerzése elengedhetetlenül fontos a műveletek sikeres végrehajtásához. Ennek bizonyítására a legjobb példa a német invázió Norvégia ellen 1940 áprilisában. A németek terve az volt, hogy néhány kereskedelmi és hadihajón odaszállítják a katonákat, megtámadják a főbb norvég kikötőket, és hídfőállásokat foglalnak el addig, amíg meg nem érkezik az erősítés. A hadműveletet a németek sikeresen végrehajtották, mivel

a Luftwaffe teljes mértékben a kezében tartotta a légtér feletti uralmat és ellenőrzést Skagerrak és Dél-Norvégia felett.

Hasonlóképpen szálltak partra az amerikaiak 1942 augusztusában Guadalcanalnál (Operation Watchtower), annak ellenére, hogy a japánok ellenőrzésük felett tartották a környező tengereket. Sikerük titka az volt, hogy három amerikai repülőgép anyahajóval biztosították a légi uralmat.

A koreai háborúban (1950–1953) a haditengerészet befolyása, illetve azon belül is partraszállási képessége jelentősen felelősödött, különösen akkor, amikor a hadviselés iránya megváltozott. Az észak-koreai hadsereg egyik pillanatról a másikra bekerítve találta magát, az Inchonnál briliáns módon végrehajtott amerikai partraszállási hadműveletnek (Operation Chromite) köszönhetően, csupán pár mérföldre az észak-koreaiak tartalékaitól. Az után, hogy 1950. szeptember 15-én elfoglalták a sziget partvidékét, körülbelül 70 000 katona – 170 db szállító és partra szállító hajó segítségével – elfoglalta a Szöulból délre vezető utat, amelyen az utánpótlás legnagyobb részét lebonyolították. Ugyanakkor a másik utánpótlási útvonalat az amerikai haditengerészet folyamatosan tűz alatt tartotta. Két héttel később Szöul is visszafoglalták.

Egy megfelelő partraszállási képességekkel rendelkező katonai szervezet segíthet abban, hogy az ellenség erejének egy részét lekösse a partvidéken, növelve ezáltal a lehetőséget a saját szárazföldi csapatok előtt. Néhány esetben a partraszállás lehetősége arra ösztönzi az ellenséget, hogy jelentős mennyiségű erőt kössön le a partvidék védelmére, ezáltal csökkentve a veszélyt a saját vagy a baráti erők részére a tengeren.

A potenciális partraszállási képesség legutóbb 1991-ben került alkalmazásra az Öbölháború idején. Normann Schwarzkopf tábornok a 13. Tengerészgyalogos Expedíciós Egységet tartotta készenlétben, hogy megtévessze az irakiakat, és lekösse erőiket Kuvait városában. Jelentések szerint az irakiak arra kényszerültek, hogy legalább három gyalogos hadosztályt vezényeljenek Kuvaitba annak érdekében, hogy megtartsák a várost, és védjék a határt. A tengerészgyalogság láthatóan készült egy kuvaiti partraszállási hadművelet végrehajtására, ennek érdekében számos, baljóslatú fedőnévvel ellátott gyakorlatot hajtottak végre, mint például az Imminent Thunder (Közélgő Vihar).

A haditengerészet azon képessége, hogy tűzzel támogassa a saját szárazföldi erőket, amelyek a partvidék közelében harcolnak, már számos esetben bizonyításra és alkalmazásra került egészen az ókortól kezdődően. A haditengerészet által biztosított tűztámogatás nagyon gyakran jelentős segítséget és sokszor a siker kulcsát jelentette. Például a II. világháború idején a haditengerészeti erők, amelyek a szárazföldi harcok körzetében tartózkodtak, számos esetben hajtottak végre hadműveleti és harcászati manővereket, átcsoportosításokat, hogy tűzzel támogassák a szárazföldön harcoló alakulatokat. Az észak-afrikai hadjárat idején (1940–1943) a szövetséges haditengerészeti erők és a szárazföldi csapatok számos esetben működtek együtt mind támadó, mind pedig védelmi hadműveletek végrehajtása során.

A szárazföldi erők tűztámogatása (a tűztámogatás megszervezése, megtervezése, felkészülés a feladatra, a feladat végrehajtása) az egyik legbonyolultabb feladat a haditengerészet számára. A probléma abban jelenik meg, hogy a haditengerészetnek fel kell készülnie, illetve végre kell hajtania saját elsődleges feladatát is. Éppen ezért a feladatok

sorrendjének helyes megállapítása kritikus tényező a műveletek sikere érdekében. Manapság a repülőgép anyahajók és a cirkáló rakéták segítségével a több száz mérföldre lévő célok is könnyedén elérhetők.

A haditengerészeti erők többféle feladat végrehajtására alkalmazhatók a saját és baráti erők tűztámogatására támadásban és védelemben egyaránt. Támadó műveletek során a haditengerészeti erők úgy is alkalmazhatók, mint blokádnál tartani egy ellenséges partrszakaszt, tengeri szoros; ellenséges csoportosítások elleni támadás végrehajtása; az ellenség hátszögében lévő létesítmények rombolása; megsemmisíteni vagy semlegesíteni az ellenséges haditengerészeti erőket; a saját szárazföldi csapatok előrevonásának támogatása; rajtaütések végrehajtása; az ellenség megerősítésének megakadályozása tengeri vagy légi úton; saját csapatok vagy felszerelés szállítása; az ellenség kikötőinek, haditengerészeti bázisainak támadása; a saját csapatok támogatása szorosokon, folyókon való átkeléskor. A haditengerészeti erők tűztámogatásakor az elsődleges figyelem a szárazföldi erők előrevonásának támogatására kell irányuljon.

Az ellenség tengeren történő utánpótlásának megakadályozásának leghatékonyabb módja a tengerszorosok blokádnál helyezése. 1943. január végén a britek visszafoglalták Tobrukot (Líbia), és gyors ütemben nyugati irányban folytatták az előrenyomulást. A Királyi Haditengerészet az utánpótlást Bengazin keresztül végezte. Amint a szárazföldi támadás megkezdődött, a Málta rombolók és a torpedóhajók fokozták az éjszakai járőrözést a szicíliai szorosban, hogy megnehezítsék az ellenség tengeri utánpótlását. A szövetségi szorítás a szorosban 1943 tavaszán fokozódott, amikor a rombolók majdnem minden éjszaka kint voltak a tengeren, célpontot keresve. Az olasz ellenállás ellenére Hitler kitartott a Tunéziába irányuló tengeri utánpótlás mellett, tekintet nélkül a hatalmas veszteségekre. 1943. május elejétől a blokádnál szinte teljes volt, és a tengelyhatalmak szállítmányainak csak egy kis hányada érte el Tunéziát. Veszteségeiket légi szállítással próbálták ellensúlyozni, kevés sikerrel.

Védelmi műveletek során a haditengerészet fő feladata támogatván a szárazföldi erőket a tengerpart vagy egy nagyobb tó mentén: részvétel az ellenséges erők partraszállási tevékenységének akadályozásában, tengerészeti bázisok, kikötők védelme, amely tartalmazza az ellenség hátába történő rajtaütés lehetőségét és a saját katonák és civil lakosság kimenekítését.

A nagy kikötők, tengerészeti bázisok védelmében nyújtott tengerészeti támogatás sok esetben felbecsülhetetlen értékű volt mindkét világháborúban. Az egy időben elnyúló védelmi harc jelentősen lelassítja az ellenséges erők előrenyomulását. Talán még fontosabb, hogy az elhúzódó védelmi harc hasznos lehet a védekezésben részt vevő erők stabilizálásában. Néhány esetben az idő hasznos lehet egy másik bázis védelmére történő előkészítés érdekében.

A Yom Kippuri háború során 1973 októberében az izraeliek nagyon hatékonyan alkalmazták tengerészetüket a Sharm el-Sheikh-i tengeri bázis védelmében az egyiptomi támadás ellen. Körülbelül 1200 egyiptomi tengerészgyalogos szállt partra helikopterekből a Szezei-öböl mentén. Az egyiptomi 3. hadsereg feladata volt kapcsolódni ezekhez az erökhöz, és ellenőrzésük alá vonni a Sínai-félsziget déli részét. Izrael azonban gyorsan reagált, és lelőtt hét egyiptomi MIG-et, valamint nyolc helikoptert, mialatt

a biztosító erők feltartották az egyiptomi gyalogságot, és ezáltal távol tartották őket Sharm e-Sheikhtől.

A haditengerészet szárazföldi támogatása

A haditengerészet időnként a szárazföldi csapatok támogatását kéri, hogy megszerezzen olyan, az ellenség által tartott partszakaszokat, illetve objektumokat, amelyek a szárazföldi műveletek szempontjából csekély jelentőségűek, de a haditengerészet számára birtoklásuk kritikus a tengeri fölény megszerzése és fenntartása érdekében. Ugyanakkor a szárazföldi erők műveleteit olyan objektumok ellen kell vezetni, melyeket a későbbi műveletek során a saját haditengerészeti erők használni fognak, ezért szükséges, hogy azokat a lehető legrövidebb időn belül és sértetlenül szerezzék meg.

A szárazföldi erők különösen felértékelődnek egy hosszabb partszakasz vagy kulcsfontosságú sziget és az ott található légi és/vagy tengeri bázisok, illetve kikötők megszerzése során. Ahogy a szárazföldi erők előrenyomulnak a part mentén, az ellenséges haditengerészet pozíciói folyamatosan gyengülnek. Egy meghatározott tengerszakasz feletti ellenőrzés megszerzhető az ellenség jelentősebb tengeri/légi bázisainak elfoglalásával. Ezután az ellenség haditengerészeti erői megadásra vagy semleges kikötőkbe való menekülésre kényszeríthetők. Ez úgy is végrehajtható, hogy a part mentén előrenyomuló szárazföldi erő nem vagy csak minimális haditengerészeti támogatással rendelkezik.

2. FEJEZET

Az összhaderőnemiség és a légi hadviselés szinergiája (Synergy between Jointness and Air Warfare)

2.1 A biztonsági környezet elemzése: a légierő alkalmazásának környezete a közeli és a távolabbi jövőben

„Jósolni nagyon nehéz, különösen, ha a jövőről van szó” – mondta egyszer Niels Bohr, a híres tudós. Ezt az igazságot megtapasztalják a biztonsági környezetünk jövőjét, a jövő potenciális háborúinak (fegyveres küzdelmének) jellegét, belső tartalmát előrevetíteni akaró kutatók is. A nehézségek ellenére a várható jövő megismerése, helytálló jövőképek készítése a döntéshozók számára a hadügy területén is kiemelt fontossággal bír.

Ma már tudományosan megalapozott, a jövőkutatás tudományának megannyi eszközt felhasználó tanulmányok készülnek, azonban tudomásul kell vennünk, hogy a jövő „sokrétű” lehet, és csak bizonyos valószínűséggel tárható fel a jelenben, a jelenből kiindulva. A problémát tovább bonyolítja, hogy az 1980-as évektől fokozatosan az elmúlt évtizedek viszonylagos stabilitását rendkívül összetett, bonyolult állapot váltotta fel. Megváltoztak a prognózisok, előrejelzések kidolgozásának körülményei és feltételei. A tudományos igényvel végzett jövőkutatás új helyzet elé került: a társadalomban, a politikai és a gazdasági élet mind több területén, így a hadügy területén is egyre kevésbé lett jellemző a korábbiakban oly széles körben érvényesült stabilitás, egyensúlyi helyzet.

Egyre több területen tapasztalhatóak a változékonyságot, az instabilitást jellemző események, állapotok. Egyes társadalomkutatók⁵ szerint az *„instabil periódusok időtartamának meghosszabbodásával és azzal, hogy mind gyakrabban következnek be nem várt változások. Egyre nehezebben követhető, hogy miért és miként változik meg a teljes rendszer. Az instabil viszonyok már-már állandósulni látszanak.”*

A helyzet azonban nem ilyen statikus, az instabilitás együtt van jelen a stabil folyamatokkal és a korszakos változásokat indukáló kulminációs pontokkal. Ez azt jelenti, hogy a biztonsági környezetben is *„a régi, elhaló folyamatok mellett kialakulóban és elterjedőben vannak az újak”*. Erre szemléletes példa, hogy Irakban napjainkban is a hagyományos, sőt a hadviselés jóval korábbi generációjához tartozó jelenségek (fegyverek, harceljárások) egy időben vannak jelen a legmodernebb haditechnikai eszközparkot felvonultató amerikai hadviselési kultúrával: a gerillaháború, a terrorista akciókra alapozott hadvi-

⁵ Többek között Nováky Erzsébet (Corvinus Egyetem Jövőkutatási Központ).

selés a hálózatközpontú (*Network Centric Warfare, NCW*) és hatásalapú műveletekkel (*Effect Based Operations, EBO*).

Ez a komplex helyzet azt indukálta, hogy a biztonsági környezet jövőbeni leírásában, az esetlegesen bekövetkező alternatívák kidolgozásában a jövőkutatás klasszikus módszerei mellett egyre újabb és újabb metódusokat⁶ is alkalmazni kényszerülünk. A biztonságpolitikai jövőkutatás (*Future research in security policy, in warfare*), az elkövetkező háborúk formáinak, belső tartalmának előrejelzésében az Egyesült Államok kormányzati, és non-profit kutatóközpontjai („*think-tank*”-jai⁷) állnak az élen. Bár történtek pozitív változások az e területen is tapasztalható amerikai szellemi dominancia ellensúlyozására, hiszen a közelmúltban felállított NATO Transzformációs Parancsnokság (Allied Command Transformation) keretében úgynevezett Kiválósági Központokat (Centres of Excellence⁸) hoztak létre. E központok egyik fő feladata a szövetség számára a jövőkép, a vízió biztosítása a megalapozott közép és hosszú távú tervezés céljából.

A katonai gondolkodásmódban és a parancsnoki döntéshozatali folyamatokban mindig is „benne volt” a jövőkutatás, a „távolbalátás” igénye. Elég, ha „csak egy egyszerű művelettervezési” folyamatot, egy parancsnoki döntéshozatali eljárásrendet nézünk, megállapíthatjuk, hogy az ellenség tevékenységi változatainak (*Course of Action, COA*) őrejelzése is egyfajta, az általános evolúciós elméletet és a scenárió-készítési módszereket is integráló prognóziskészítésen alapszik. Ez az igény még jobban tetten érhető a közép és hosszabb távú haderő-fejlesztési tervek kimunkálásakor vagy az előbbi analógia továbbvitele esetén egy hosszabb hadjárat, ne adj isten egy teljes háború megtervezése esetén, hiszen megalapozottan, csak tudományos körültekintéssel készített jövőkép alapján lehet a szükséges döntéseket előkészíteni.

E tanulmányban összegzem a releváns jövőképek, prognózisok leglényegesebb megállapításait, különös tekintettel a légierőt, a légi hadviselést érintő kérdésekre, a potenciális fenyegetettséget előidéző légi hadviselési eszközök spektrumának jellemzőire.

⁶ Például az általános evolúciós elmélet, Delphi-módszer és káoszelmélet stb. mellett egy sor új módszer és a módszerek kombinációja jelent meg, például „*story telling*”, „*futures workshop*” vagy a scenárió-módszer stb.

⁷ Az utóbbi időben történt egyfajta előremozdulás Magyarországon is ebben a kérdésben, hiszen nagyon színvonalas tanulmányok és cikkek jelentek meg a jövő lehetséges háborúinak formai és tartalmi kérdéseit illetően. Például: DEÁK János: *Napjaink és a jövő háborúja*. Hadtudomány, 2005/1.; HAJMA Lajos: *A háborúval kapcsolatos elméletek változásai*. Hadtudomány, 2005/2.

⁸ A Németországi Kalkarban felállított „*Joint Air Power Competence Centre (JAPCC)*” az egyik első ilyen kutatóközpont, amelynek egyik fő feladata a hosszabb távú előrejelzés, a légi és űrhaderőviselés trendjeinek feltárása, a NATO stratégiai koncepciói kidolgozásának elősegítése.

Sajnálatos tény, hogy a Magyar Köztársaság, a Magyar Honvédség nem tett elegendő erőfeszítéseket hasonló központ létrehozására, pedig a hasonló méretű és helyzetű Csehország és Portugália már a közeljövőben hozzá fog járulni egy-egy multinacionális keretek között dolgozó központtal a NATO hosszabb távú projektjeinek tudományos megalapozásához.

„Lapzárta” utáni hír, hogy a Veszprémi Egyetem és a HM egyfajta logisztikai kiválósági központ létrehozásáról folytat tárgyalásokat. („*Informális megbeszélés a NATO Kiválósági Központról*”, www.honvedelem.hu)

A rövidebb időtartamú elemzések összegzett eredményeivel találkozhatunk a biztonsági stratégiák, stratégiai koncepciók és az integráló jellegű szövetséges és nemzeti doktrínák első fejezeteiben, amelyek mintegy megalapozzák a későbbiekben kifejtett főbb mondanivalót. Az ilyen időtávot átfogó elemzések, ha szigorúan tudományos módszerekkel hajtják őket végre, rendszerint a klasszikus prognosztika („*Forecasting*”) ényeit felhasználva készülnek. A prognosztika a közelmúlt és a jelen tendenciái alapján prognosztizálja a jövőt, a valóságról az eddig rendelkezésre álló tapasztalatok, jelenségek alapján ad előrejelzést a (közel) jövőre.

Biztonsági környezetünk jelenének és közeljövőjének értékelését nemzeti biztonsági stratégiánk vonatkozó részeinek az összegzésével végeztem el.

2.2 A biztonsági környezetet befolyásoló trendek összegzése

2.2.1 A légtérből érkező aszimmetrikus fenyegetések

A rendszerváltozás óta eltelt évek során hazánk biztonsági környezetében alapvető változások történtek, amelyek döntően két folyamat mentén következtek be.

Az első történésvonulathoz tartozónak tekinthetjük a étpólusú nemzetközi rendszer megszűnését, a Szovjetunióknak mint szuperhatalomnak a felbomlását, amelynek eredményeként az elmúlt évtizedekhez képest minimálisra csökkent a világháború, egy világméretű fegyveres konfliktus bekövetkezésének a valószínűsége, ugyanakkor a korábbi „*nagy stabilitás, nagy kockázatok*” állapotát a „*kisebb stabilitás, kisebb kockázatok*” helyzete váltotta fel. A Szovjetunió felbomlásán kívül egyéb dezintegrációs és destabilizációs folyamatok is történtek térségünkben, amelyek szintén alapjaiban változtatták meg hazánk biztonsági környezetének a stabilitását – gondoljunk csak a Balkánra.

A második történésvonalatot az atlanti integrációs folyamatokban való részvételünk és az ott elért eredményeink. A teljes jogú NATO- és EU-tagság elnyerésével a Magyar Köztársaság már intézményesen is a politikailag, gazdaságilag és katonai téren is fejlett, demokratikus és stabil euro-atlanti térséghez tartozik.

A Magyar Köztársaság biztonságára elsősorban az európai kontinens, az euro-atlanti régió biztonságának változásai, a közvetlen környezetünkben zajló társadalmi, gazdasági és katonai történések, valamint természetesen a globális kockázatok, illetve veszélyforrások gyakorolhatnak hatást.

A tágabban értelmezett európai térség stratégiai súlypontjai megváltoztak, a hidegháború idején az elsődleges súlypontot a német-német határ, míg a másodlagosat a Közel-Kelet jelentette. Az elsődleges súlypontot jelentő térségben a konfliktusok mögött nagyhatalmi és ideológiai szembenállás tapasztalható, míg a másodlagos régióban a szuperhatalmi ellentéteket kiegészítették a bonyolult helyi etnikai és vallási motívumok. Manapság katonai konfliktus bekövetkezésének esélyei másutt növekedtek meg. Píllanatnyilag három ilyen helyet különböztetnek meg a biztonságpolitikai elemzők: a Balkánt – azon belül elsősorban a volt Jugoszlávia területét – a Kaukázust és harmadiknak továbbra is a Közel-Keletet.

A stratégiai átrendeződés mellett a lehetséges konfliktusok forrásai napjainkra megváltoztak, sokkal komplexebbé és bonyolultabbá váltak. Mindhárom régióban alapvető szerepet játszanak az etnikai, vallási és történelmi tényezők, valamint a megjelenő külső nagyhatalmi érdekérvényesítések.

Magyarország nemzeti biztonsági stratégiája, hasonlóan, mint a szövetség stratégiai koncepciója, a biztonság átfogó, komplex értelmezéséből indul ki, és megállapítja, hogy napjainkra bővült a biztonsági kockázatok köre.

Új szereplők jelentek meg a biztonságpolitikában: „*a hagyományos nemzetállami szereplők mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az úgynevezett nem állami szereplők (nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek, valamint a nemzetközi bűnözői és terroristacsoportok).*” stratégia kiemeli, hogy a változékony (katotikus) biztonságpolitikai helyzetben egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések. A kockázati tényezők globális, regionális és belső szinten, de általában nem egymástól elkülönülten, hanem egyszerre és egymást erősítve jelentkeznek, és egyre nehezebben jelezhetőek előre.

A biztonsági kihívásokat három főcsoport szerint részletezi: globális, regionális és belső kihívások.

A globális biztonsági kihívások közé sorolja:

- a terrorizmust,
- a tömegpusztító fegyverek elterjedéséből,
- az instabil régiók létéből,
- a működésképtelen államokból,
- az illegális migrációból,
- a gazdasági instabilitásból,
- az információs társadalom kihívásaiból,
- valamint a globális természeti, civilizációs és egészségügyi veszélyforrásokból fakadó biztonsági kockázatokat.

A regionális biztonsági kihívások keretében áttekinti Közép- és Délkelet-Európa, a FÁK-államok, a Mediterrán-térség, valamint a Közel- és Közép-Kelet folyamatait, amelyek érintik hazánk biztonságát.

A belső biztonsági kihívások közé sorolja:

- a szervezett bűnözésből,
- a feketegazdaságból és korrupcióból,
- a kábítószeres terjedéséből,
- a politikai és vallási szélsőségekből,
- valamint a demográfiai kihívásokból fakadó biztonsági kockázatokat.

A nemzeti biztonsági stratégia tömören összegzett fenyegetés trendjei biztonsági kihívásainak „légi komponensét” a légtérből érkező fenyegetések képezik. Potenciális fenyegetést jelentenek a későbbiekben majd részletesen tárgyalt, légi támadó eszközök fejlődése és (káros) proliferációjának folyamata. A technológia transzferének egyre na-

gyobb a szabadsága, amely egyre több államnak, sőt csoportoknak teszi lehetővé az ilyen eszközök előállítását, nem beszélve a fegyverkereskedelem okozta veszélyekről.⁹

A levegőből, légtérből kiinduló terrorfenyegetettséget az ikertornyok és a Pentagon elleni támadások után nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hiszen mi is a nyugat része vagyunk már, és a terror elleni háborúban az Egyesült Államok mellett állunk.

A légtérből kiinduló terrorfenyegetés növekedése már napjainkban is érzékelhető, hiszen jól szervezett terrorista csoportok léteznek, amelyek rendkívül alapos, mindenre kiterjedő tervezés után nagymértékű rombolásra, károkozásra (mérgezésre, fertőzésre, pszichés nyomásgyakorlásra stb.) alkalmas pusztító és hordozó eszközökhöz juthatnak. Platformként használhatják az akár jogosan igénybevett, vagy már a földön eltulajdonított, vagy akár eltérített polgári repülőgépeket, amelyek pusztító eszközként való alkalmazása ma már jelentős fenyegetést jelent hazánk számára is.

A helyzetet bonyolítja, hogy ezek a bűnözői csoportok képesek lehetnek „kis repülőgépek” „harci töltettel” (mérgező, robbanóanyaggal) való feltöltésére, majd a terroristatámadásra kijelölt célpontokra irányítására és a támadás végrehajtására. A kisgépes platformon kívül, elképzelhető hogy „komolyabb” harci technikát is igénybe vesznek, és akár helikoptert, pilóta nélküli repülőgépet vagy a legsötétebb verzió szerint harcászati ballisztikus rakétát vetnek be. Az ilyen támadás összetettségét és az ellene való fellépés nehézségét mutatja, hogy a támadás indulhat az országhatáron túlról, de akár az országon belülről is, ami a válaszlépésre számított reakcióidőt tekintve nyugtalanító.

A regionális instabilitásból eredő légi kihívások alapvetően a térség gazdasági, társadalmi fejletlenségéből, demokrácia-deficitéből és a hosszú évszázadok óta megoldatlan, bonyolult vallási, etnikai ellentéteiből származtathatók.

A klasszikus értelemben vett katonai kihívások és fenyegetések lényegesen csökkennek, azonban az instabilitás önmagában is lehetőség a légi fenyegetési formák megjelenésére, így nem zárhatók ki a légtér felhasználásával végrehajtott támadások sem. A potenciális támadás platformja és célpontjai, a felhasznált pusztító (mérgező) anyag hasonló lehet, mint az előbbieken: legvalószínűbb a kis (sport) repülőgépek használata.

Természetesen nem csak terroristatámadással kell számolnunk a térségből, hiszen a szervezett bűnözés (kábitószer, fegyver, hasadóanyag és embercsempészet stb.) és akár a repülés nemzetközi szabályainak megszegése, „balkáni” olvasatú alkalmazása is veszélyeztetheti légterünk biztonságát.

A tömegpusztító eszközök és hordozó eszközeik gyártási technológiai transzferének robbanásszerű terjedése potenciális veszélyt jelent hazánk számára. Köztudomású tény, hogy a jelentősebb terrorszervezetek tettek már kísérletet hasadóanyag megszerzésére, és a volt Szovjetunió néhány utódállamából kikerülhetnek (kikerülhettek) ilyen anyagok.

Fontos elem az ország területén kívüli katonai műveletek során a magyar katonai kontingenst veszélyeztető légi fenyegetettség, amely természetesen nem választható el

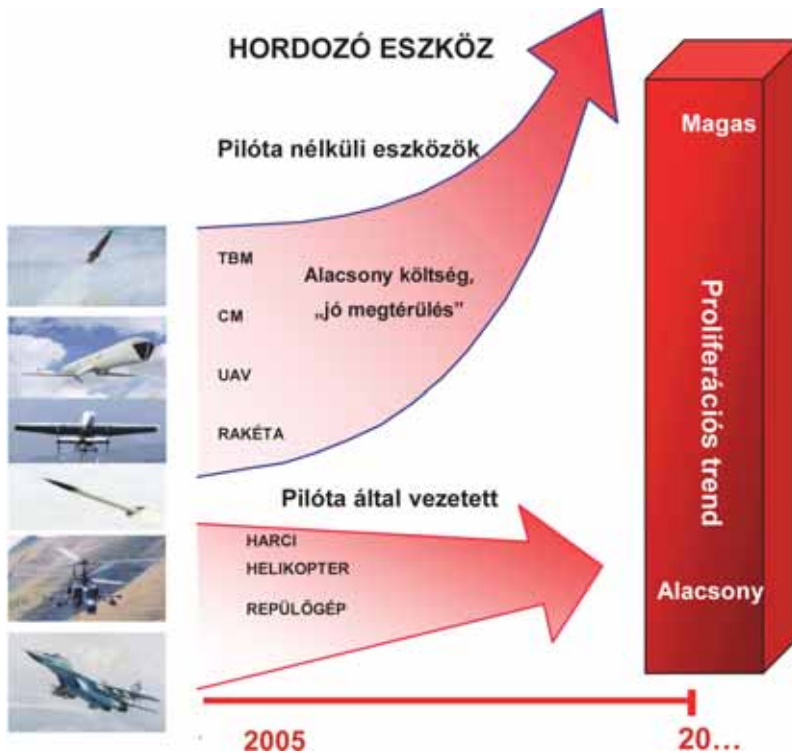
⁹ Az elmúlt évben híradások szóltak arról az incidensről, amikor a spanyol partoknál ballisztikus rakéta főbb alkatrészeit szállító hajót „fogtak” spanyol haditengerészek. A címzett nagy valószínűséggel valamelyik közel-keleti állam vagy terrorszervezet lehetett.

a koalíciós erők fenyegetettségétől, annak szerves részét képezi. Ezenkívül hazánk ilyen műveletekben való részvétele támadást indukálhat hazai célpontjaink ellen is a konfliktus állami vagy „állam alatti” szervezetei részéről, ami különösen veszélyes lehet, ha az adott állam (csoport, szervezet) rendelkezik atomfegyverrel, vagy akár képes „piszkos bombát” készíteni.

Kevés szó esik manapság arról a biztonsági kockázatról, amelyet az úgynevezett kézi (vállról indítható) légvédelmi rakétafegyverek illegális kezekbe kerülése és polgári vagy katonai repülőeszközök elleni alkalmazása vagy az azzal való fenyegetés jelent.

2.2.2 A légi támadó eszközök spektruma mint a légierő jövőbeni szerepeinek egyik fő determinánusa

A biztonsági jövőképek vizionálásán kívül egyre inkább előtérbe kerülnek a hadügyi jövőkutatásban a technológiai és proliferációs trendek, prognózisok készítése, hiszen például a potenciális légi fenyegetési, fenyegetettségi alternatívák kidolgozása alapját képezheti a légierő fejlesztési döntéseinek előkészítésében.

2. ábra: A légi hadviselési eszközök által képviselt fenyegetés trendjei

Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final Draft

Habár a légvédelem alapvető feladata az utóbbi évtizedek alatt nem változott, a repülő harci eszközök oldaláról fennálló veszélyeztetettségi spektrum azonban jelentős mértékben átrendeződött, hangsúlyeltolódások keletkeztek.

A korábban kialakult, a múltból már ismert légvédelem úgy jellemezhető, mint a klasszikus légvédelem és annak evolúciós úton továbbfejlődött változata, a „*kiterjesztett légvédelem*”.¹⁰ Azt, hogy e viszonylag új fogalom miért tűnt fel a légvédelem elméleti rendszerében, mi van mögötte, milyen minőséget tartalmaz, csak a légi támadó eszközök főbb kategóriáinak és fejlődési tendenciáinak áttekintésével érthetjük meg.

A légi fenyegetés spektrumát az oltalmazandó objektumokra potenciálisan számításba vehető légi hadviselési eszközök képezik. Célszerű elemezni: a hagyományos fenyegetést jelentő *merev- és forgószárnyas repülőgépek* alkalmazásából fakadó veszélyek mellett a *harcászati ballisztikus rakéták, a manőverező robotrepülőgépek, a pilóta nélküli repülőgépek, valamint a „levegő-föld” osztályú rakétafegyverek* bevetésével járó kockázatokat is.

3. ábra: Növekvő fenyegetés, olcsóbb, tömegesebb légi támadó eszközök

Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final Draft

A gyorsan előrehaladó technológiai fejlődés és a tömegpusztító fegyverek és hordozóik káros és veszélyes proliferációja, valamint a viszonylag olcsó technológiával megvalósítható légi fenyegetés jelentős változásokat indukált a légvédelmi feladat minőségében. Míg a múltban a légi támadó eszközök súlypontja – és egyben a légvédelem fókuszja – a pilóta által vezetett, felfegyverzett légi járművekre, repülőgépekre és helikopterekre irányult, addig ma egyre inkább a pilóta nélküli légi járművek és ballisztikus rakéták, illetve aerodinamikai elven repülő eszközök elleni harcok kerültek előtérbe. A mellékelt ábrák jól érzékeltetik, hogy egyes komoly fenyegetést képező légi hadviselési eszközök, a csúcstechnológiát igénylő merevszárnyú repülőgépek kifejlesztésének és rendszerben tartásának árához képest viszonylag csekély ráfordítással állíthatók elő, és tömegesen hadrendbe állíthatóak, mellyel jelentős kihívást jelentenek a légvédelem számára.

¹⁰ Extended Air Defence, EAD.

Merevszárnyú repülőgépek

A légvédelemre – és az oltalmazott objektumok számára – a legklasszikusabb légi fenyegetést a repülőgépek jelentik, amelyek valószínűleg a légi fenyegetési spektrum jelentős összetevői maradnak a jövőben is!

A merevszárnyú repülőgépek kategóriái közé: a *bombázókat*, *vadászbombázókat*, *vadászrepülőket*; valamint a *felderítő*, *szállítóés csatarepülőgépeket* soroljuk. A technikai fejlesztések legújabb trendje szerint, valamint az általánossá váló haderő karcsúsítások miatt a légierők törekednek a többfeladatú, univerzálisan alkalmazható repülőgépek rendszerbe állítására.

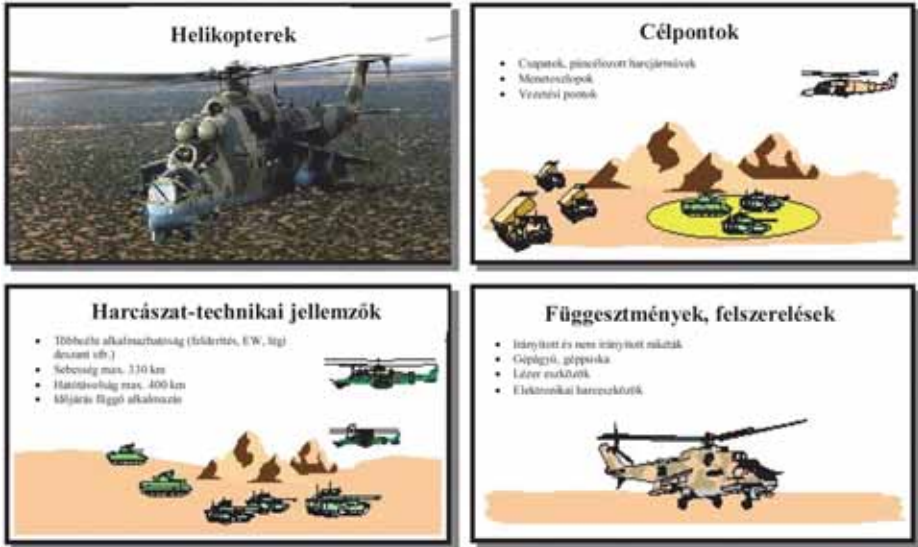
4. ábra: A merevszárnyú repülőgépek jellemzői és alkalmazása

Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final

A repülőgépek széles körű bevetetőséjük miatt a légi hadviselés majd minden szegmensében alkalmazhatók, végrehajthatnak: *stratégiai légi támadást*, *támadó és védelmi légi szembenállási műveleteket*, *légi lefogást*, *közvetlen légi támogatást*, *elektronikai harcot*, valamint *légifelderítést*.

A légvédelem tervezői arra számíthatnak, hogy az ellenséges merevszárnyú repülőgép a nagy értékű célokat támadják, mint a tengeri kikötők, repülőterek, csapatcsoporthozítások, légvédelmi tüzegegységek, vezetési-irányítási központok, valamint logisztikai bázisok.

Fedélzeti fegyverzete és függesztményei rendkívül széles alkalmazási spektrumot biztosítanak, hordozhat: fedélzeti géppuskát, gépágyút, irányított és nem irányított föld-föld rakétákat, levegő-levegő rakétákat, felderítő és elektronikai harc konténereket. Egyes típusaik képesek robotrepülőgépek indítására is, amelyekkel a légvédelemnek szintén számolnia kell.

5. ábra: A forgószárnyas repülőeszközök katonai alkalmazása

Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final Draft

Helikopterek

A koreai háború óta a helikopter egyre jelentősebb szerepet játszik a hadviselésben, a kezdetekben főleg csak felderítésre, tüzérségi tűzvezetésre, majd a csapatok és anyagi-technikai eszközök szállítására alkalmazott eszköz manapság már – a technikai és harcászati specializáció eredményeként – a légi hadviselés teljes spektrumában használatossá vált.

Jól érzékelteti ezt a tény az első Öböl-háború első légi támadása is, amelyben AH-64 Apache helikopterekkel kapcsolták ki az iraki légvédelem két legjelentősebb radar mérőpontját, megbénítva ezzel a légvédelem vezetési és irányítási rendszerét, mellyel döntően hozzájárultak a légvédelem elnyomása művelet sikeréhez.

Korunk egyik legveszedelmesebb fegyverrendszerét, a harci helikoptert – az 1959-ben kezdődött algériai válságban – a franciák alkalmazták először. Ezután rohamos fejlődésnek indult az alkalmazás elmélete, a helikopter harcászata is, amely folyamatot a vietnámi háborúban bevetett „*harci, szállító és felfegyverzett helikopterek*” tömeges alkalmazása indokolt. A helikopter sokoldalúsága, nagyfokú túlélő-, és páncéelhárító képessége révén ideális repülőeszköz a szárazföldi csapatok harcának, hadműveletének támogatására. A legtöbb országban a csapatok közvetlen légi támogatása fő erőforrásának a harci helikoptert és annak egy olcsóbb, de igen hatékony alternatíváját, az úgynevezett *felfegyverzett* (fegyveres, többcélú) helikoptert tekinthetjük.

A légi mozgékony csapatok harcának, a légi deszant műveleteknek szintén elengedhetetlen eleme a szállító (többcélú) helikopter, amellyel harci körülmények között is képesek az erőket a kijelölt körzetbe juttatni, így az ellenség mélységébe jutó (különleges)

erők megbonthatják a szembenálló fél vezetési-irányítási rendszerét, kulcsfontosságú objektumokat foglalhatnak el, döntő fontosságú harcrendi elemeket pusztíthatnak el.

A békeidőszaki és harci kutató, mentő műveletek, valamint a légi egészségügyi evakuálás (a sebesültek hátraszállítása) sem képzelhető el napjainkban korszerű helikopterek nélkül, a speciális felszerelésű gépek segítségével a légierő képes a bajbajutott repülőgépek (helikopter) személyzetek mentésére, a harcmező sebesültjeinek elszállítására.

Mai fejlesztési trend a légvédelmi helikopter kifejlesztése is, amellyel a kis sebességű repülő eszközök (helikopterek, repülőgépek, ballonok) megsemmisítését tervezik végrehajtani.

A katonai szakértők már korán felismerték, hogy a helikopter kiváló harceszköz lehet, ezért fedélzeti fegyverek és alkalmazható függesztmények széles tárházával látták el. Jellemző fegyverzete (külső, belső függesztménye) lehet: fedélzeti géppuska, gépágyú, irányított és nem irányított rakéták, gránátvetők, levegő-levegő rakéták, felderítő és elektronikai harc konténerek.

A földi telepítésű légvédelem számára a helikopterek alkalmazása jelentős fenyegetéssel jár, hiszen a rendszerint géppárban támadó eszközök, kihasználva a terep adta természetes álcázási lehetőségeket, földközeli repüléssel képesek megközelíteni a célkörzetet. Nagy nehézséget jelent a radiális sebesség mérés (Doppler-frekvenciát alkalmazó) elvén működő légvédelmi eszközök számára a lebegésből végrehajtott harcfeladatot végzők megsemmisítése. A helikopterek elleni harcot segíti, hogy alkalmazása függ az időjárástól és a napszaktól, valamint viszonylagos hangossága megkönnyíti a hagyományos felderíthetőségét.

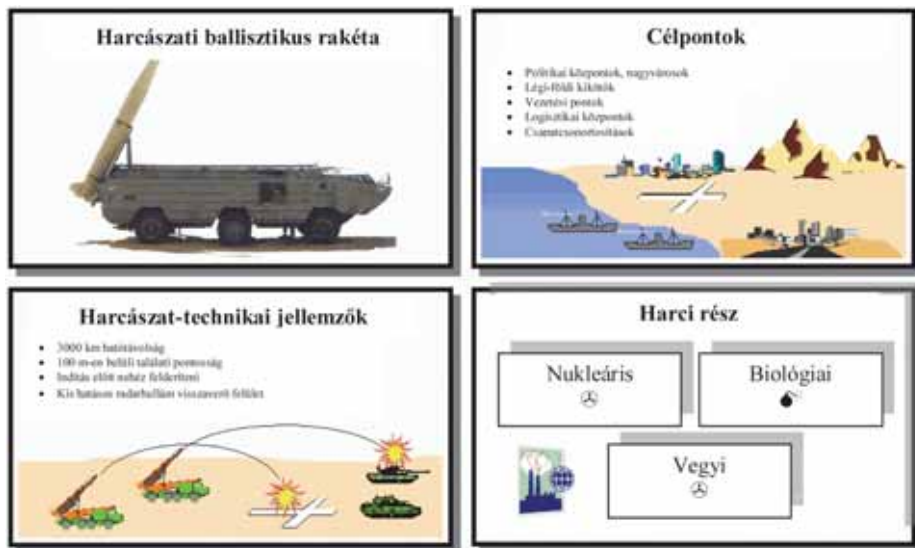
Harcászati ballisztikus rakéták

Az Öböl-háború, a Desert Storm hadműveletei fontos tanulságokkal szolgáltak a légvédelmi fegyverrendszerek és a légvédelmi műveletek tervezői számára egyaránt. Az irakiak a harcászati repülőgépek kis hatékonyságú teljesítménye ellenére viszonylag sikeresen alkalmazták a harcászati ballisztikus rakétákat és a földi célokat támadó robotrepülőgépeket. A háború tapasztalatai megmutatták, hogy a Magyar Köztársaságnak és szövetségeseinek milyen kihívásokkal kell szembenézniük a jövőbeni légi fenyegetések vonatkozásában.

A merevszárnyú repülőgépek kifejlesztésével, rendszerben tartásával és alkalmazásával járó magas költségek és a NATO-tagállamok repülőerőivel szemben várható magas veszteségek teszik a ballisztikus rakéták beszerzését igen vonzóvá több ország számára. A mai potenciális, számításba vehető válságkörzetekben reális fenyegetést jelentő rakétákat a sajtó sokszor csak a „szegény országok hosszú botjának” nevezi, melynek veszélyességét viszonylagos olcsósága (0,5–1 millió USA \$) és gyártási technológiájának az egyszerűsége jelenti. A II. világháborús német V-2 rakéta utódjának tekintethető fegyverrendszert a szovjetek fejlesztették ki még az 1950-es években (NATO-kódnévén SCUD), amelynek több modifikációja is elterjedt.

A harcászati ballisztikus rakéták a nagy lélekszámú városok célbavételével, esetleg nem hagyományos robbanófejek alkalmazásával, elfogadhatatlan mérvű pusztítást okoz-

hatnak. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a rakéták bevetése vagy az alkalmazásukkal való fenyegetés súlyos lélektani hatással jár, amelyet egyértelműen bizonyított az Öböl-háború is, amikor az irakiak Scud rakétákkal fenyegették Izraelt.

6. ábra: **Harcászati ballisztikus rakéták**

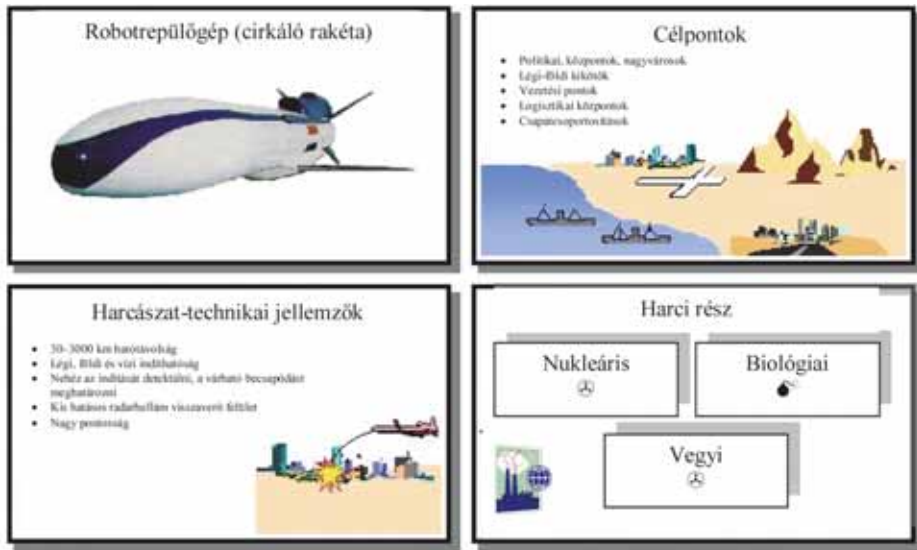
Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final Draft

A harcászati ballisztikus rakéták elsősorban az „első csapás” vagy az úgynevezett „megtorló támadás” eszközeiként alkalmazhatók, célba juttatásuk sebessége és indításuk változatossága teszi őket a váratlan támadások megfelelő fegyvereivé. A harcászati ballisztikus rakétafegyver lehetővé teszi, hogy az alkalmazó országok nemzeti határaikon túl, nagy távolságokba vetítsék ki katonai erejüket, amellyel átstrukturálhatják a harcmező felépítését is, hiszen a harctéri parancsnokoknak jelentős erőforrásokat kell lekötöniük a rakétafenyegetés semlegesítésére. Külön gondot jelent az is, hogy a potenciális válságkörzetekben az esetleges agresszor nemzetek többsége a harcászati ballisztikus rakétákkal együtt tömegpusztító fegyvereket is birtokol.

2. táblázat¹¹

Típus	Hossz [m]	Átmérő/Tömeg [m]/[kg]	Ható-távolság [km]	Találati pontosság [m]	Harci rész [kg]
SCUD-C	11,25	0,8 6300	300	1000	1000 kg (atom, vegyi, biológiai)
AL HUSSEIN	12,0	0,88 7000	650	1700– 2300	500 kg (vegyi, biológiai)
AL ABBAS	13,75	0,88 8000	800–1000	2500– 3000	300 kg (vegyi, biológiai)

A rakétaindító-berendezések magas szintű túlélőképességgel rendelkeznek, különösen, ha sötét napszakban vagy rossz látási viszonyok között alkalmazzák őket. A nagy mozgékonyaságú indító-berendezések percekben belül képesek a rakétaindítás rejtett állásait elfoglalni, rendkívül megnehezítve az erők és eszközök számára felderítésüket és esetleges megsemmisítésüket. Az indító-berendezések túlélőképessége azt jelenti, hogy egy esetleges válságkezelés vagy NATO-területen kívüli akció teljes időszakában fennmaradhat a rakétafenyegetés.

7. ábra: Robotrepülőgép (cirkáló rakéta)

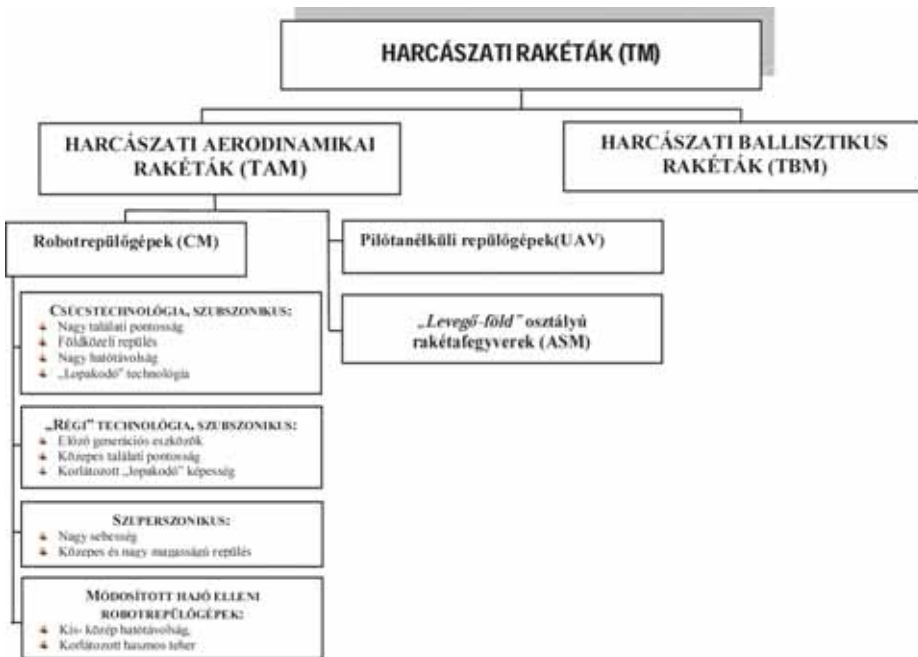
Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final Draft

¹¹ Führungs Akademie, Hamburg, (kézirat)

E rakétafegyverek harcászati képessége – a kis találati pontosság miatt – nem túl számottevő, azonban nem szabad megfeledkeznünk jelentős hatótávolságáról, nagyfokú túlélőképességéről, tömegpusztító fegyver célba juttatási képességéről, valamint a lakosságra gyakorolt pszichikai nyomásról, amelyet az esetleges bevetés vagy a bevetéssel való fenyegetés jelent. A harcászati ballisztikus rakéták elleni védelem csak akkor lehet igazán hatékony, ha az aktív légvédelmi harcot kiegészíti – az indító-berendezések felkutatására és megsemmisítésére irányuló – hagyományos (különleges) erők tevékenysége. Ha a Magyar Köztársaság meg kíván felelni a ballisztikus rakéták által képviselt kihívásoknak, akkor fontolóra kell vennie rakétavédelmi képességekkel bíró fegyverrendszer beszerzését és az alkalmazás elméletének az adaptálását.

Manőverező robotrepülőgépek

A mai modern manőverező robotrepülőgépek gyökereit, hasonlóan a harcászati ballisztikus rakétákhoz, a II. világháborús német hadiiparban találhatjuk meg. A Wehrmacht V-1-se és a japánok Okha típusú robotrepülőgépe volt az alapja a világháború utáni amerikai fejlesztéseknek. A kezdetben csak légvédelmi éleslövészeti célnyagnak használt eszközt az 1950-es években állították rendszerbe a légierőben és a haditengerészetnél. A robotrepülőgépek fejlesztése ezután is folytatódott, a mai modern földi, légi és tengeri ítésű eszközöket stratégiai (nukleáris) légi támadásra fejlesztették ki a kétpólusú világrendszer idején.

8. ábra: A harcászati rakéták felosztása

Forrás: NADC-D /211 Final, Cruise Missiles Countermeasures

Robotrepülőgépeknek nevezzük a különböző típusú és kategóriájú szárnyal, illetve felhajtóerőt létrehozó felületekkel, vezérsíkkal és a légkör oxigénjét hasznosító hajtóművel felszerelt, program szerinti röppályán vagy távirányítással repülő eszközöket. A robotrepülőgépek rendszerint a teljes repülési idő alatt terepkövető repüléssel (például TERCOM navigációval) vagy a kezdő fázisban ballisztikus pályán, majd a légtérbe visszatérve terepkövetéssel közelítik meg a pusztítandó célt.

A robotrepülőgépeket – a harcászati rakéták osztályán belül, a pilóta nélküli repülőgépekkel és a levegő-föld rakétafegyverekkel együtt – az úgynevezett „harcászati aerodinamikai rakéták” közé soroljuk. A robotrepülőgépek fejlesztésénél a mind modernebb technológia alkalmazása mellett megfigyelhető olyan trend is, amely szerint nemcsak csúcstechnológiát alkalmazó eszközöket fejlesztenek, hanem a „szegény ember fegyveréhez”, a harcászati ballisztikus rakétához hasonlóan – elsősorban hajók elleni eszközök átalakításával, valamint a szabadpiacon kapható termékek és GPS-eszközök felhasználásával – olcsó, korlátozott harcászati képességekkel bíró támadó fegyverrendszert hoznak létre.

3. táblázat¹²

Típus	Ható-távolság [km]	Harci rész [kg]	Sebesség [Mach]	Repülési magasság [m]	Hatásos radar-hullám visszaverő felület
„Régi” technológia, szubszonikus	400	500	0,8	100	kicsi
Csúcstechnológia, szubszonikus	1000	500	0,9	30	nagyon kicsi
Szuperszonikus	400	300	2+	10000	átlagos
Módosított, hajó elleni robotrepülőgépek	200	500	0,8	100	kicsi

A korlátozott képesség a pontosságra, a célba juttatás valószínűségére vonatkozik. A fegyverrendszer jelentőségét azonban az adja, hogy ennek a viszonylag olcsó eszköznek a birtoklásával az adott régió erőviszonyai megváltoztathatók, nem beszélve arról, hogy a robotrepülőgépek akár tömegpusztító eszközöket is képesek célba juttatni, valamint magas szintű túlélőképességgel rendelkeznek.

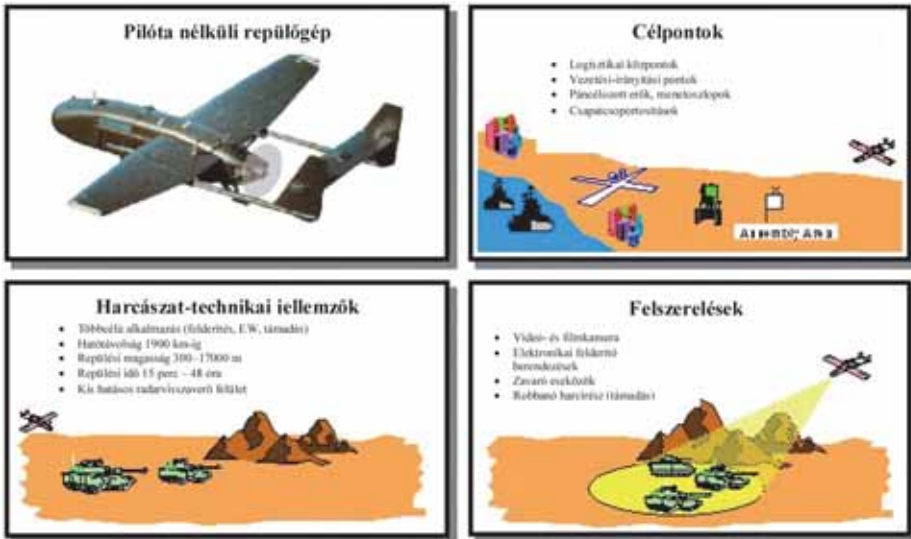
¹² NADC-D /211 Final, Cruise Missiles Countermeasures

A méret, forma és irányítási mód, valamint a harci rész fajtája szerint a manőverező robotrepülőgépeknek széles választéka van rendszerben, melyek hatótávolsága 30 km-től akár 1000–3000 km-ig terjed. A rövidebb hatótávolságú, hajók elleni változatok után több ország most fejleszti ki a földi célokat támadó manőverező robotrepülőgépeket, amelyek irányítási rendszerénél a GPS műholdas helymeghatározó technológiát is alkalmazhatják. A manőverező robotrepülőgép-technológia jövőbeni fejlesztése a hatótávolság növelésére, a találati pontosság javítására irányul.

A manőverező robotrepülőgépeket általában a stratégiai jelentőségű, nem mobil célpontok pusztítására tervezik alkalmazni, a harcászati ballisztikus rakétákhoz hasonlóan jelentős pszichikai szerepük is van, folyamatos fenyegetettséget képesek fenntartani a válságócokban.

Pilóta nélküli repülőgépek

A pilóta nélküli repülőgépekhez: a távirányítású pilóta nélküli légi járműveket, valamint a programozott pilóta nélküli járműveket, az úgynevezett *drohnokat* soroljuk. Az eszközök jellemzője, hogy viszonylag olcsók, könnyen beszerezhetők vagy előállíthatók, és rendkívül sokoldalúan felhasználhatók. Alkalmazhatók: *felderítési-megfigyelési* feladatokra, *elektronikai hadviselésre*, földi (vízfelszíni) célok elleni *csapásmérésre*, részt vehetnek a *légvédelmi rendszer elnyomásában*, továbbá bevonhatók tüzérségi *tűzvezetésre* és *megettésztésre* is.

9. ábra: A pilótanélküli repülőgépek

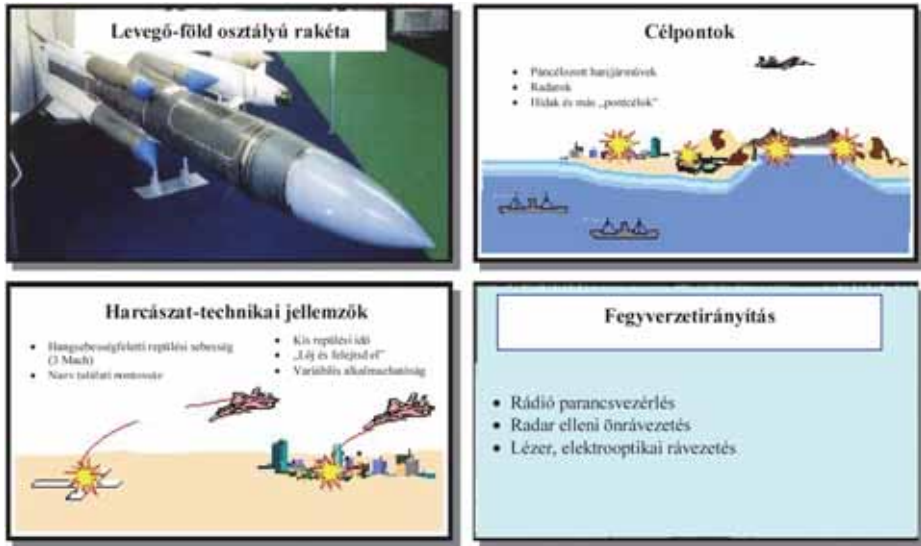
Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final Draft

A pilóta nélküli repülőgépek nagy előnye, hogy kezelőszemélyzetük sokkal kevesebb kiképzést igényel, mint a repülőgép vezetőké, és alkalmazásuk növeli a harci morált azáltal, hogy a bevetések során nem teszik kockára a pilóták életét.

Kis mérete és hatásos radarhullám visszaverő keresztmetszete, valamint alacsony repülési profilja miatt a légvédelem számára rendkívül nehéz feladatnak számít a pilóta nélküli repülőgépek megsemmisítése.

„Levegő-föld” osztályú rakétafegyver

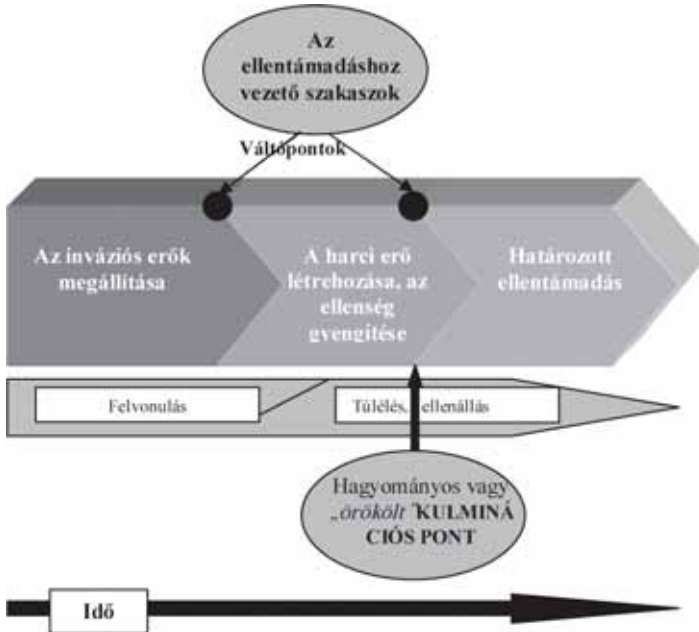
A harcászati levegő-föld osztályú rakéták is – a robotrepülőgépekhez és a pilóta nélküli repülőgépekhez hasonlóan – a harcászati aerodinamikai rakétafegyverekhez tartoznak. Irányítási rendszerük szerint lehetnek: rádióparancs-vezérlésű, radarok elleni önrávezető, valamint fél aktív lézer, elektro-optikai, illetve TV-irányítású. *Nagy sebességük és hatásos ki radar keresztmetszetük miatt a légvédelemnek ezeket a célokat is nehéz felderíteni, követni és megsemmisíteni.*

10. ábra: A pilótanélküli repülőgépek

Forrás: FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000, Final Draft

Kiemelten szükséges foglalkoznunk a légvédelem elnyomásának egyik főszereplőjével, sugárzó rádiótechnikai eszközök (radarok) elleni rakétafegyverrel (*Anti Radar Missile*, ARM), mert különösen nagy fenyegetést jelent, hiszen alkalmazásával az ellenség felderítő és tűzvezető radarjainkra már viszonylag nagy távolságból, a tűzzónán kívülről is csapást mérhet. *A radar elleni rakéták különösen pusztító hatásúak, ha a támadás során a radarok aktivizálására, bekapcsolására használt megtévesztő pilóta nélküli repülőgépekkel együtt alkalmazzák őket.*

11. ábra: A fegyveres konfliktus „hagyományos”, szárazföldi felfogása

Forrás: AFDD 2-1. Air Warfare

2.3 A célpont-kiválasztási módszerek fejlődése: az „ellenség mint rendszer” szemléletmód elméletének térhódítása

Phillip Meilinger¹³ szerint „a légi erő a belső lényegéből fakadóan stratégiai erő [...] elsősorban támadó jellegű”, ebből adódóan már korán kialakult az a követelmény a légi erővel szemben, hogy legyen képes megfosztani az ellenséget a háború megkezdéséhez vagy folytatásához szükséges hadipotenciáltól. Az ezen cél érdekében szervezett hadműveleteket nevezik a szövetség légi erő-elméletében stratégiai légitámadásnak, amely az alkalmazásra kerülő pusztító eszközök jellegétől függően lehet hagyományos és/vagy nukleáris jellegű. NATO-elvek szerint végrehajtható földi, légi indítású, vagy tengeri

¹³ Phillip S. Meilinger az USAF ezredese, bölcsészdoktor, PhD-fokozatát a University of Michigan-n szerezte. Jelenleg a School of Advanced Air Power Studies légi erő-történelem professzora. Korábban többek között szolgált az US Air Force Academy-n hadtörténelem tanszékvezetőként és az Air Staff Doctrine Division doktrínafelügyelőjeként. Főbb publikációi: MEILINGER, Phillip S.: *Hoyt S. Vandenberg: The life of a General*. Indiana University Press, Bloomington, 1989.; uő: *The Problem with Our Air Power Doctrine*. Air Power Journal, 1990, Spring.; uő: *Air Strategy: Targeting for Effect*. Aerospace Journal, 1999, Winter.; uő: *Ten Propositions Regarding Airpower*. Aerospace Journal, 1996, Spring.; uő: *The Air Force in the Twenty-first Century: Challenge and Response*. Air Power Journal, 1990, Winter.

bázisú manőverező robotrepülőgépekkel, ballisztikus rakétákkal és pilóta által vezetett gépekkel vagy a fentiek kombinációjával egyaránt.

A stratégiai légitámadásnak illeszkednie szükséges a teljes háború megvívására vagy a válságkezelés katonai feladatainak végrehajtására kidolgozott stratégiához, a legfőbb elgondoláshoz. A szövetség hivatalos, doktrínákban deklarált háborúfelfogása alapvetően megegyezik a klasszikus clausewitz-i értelmezéssel. Azonban a fegyveres küzdelem belső tartalmát, lehetséges lefolytatásának menetét mindenkor az időszak követelményeinek és a haditechnika lehetőségeinek megfelelően alakítják. A legaktuálisabb kutatási eredményeket – amelyekben már felhasználták az Öböl-háború és a délszláv válság tapasztalatait is – már publikálták szakmai folyóiratokban és az úgynevezett „draft”-ra¹⁴ bocsátott doktrínatervezetekben is. A háború lehetséges lefolytatásának menetében, valamint a légierő által betöltött szerepben egyfajta paradigmaváltás zajlott le, szakítottak az úgynevezett „hagyományos” vagy másképpen „szárazföldi” szemléletű felfogással.

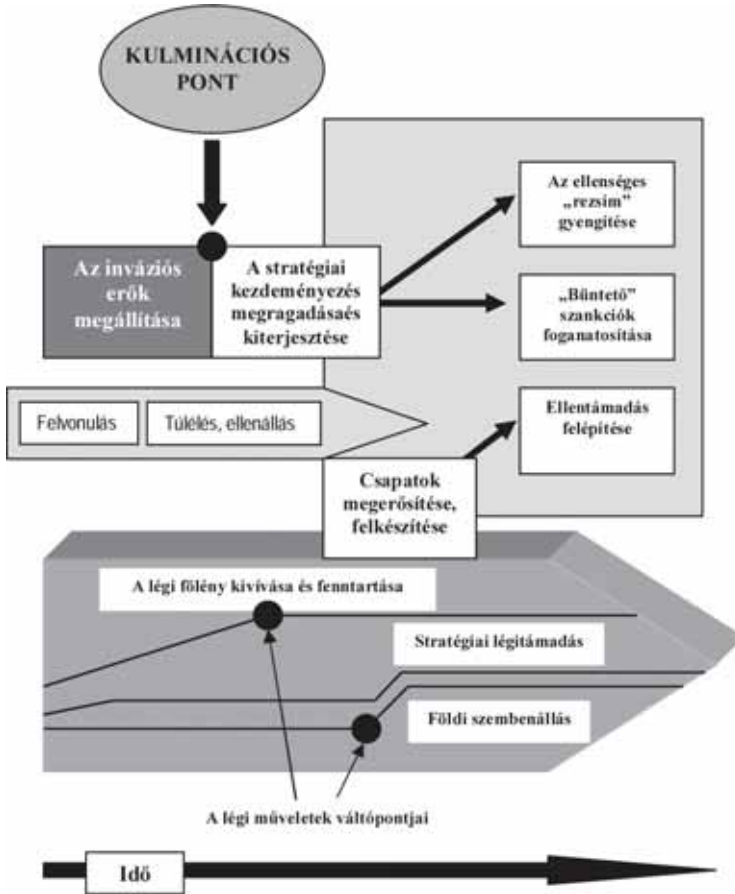
A hagyományos (szárazföldi¹⁵) szemléletű háború-konceptió szerint a konfliktus időbeli lefolyása szétválasztható három, tartalmában és céljaiban eltérő, egymástól jól elkülöníthető szakaszra. Az első időszakban a fő feladat a támadó ellenség feltartóztatása, térnyerésének a megakadályozása, a saját veszteségek minimalizálása, a háborús potenciál megőrzése. A második szakasz lényegi tartalma annak az erőnek a létrehozása, amely képes lesz a harmadik szakaszban tervezett ellentámadással az eredeti helyzet visszaállítására (védelmi háború esetén). A második időszakban már elkezdődik az ellenség gyengítése, és amikor az ellenség támadása végleg kifulladás, akkor a saját erők kezébe kerül a stratégiai kezdeményezés, és megindulhat az ellentámadás. Ezt a fő váltópontot a NATO-irodalmakban „*kulminációs pont*”-ként aposztrofálják. Tehát leegyszerűsítve a szakaszolást, a kezdeti időszakban a „túlélés”, majd a szükséges fegyveres erő létrehozása, felkészítése, felvonulása és alkalmazása a jellemző.

A légierő harci alkalmazása is ezen időszakok céljainak a sikerét szolgálja. Az első szakaszban a légierő elsősorban légvédelmi (védelmi légi szembenállás) műveleteket hajt végre, megőrzi (visszanyeri) a légi uralmat (főlényt), és kedvező feltételeket teremt a felszíni erők számára, hogy azok végre tudják hajtani a mozgósítást, a feltöltéseket, valamint a hadművelleti szétbontakozást.

Természetesen ebben az időszakban nem csak légvédelmi jellegű tevékenységek folynak, azonban a légierő harci repülései és a felszíni erők légi hadviselési potenciálja a légtérelőőrzés megkívánt fokának az elérését célozzák. A második szakasz jellegzetessége, hogy döntően a felszíni erők támogatására irányul, főleg harctevékenységi körzetek elszigetelését, közvetlen légi támogatást, légi szállításokat és egyéb légi biztosítási feladatokat hajtanak végre. A stratégiai kezdeményezés megragadása után (elérve a kul-

¹⁴ A doktrínafejlesztés folyamatában a véleményezésre kiadott publikációt „draft”-változatnak, a véleményezési eljárást pedig draftnak nevezik.

¹⁵ A „szárazföldi” jelzőt az amerikai szakirodalom nevezi az általuk hagyományosnak, elavultnak nevezett háborúfelfogásra.

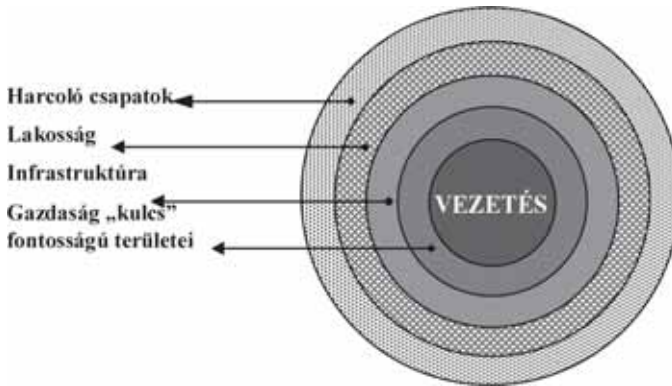
12. ábra: A fegyveres konfliktus „modern” értelmezése

Forrás: AFDD 2-1. Air Warfare

minációs pontot) a légerő tevékenysége elsősorban a politikai célok elérését biztosító stratégiai légitámadásokból, valamint a felszíni erők térnyerését elősegítő műveletekből tevődik össze.

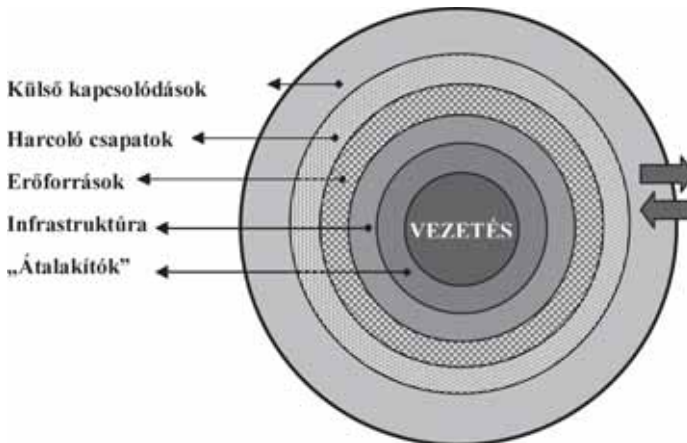
Az úgynevezett modern szemléletű háború-konceptió megalkotását az tette szükségessé, hogy megváltoztak a lehetséges konfliktusok jellemzői. A két ország (koalíció) közötti klasszikus fegyveres konfrontáció bekövetkezésének az esélye lecsökkent. A valószínűsíthető konfliktusra rányomja a bélyegét a globalizáció folyamata, az érdekeltek széles köre, a nemzetközi szervezetek aktív szerepvállalása, valamint a korszerű haditechnika lehetőségeivel precíziós pusztító eszközök alkalmazása.

A fegyveres konfliktus nem osztható fel szakaszokra olyan egyszerűen. Fő különbségként jelentkezik, hogy a kulminációs pont és az erők megerősítése között nincs olyan szoros kapcsolat, a stratégiai kezdeményezés megragadható már az ellentámadás megkezdése előtt.

13. ábra: Warden „ötgyűrűs” célpont-tervezési modellje

Forrás: AFDD 2-1. Air Warfare

14. ábra: A „hatgyűrűs” stratégiai célpont-tervezési modell

Forrás: AFDD 2-1. Air Warfare

Ezt a lehetőséget a szövetségesek olyan erők és technológia fenntartásával kívánják biztosítani, amelyek lehetővé teszik a hatékony beavatkozást a NATO teljes érdekeltségi területén. A szövetségben nem titkolják, hogy ez jelenleg csak az Egyesült Államok légi és űrhaderővel való alkalmazásával biztosított. Fontosnak tartják a koncepcióalkotók azt is, hogy ez a háborúelméleti modellt jelenthet bizonyos válságkezelési szituációkban is. A katonai műveletekkel párhuzamosan a politikai, nemzetközi jogi, diplomáciai lépéseket is a háború szerves részének tekintik.

A modernebb felfogáshoz tartozik a már röviden tárgyalt úgynevezett „*parallel war*”¹⁶ (párhuzamos háború) elmélete is. A parallel- vagy hyper-háború¹⁷ ideája John Warden célpont-kiválasztási metodikájából¹⁸ fejlődött ki, amelyet az Öböl-háború idején Irak ellen a gyakorlatban is alkalmaztak a Desert Shield és a Desert Storm hadműveletekben. Minden hadászati támadás tervezésének az alapját képezi, hogy a politikai célokat milyen transzformáción¹⁹ keresztül kívánják megvalósítani, vagyis mi módon akarják a stratégiai bénítást (strategical paralysis) elérni. A konkrét elemzéshez még feltétlen tisztázni kell a szorosan ide tartozó úgynevezett „*stratégiai súlypontok*”²⁰ kategóriájának a lényegét is. A stratégiai súlypont alatt a társadalom vagy bizonyos alrendszerei azon jól megragadható centrumait értik, melyek kikapcsolása esetén az adott rendszer működésében olyan zavarok keletkeznek, amelyek lehetetlenné teszik a további alaprendeltetészerű működést.

Warden híressé vált „*ögyűrűs*”-módszere a társadalmat öt alrendszerre osztotta fel. Az egyes alrendszerek stratégiai súlypontjait a stratégiai tervezés folyamán határozzák meg, légi erővel való pusztításukat stratégiai légi támadások keretében hajtják végre. Az öt alrendszer: az ország vezetése, a gazdaság „kulcsfontosságú” ágai, területei, az infrastruktúra, a lakosság és a fegyveres erők (harcoló vagy harchoz felkészülő csapatok).

A modell megalkotását a katonai szférában is egyre jelentősebb szerepet játszó költség- és hatékonyság-elemzés, valamint a műveletek kockázatának az összevetése indukálta, mert követelményként jelentkezik a politikai döntéshozói szintről, hogy a katonai műveleteket a lehető legkisebb ráfordítással ériék el a civil lakosság minimális szenvedései mellett. A „gyűrű a gyűrűben” ábrázolás jól szemlélteti, hogy a rendszerként felfogott ellenség-értelmezés esetén a belső gyűrűk pusztítása (semlegesítése) a külsőbb gyűrűk működési zavarait is okozza. Így ha a legbelső gyűrűben ábrázolt politikai vezetés a fő célpont, akkor annak sikeres támadása esetén a teljes rendszer, az „összes gyűrű” működésképtelenné válhat.

Lényeges része a koncepciónak a saját erők bevetési kockázatának a vizsgálata is, amely szerint is indokolt a belsőbb gyűrűk támadása, hiszen a külső gyűrűben ábrázolt fegyveres erők közvetlen pusztítása a nagy erőforrás- és időigényen kívül rendkívül nagy rizikóval jár. Erősíti ezt a hatást, hogy a nyugati társadalmak egyre nehezebben tolerálják az emberi veszteséget. Különösen igaz lehet ez a szövetséges műveletekben, amelyek sokszor csak áttételesen szolgálják a nemzeti érdekeket.

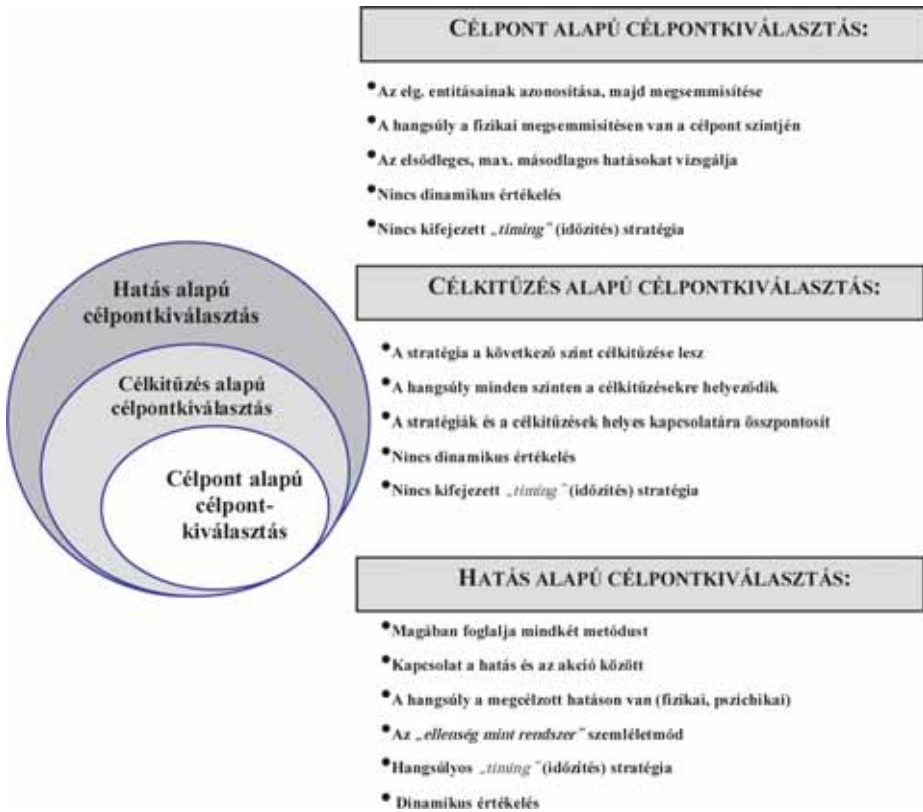
¹⁶ Esetenként „parallel attack”-ként szerepel a különböző irodalmakban.

¹⁷ SZAFRANSKI, Richard: *Parallel War and Hyperwar: Is Every War a Weakness?* <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/index.html>

¹⁸ Jól megfigyelhető, milyen gyakran nyúlnak vissza a kortárs nyugati katonai gondolkodók a hadtudomány klasszikusaihoz. Ebben az ellenség-modellben is Clausewitzet adaptálta Warden. A „targeting process” részletes leírását lásd: WARDEN, John: *Enemy as a system*. Air Power Journal, 1995, Spring.

¹⁹ A már tárgyalt Robert Pape-féle „mechanism”-ról van szó itt is.

²⁰ „Centers of gravity”. Ez a fogalom többféle néven jelentkezik a klasszikusok munkásságában: Douhet „vitális központ”-nak, LeMay „vitális célpont”-nak, Jomini „döntő stratégiai pont”-nak, Liddel Hart „stratégiai Achilles-sarok”-nak, Mitchell pedig „idegi célpont”-nak nevezte.

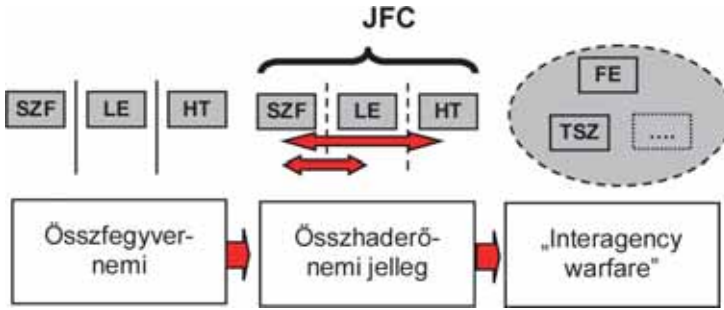

15. ábra: A hatás alapú művelet evolúciója (saját szerkesztés)

Az ötgyűrűs-modellt az Öböl-háború után a doktrínafejlesztők felülvizsgálták, és továbbfejlesztve megalkották az úgynevezett „*hatgyűrűs*” célpont-kiválasztási modellt, amelyben kissé másképpen tagolták alrendszerekre a társadalmat, valamint pluszként értelmezték az esetleges koalíció vagy nemzetközi kapcsolatok befolyásoló hatását a konfliktusra. A célpont-kiválasztási folyamatban a politikai és a legfelsőbb katonai irányelveknek megfelelően az egyes alrendszerek stratégiai súlypontjait kell meghatározni és összevetni a katonatechnikai szempontokkal.

2.4 A hatás alapú műveletek mint a korszerű művelettervezés formája

A hatás alapú műveletek (*Effect Based Operations – EBO*) definíciója nem található meg egységes, „kristálytisztá” formában, a szakirodalmakban. A definíciók, hasonlóan a terrorizmus fogalom megfogalmazásokhoz, elsősorban „körülírják” e művelettípust, nem

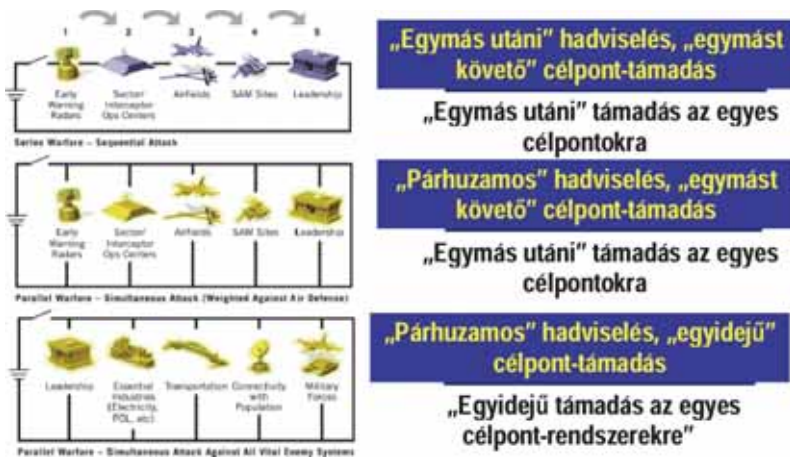

16. ábra: A hadviselés fejlődése: az összfejevernemítől az „interagency”-ig (saját szerkesztés)

adnak koherens, egzakt megfogalmazást arra, hogy mi is a hatásalapú művelet, hanem inkább tulajdonságainak, jellemzőinek a leírásával ragadják meg a lényegét.

A hatásalapú művelet:

- Nem teljesen új hadviselési forma, az alapelemeit már jól ismerte és alkalmazta a hadtörténelem folyamán sok hadvezér, többek között Sun Tze, Dzsingisz Kán, Napóleon, Eisenhower és Schwartzkopf²¹ is.

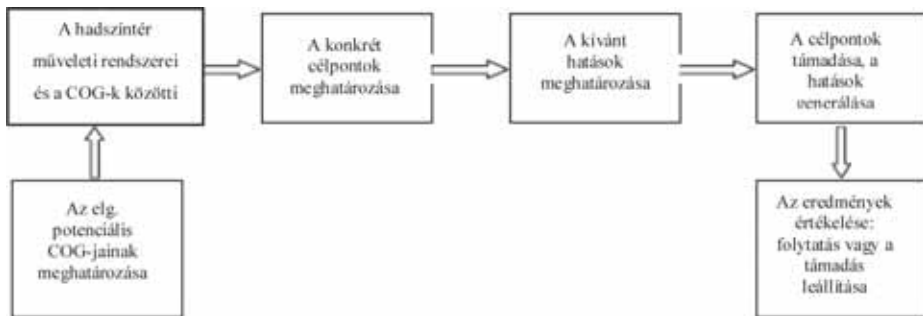
17. ábra: A műveleti koncepció és a hatás alapú műveletek

Forrás: DEPTULA, David A.: *Effect Based Operations: Change in the nature of warfare*

- Döntően szemléletmód, tervezési metódus, amely nem a közvetlen hatásokra fókuszál, hanem a másodlagos, harmadlagos stb. hatásokra, amelyeket a meg-

²¹ Analyzing Effects Based Operations (EBO) Workshop Summary <http://www.mors.org/publications/phalanx/mar02/lead.htm>

- kívánt hadműveleti végcéllal, végállapottal próbál szinkronba hozni. Az úgynevezett „nem kívánt hatásokat” is modellezi, és megkísérli a szolgálatába állítani.
- Választ ad arra, hogy a megsemmisítendő célpontokat milyen elvek szerint kell kiválasztani („*enemy as a system*”), illetve, hogy a célpontok megsemmisítése (elnyomása, lefogása) milyen rendben történjen („*parallel vs series warfare*”,²² „*sequential or simultaneous attack*”²³).
 - „Multidimenzionális” abban a tekintetben, hogy a politikai, szociális, gazdasági és jogi, valamint humanitárius tényezők sokszor kiemelt szerepet kapnak.
 - A résztvevők, érdekeltek köre rendkívül széles körű lehet mind az ellenséget, a semleges erőket, mind a szövetségeseket illetően.
 - Átlépi a stratégiai, hadműveleti és harcászati „tradicionalis kereteket”.
 - Non-lineáris jellegű, mert egy viszonylag „kisebb” ráhatás (művelet, tevékenység) is hatványozottan „nagyobb” eredményeket, változásokat hozhat.
 - Dinamikusan változhat a résztvevők köre és elérendő céljaik, érdekeik.
 - Döntően egyfajta keretet ad az összhaderőnemi („*joint*”) szemléletet meghaladó, úgynevezett „*metajoint*” vagy „*interagency*” (ügynökségek közötti) hadviselésnek, amely különösen előtérbe került a terrorizmus elleni harc (háború) kapcsán.

18. ábra: Az EBO folyamata Deptula szerint

Forrás: KREIGHBAUM, Jay M.: *Force-Application Planning A Systems-and-Effects-Based Approach*

A hatásalapú műveletek és környezetük jellemzői után röviden összegzem azt a szemléletmódot, amely szerint a műveleti tervezők meghatározzák a megsemmisítendő célpontokat. A hatásalapú célpont-kiválasztás a hadszíntér felfogásában képez egyfajta új megközelítési módot. Az ellenséget mint rendszert, mint rendszerek rendszerét („*system of systems*”) kezeli, és a már korábban definiált stratégiai súlypontok („*Center of Gravity – COG*”) ározására, e súlypontok pusztításának hatásaira és a „*hatások hatásair*”) fókuszál.

²² „Párhuzamos vs egymás utáni jellegű” hadviselés.

²³ „Egymást követő vagy egyidejű” célpont-támadás.

A tervezés az elérendő hatásokból (eredményekből) „visszafelé” indulhat el, amikor is a célkitűzésnek megfelelő COG-okat elemezve azt megfogható, fizikailag rombolható, bénítható célpontokra bontják, amelyek elleni konkrét (légi) támadások tervezendők. A tervezés során ekkor modellezni kell az elsődleges és a „lökéshullámszerűen” terjedő egyéb hatásokat is.

Végezetül fogalmazzunk meg egy munkadefiníciót! A „*hatásalapú művelet olyan művelettervezési szemléletmódot jelent, amely nem a megsemmisítendő célpontok által keltett elsődleges hatások szerint működik, hanem azt vizsgálja, hogy az elérendő (politikai, katonai) végállapotot milyen hatásokkal érhetjük el, és ezekhez mely célpontokat és milyen ütemezéssel kell támadnunk.*”

2.5 A non-lineáris harcmezőn való harci képesség megteremtése, a légi-földi integráció harcászati szintje

A korszerű elvek szerinti felszíni erők elleni műveletek elmélete a légierő klasszikus hadműveleti alkalmazási formáinak a fejlődése során alakult ki. Az elméletet folyamatosan fejlesztik a harci környezet változó követelményei és a felszíni erők mindenkori igényei szerint. Az 1980-as évekig a szövetségben a katonai műveleteket a „tradicionális” és szerinti háború belső logikájának feleltették meg. Ebben a fegyveres konfliktus-konceptióban a szárazföldi erők műveleteinek a tömeghadseregek szembenállása specifikus követelményeiből fakadó igényeket kellett kielégíteniük.

Jellemző volt ekkor, hogy a háborúban viszonylag széles, összefüggő arcvonalat, többlépcsős hadműveleti felépítést képzeltek el, ahol a hadműveleti mélységben jelentős tartalékokat képeznek. A harctevékenységek tervezésének és végrehajtásának koordinálása szempontjából a harcmezőt jól definiálható terepszakaszokkal osztották fel, amelyek kvázi szétválasztották a különböző műveleti formákat, és segítették a végrehajtást.

A felszíni erők sikeres harcának érdekében alapvetően a légierő repülő-erőforrásaival a következő műveletek végrehajtását tervezték:

szárazföldi erők elleni légi műveletek:

- légi lefogás²⁴ (AI);
- támadó légi támogatás²⁵ (OAS):
 - ✱ közvetlen légi támogatás²⁶ (CAS);
 - ✱ a harctevékenységi körzetek légi lefogása²⁷ (BAI);
- tengeri műveletek légi támogatása²⁸ (TASMO).

A légi lefogástaz ellenség hadműveleti potenciáljának a megsemmisítése, harci képességei kiaknázásának késleltetése céljából tervezték az ellenség hadműveleti mélységében,

²⁴ Air Interdiction

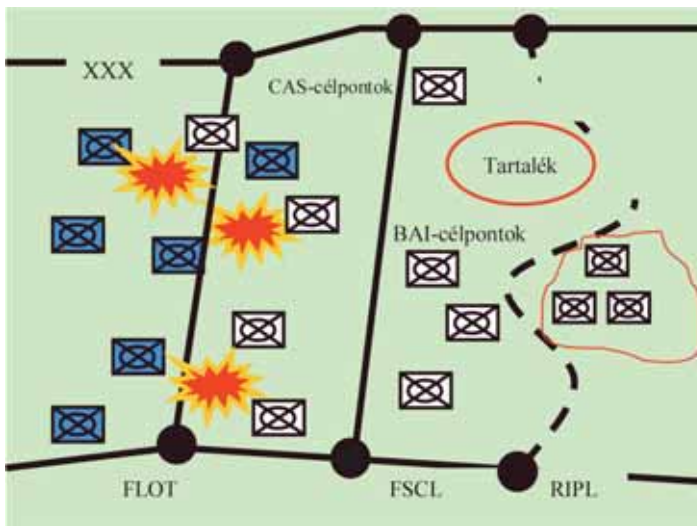
²⁵ Offensive Air Support

²⁶ Close Air Support

²⁷ Battlefield Air Interdiction

²⁸ Tactical Air Support Maritime Operation

még mielőtt az hatékonyan befolyásolhatná a saját erők tevékenységét az arcvonalban. Célpontjait a szárazföldi csapataik fegyvereinek hatótávolságánál nagyobb mélységekben jelölték ki, így nem igényelt szoros együttműködést a saját erők tüzével és manővereivel. Elsődleges célja volt megakadályozni az ellenséges erők tartalékainak az előrevonását, korlátozni az ellenség manőver-lehetőségeit és elvágni a harcolókat az utánpótlási vonalaiktól. A légi lefogás a legjobb eszköznek minősült a repülőkhöz hatótávolságának a kiaknázására az ellenséges szárazföldi erőkkel szemben, ott mérhettek csapást az ellenségre, ahol az a legsebezhetőbb volt, arra készítetve, hogy légvédelmét a nagyobb mélységekre is kiterjessze.

19. ábra: A felszíni erők elleni műveletek a hagyományos felfogás szerint

Forrás: AFDD 2-1.3.

Minél nagyobb szüksége volt az ellenséges szárazföldi erőknek az ellátásra és a megerősítésre, annál hatékonyabb lehetett a légi lefogás. Ez a műveleti forma a harcmezőn a „felderítés és csapásmérés koordinációs vonalától” (RIPL²⁹), illetve a hadtest „felelősségi körzetétől” (AOR³⁰) mélyebben elhelyezkedő célok ellen irányult, így nem igényelt szoros koordinációt a végrehajtás időszakában a szárazföldi erők és a légi erők között.

A támadó légi támogatás ét hadműveleti alkalmazási formája két részre osztotta a harcmezőnek az arcvonal (FLOT³¹) és a támogatandó hadtest (hadosztály) felelősségi körzetének határa közötti területet (AOR, RIPL).

²⁹ Reconnaissance-Interdiction Planning Line

³⁰ Area of Responsibility

³¹ Forward Line of Own Troops

A harcmező légi lefogása(BAI) a „*tűztámogatás koordinációs vonala*” (FSCL³²) és a „*felderítés és csapásmérés tervezési vonala*” közötti térrészben zajlott, az ellenség azon földi célpontjai ellen, amelyek olyan helyzetben voltak, hogy közvetlenül hathattak a saját erőinkre, de még nem voltak közvetlen harcérintkezésben velük. A harcmező légi lefogásának a célja volt, hogy kedvező feltételeket teremtsen a közvetlen harcot folytató erők számára azáltal, hogy már a harcászati mélységben tartózkodó ellenség manőverszabadságát korlátozza, így azok nem voltak képesek az optimális szétbontakozásra és harcrend felvételére. A harcmező légi lefogásának lényegét jól tükrözi, hogy egyes szakirodalmak a felszíni erők közvetett légi támogatásának nevezték, mivel hatása a peremvonalban csak közvetve mutatkozott.

A közvetlen légi támogatástazon ellenséges célpontok ellen tervezték, amelyek saját erőik közvetlen közelében, a peremvonal és a tűztámogatás koordinációs vonala között helyezkedtek el, amelyek harcban álltak a saját csapatokkal. Minden egyes repülőfeladat részletes összehangolását igényelte a saját erők tüzével és mozgásával. Az alapvető különbség a harcmező lefogása és a közvetlen légi támogatás között a céloknek a saját erőktől való távolságában és emiatt a tevékenységhez szükséges vezetés rendjében mutatkozott meg. A harcmezőt lefogó légitámadásokat az ellenség azon erőinek a késeltetésére, megsemmisítésére vagy semlegesítésére vezették, melyek a harctevékenység körzetében voltak, de még nem léptek harcba a saját szárazföldi erőikkel.

A felszíni erők elleni hadműveleti alkalmazási formák elmélete az utóbbi évtizedben jelentős változásokon ment át, amelyek fő mozgatórugói a lehetséges háború felfogásában történt változások, valamint az egyre jelentősebb szerepet kapó válságkezelési feladatoknak való mind jobb megfelelés igénye volt. A harcmező változásainak a feltárását célzó kutatások³³ szerint a prognosztizálható hadműveleti terület nem lesz ilyen jól strukturálható, mint a 21. sz. ábrán látható. A jövő harcmezőjére a „nonlinearitás” lesz a jellemző, amely szerint az egyes harcok a hadműveleti területen már nem lesznek egyértelműen és egyszerűen egyes terepszakaszokhoz köthetők, pillanatnyi térbeni helyzetük inhomogénné válik. További változást indukált a harcászati vezetést és irányítást támogató információs rendszereknek a fejlődése, valamint az egyre pontosabb és megbízhatóbb információkat nyújtó harctéri felderítő és monitorozó rendszerek alkalmazásában rejlő lehetőségek is.

Formailag a leglátványosabb változást a műveleti struktúrában a harcmező légi lefogása műveleti kategóriának a megszüntetése jelenti. Tulajdonképpen a két légi lefogási kategóriát a harcmező megváltozott struktúrája miatt egyesítették, valamint feloldották a légi lefogás és a stratégiai légitámadás célpontjai közötti esetleges ellentmondásokat.

A legújabb szövetséges elvek szerint a légi lefogás és a közvetlen légi támogatásszétválasztása a légi műveleteknek a saját csapatoktól mérhető távolsága, valamint a tervezés és végrehajtás időszakában megkövetelt integráció szintje alapján történik. Meghatároz-

³² Fire Support Coordination Line

³³ Többek között: SCHNEIDER, Barry R.: *Principles of War for the Battlefield of the Future*, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/index.html>

ható egy olyan távolság,³⁴ amelyen belül még garantálható a megbízható tűzirányítás és a saját erők, valamint a végrehajtó repülőeszközök védelme.

A légi lefogás – az újabb értelmezés szerint – integrálja magában a korábbi harcmező légi lefogás és a légi lefogás műveleti formákat, olyan felszíni célpontok megsemmisítésére (bénítására) tervezik alkalmazni, amelyek rendszerint kívül esnek a saját erők tűzeszközeinek a hatótávolságán,³⁵ így a végrehajtás során nem igényel, olyan szoros integrálást a saját felszíni erők tüzével és manőverével. A légi lefogás rendeltetését az ellenséges célok pusztításával, tevékenységének zavarásával, késleltetésével, valamint szabad manőverezésének akadályozásával tölti be.

A légi lefogás a célpontokról való információ minőségének függvényében lehet előre megtervezett és úgynevezett nem előre megtervezett. Az előre megtervezett³⁶ légi lefogás – amelyre a lehetőségek szerint törekedni kell – feltételezi a célpontokról való közel valós idejű felderítési adatok folyamatos meglétét, valamint a saját erők helyzetéről, tevékenységéről és tüzeről való pontos tájékoztatást. A nem előre megtervezett³⁷ formát alkalmazzák, amikor az ellenséges célpontokról nem rendelkeznek megbízható információval. Ebben az esetben a csapásmérők számára elsősorban nem célpontokat, hanem területet jelölnek ki, ahol a felderített célokat kell megsemmisíteniük. Ezt a formát „*fegyveres felderítésnek*”, „*útvonal-felderítésnek*”³⁸ hívják. Speciális változatát az úgynevezett „*gyilkos doboz*”³⁹ kijelölése jelenti, amely tulajdonképpen egy légtérfelhasználást szabályzó rendszabály, amit akkor alkalmaznak, ha garantáltan létezik olyan terület a harcmezőn, ahol saját erők nem tartózkodhatnak, így az ott megjelenő erők csak ellenséges csapatok lehetnek.

A légi lefogás sikerét csak az alábbi feltételek megléte esetén tartják valószínűnek:

- légi fölény;
- fontos és légi támadó eszközökkel pusztítható célok jelenléte a harcmezőn;
- folyamatos nyomásgyakorlás a földről és a levegőből egyaránt;
- az ellenség logisztikai rendszerének gyengítése;
- az erőkiejtés összpontosítása;
- hatékony légtérmenedzment.

A közvetlen légi támogatása saját csapatok közvetlen közelében, a tűzeszközeik hatótávolságán belül biztosítja a felszíni erők számára a megfelelő tüzerőt a támadó és védelmi műveletekben egyaránt. Végrehajtása során hármas követelménynek kell megfelelnie: a saját csapatok harcának hatékony támogatása az ellenséges erők pusztításával, bénításával vagy akadályozásával, a saját felszíni erők biztonságának a szavatolása a műveleteket végrehajtó légi támadó eszközök tüzétől és a saját légi támadó eszközök védelme a saját csapatok légvédelmi tüzétől.

³⁴ Close proximity

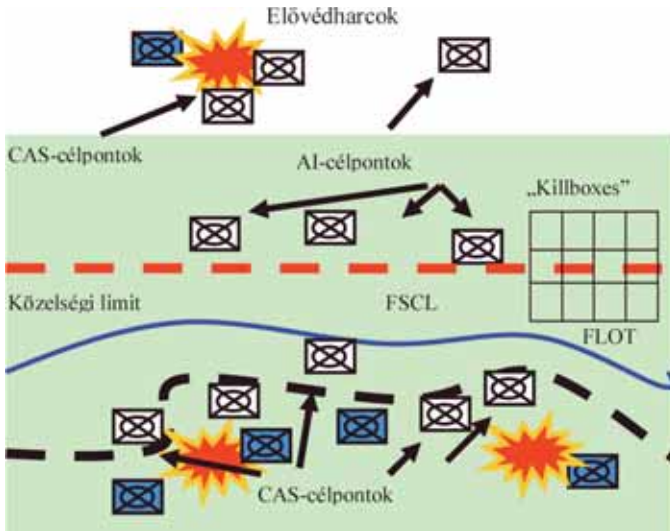
³⁵ Nagyobb a távolságuk, mint az előbb említett „close proximity”.

³⁶ Preplanned air interdiction

³⁷ Nonpreplanned air interdiction

³⁸ Armed reconnaissance, Road reconnaissance

³⁹ Killbox

20. ábra: A légi lefogás és a közvetlen légi támogatás tűzkoordinációja a lineáris harcmezőn

Forrás: AFDD 2-1.3.

A fenti követelményekből adódóan jól érzékelhető, hogy mennyire szoros integráció és koordináció szükséges a légi és a felszíni műveletek tervező, irányító és végrehajtó tevékenysége során. Különösen nagy szükség van rá akkor, ha a tüzérső összpontosítására van szükség, és a válaszadási (reakció-) idő rövid. A légvédelem vagy a lövészfegyverek tüze olyan veszélyeket jelent a kijelölt repülőerők számára, hogy a feladatot csak speciális, ilyen harci körülményekre tervezett eszközökkel célszerű tervezni.

A szárazföldi erők hadművelési sikeréhez elengedhetetlen a közvetlen légi támogatás integrálása a felszíni erők tüzevel, az ellenséges légvédelem elnyomásával. Az egyik legfontosabb azt biztosítani, hogy a légi támogatás akkor valósuljon meg a megfelelő helyen, amikor arra reális igény mutatkozik.

Az előbbi követelményt rendkívül rugalmas, a mindenkor felszíni harci helyzethez igazodó igénylési rendszerrel valósítják meg. A felszíni műveletekért felelős parancsnok előre meghatározza a közvetlen légi támogatással megsemmisítendő célok listáját, amelyet a flexibilis vezetési-irányítási struktúra igénylési rendjének működtetésével a mindenkor elvárásokhoz igazítanak.

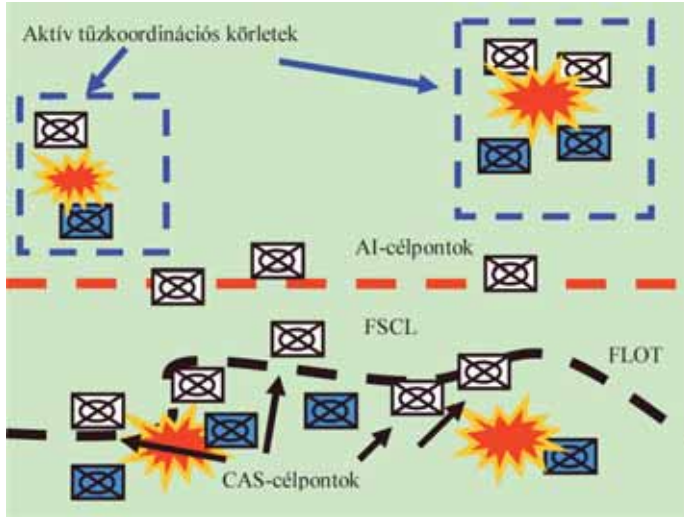
Az igénylési rendszer szempontjából a következő közvetlen légi támogatás-típusokat különböztetik meg: előre megtervezett,⁴⁰ amely lehet: menetrendszerű⁴¹ és hívásra⁴² végrehajtott művelet, valamint azonnali légi támogatás.⁴³

⁴⁰ Preplanned CAS

⁴¹ Scheduled CAS

⁴² On-call CAS

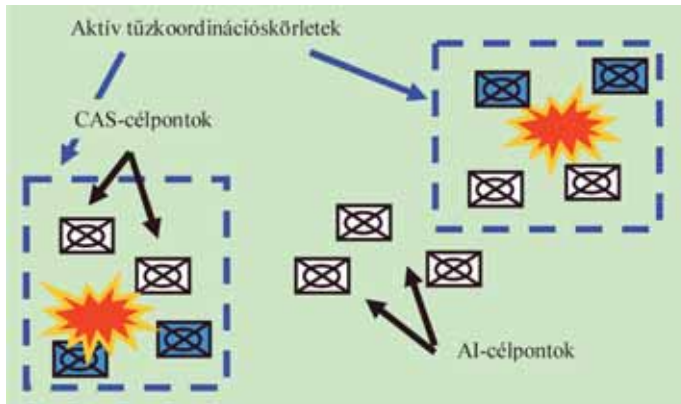
⁴³ Immediate CAS

21. ábra: A felszíni erők elleni műveletek kombinált tűzkoordinálása

Forrás: AFDD 2-1.3.

A közvetlen légi támogatás csak akkor lehet igazán hatékony, ha a harcmezőn az ellenség döntő, érzékeny pontjait támadja, amelyet a dinamikusan változó harctevékenység során nehéz meghatározni. A döntő pontok ismeretének a függvényében a közvetlen légi támogatást irányító parancsnokok számára az úgynevezett „húzott”⁴⁴ vagy a „toltt”⁴⁵ közvetlen légi támogatási harcászati fogások állnak a rendelkezésükre. Az említett harcá-

22. ábra: Tűzkoordináció a nem lineáris harcmezőn

Forrás: AFDD 2-1.3.

⁴⁴ Pull CAS

⁴⁵ Push CAS

szati fogások alkalmazásának alapvető feltétele egy jól működő felderítési és harcmezőt megfigyelő ellenőrzőrendszer megléte, amelynek segítségével a repülőbevetések a megfelelő célpontok ellen irányíthatók.

A „*tolt közvetlen légi támogatás*” alkalmazásával a csapásokat a vezetési-irányítási rendszer mintegy „tartalékolja”, és ha sikerül meghatározni a harcmező döntő pontjait, akkor a szárazföldi parancsnokok igénylése nélkül is „rátolja” a közvetlen légi támogatást a harcmezőre.

A „*húzott közvetlen légi támogatás*” módszerénél a döntő pontokat először a harcmezőn települt bevetést irányító szervek határozzák meg, és „ráhúzzák” a tartalékolat támogatást a harcmezőre.

A közvetlen légi támogatás sikeres alkalmazását – a doktrinális felfogás szerint – a következő feltételek meglétéhez kötik: légi fölény megléte, az ellenséges légvédelem megfelelő szintű elnyomása, hatékony célmegjelölő-rendszer alkalmazása, kedvező időjárás, rugalmas vezetési rendszer működtetése, a hajózállomány és a végső repülésirányítók jó kiképzettsége, interoperábilis, megbízható híradás a felszíni erőkkel, valamint az igénylési rendszer összehangolt tevékenysége a vezetés-irányítás minden szintjén.

A felszíni erők elleni légi műveletek sikerének egyik legfontosabb feltétele a szárazföldi csapatok tüzének és a támogató repülőeszközök tüzének megfelelő koordinálása. A legújabb nyugati elvek szerint a harcmező tulajdonságainak a függvényében úgynevezett lineáris vagy nonlineáris tűzkoordinációt szükséges tervezni.

A lineáris harcmezőna tradicionális FLOT, FSCL koordinációs terepszakaszokkal térben választják szét a légi lefogás és a közvetlen légi támogatás műveleti formákat. Látható, hogy itt már nem tervezik a harcmező légi lefogását, csak az előbb tárgyalt két műveletet alkalmazzák.

A nonlineáris harcmezőna harctevékenységek térbeli elhelyezkedése nem a megszott struktúrát mutatja, így a legfrissebb kutatások szerint a koordináció szempontjából elegendő, ha úgynevezett „*aktív tűzkoordinációs körleteket*” hoznak létre, ahol részletes integrációra van szükség a közvetlen légi támogatás miatt. Az aktív tűzkoordinációs körletek közötti térrészekben, ahol a légi lefogást tervezik, nem szükséges teljes körű integráció a felszíni erők tevékenységével.

A lineáris és nonlineáris koordinációs rendszabályok kombinációjátis alkalmazhatják, ha a harcmező szerkezete, valamint a szárazföldi csapatok tevékenysége lehetővé teszi. Ebben az esetben a hagyományos FSCL koordinációs vonalat és az aktív tűzkoordinációs körleteket egyidejűleg veszik igénybe. A özvetlen légi támogatás számos összhaderőnemi megfontolástkövetel meg a saját tűzéréség és a „*repülő tűzéréség*” szerepét betöltő légi támadó eszközök tevékenységének koordinálása során. A doktrinális szabályozást összhaderőnemi kiadványok végzik, amelyek szerint a tűzéréség és a közvetlen légi támogatást végrehajtó eszközök tevékenységének az összehangolására, a káros interferenciák kiszűrésére a műveleteket térben és/vagy időben szétválasztják.

ÖSSZEGZÉS

A pályázat keretében vállalt kutatómunkát elvégeztem. A munka összegzéseként, egyfajta konklúzióként a következőket jelenthetem:

A fő légi műveletek alapvető célja a hadjárat, illetve az összhaderőnemi hadművelati cél egyik fő szegmense elérésének a támogatása, biztosítása. Ezek olyan fontosak, mint a baráti szárazföldi erők számára kijelölt hadművelati célok. Habár ezek nem légi hadjáratok, de gyakran bizonyítják a légierő adekvátságát.

A haderőnemi vagy funkcionális légierő komponens parancsnoknak teljes felelőssége van a tervezésben, az előkészítésben és a fő légi műveletek végrehajtásában, ami része a szárazföldi vagy tengeri hadjáratnak. A fő támadó légi műveletek arra hivatottak, hogy megszerezzék és fenntartsák a megkívánt fokú légi fölényt. A fő védelmi légi műveletek célja, hogy megakadályozzák az ellenséges katonai és kereskedelmi gépeket a légtér használatában a baráti terület felett.

Tengeri és szárazföldi háborúban nem mindig lehetséges a fő légi művelet végrehajtása. A sikerhez relatíve nagy erőre van szükség. Fő légi műveletet általában akkor terveznek, ha drasztikus változás szükséges a levegőben, vagy előfeltételeket kell teremteni egy másik légierőnek vagy más haderőnem küldetésének a teljesítéséhez. A fő légi művelet legnagyobb előnye, hogy a hadművelati célokat drasztikusan és gyorsan lehet elérni kevés veszteséggel. Ráadásul a fő légi műveletek tervezésével és végrehajtásával a hadművelati parancsnok választja meg a helyet és az időt az elérendő célhoz a levegőben, rákényszerítve az akaratát az ellenségre. Egy sikeres fő légi művelet végkifejlete cselekvési szabadságot biztosíthat a hadművelati parancsnok részére.

A jövőben a fő légi művelet marad a légierő alkalmazásának fundamentális módszere, hogy elérje a hadművelati célokat a levegőben. A fő légi csaták megvívása már a múlté. A légicsapások és légitámadások fontossága megnövekszik. Szárazföldi és tengeri háborúban a fő légi műveleteket nagy valószínűséggel viszonylag kisebb, de nagyobb képességű erővel hajtják végre.

A légierő alkalmazásának környezete, a légi hadviselési eszközök által megvalósított fenyegetések dinamikusan változnak. A proliferációs trendek elemzése után arra a következtetésre jutottam, hogy a fenyegetés spektruma és arányai a jövőben megváltoznak. A legnagyobb kihívást a ballisztikus rakétafegyverek és cirkáló rakéták előállítási technológiájának és magának a fegyvernek a terjedése jelentheti. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy egyes fegyverek terroristák és egyéb, nem állami konfliktus résztvevője kezébe is kerülhetnek.

A NATO mint politikai és katonai szervezet természetesen készül a 21. század kihívásaira. Biztonságpolitikai okmányaiiban, stratégiai koncepciójában egyfajta akció tervet ad a szövetség részére. A koncepció leírja a megkövetelt katonai képességeket, amelyeket a NATO-nak szembe kell állítani a fenyegetésekkel, jövőbeni feladatokkal.

A NATO „szellemi” válasza a műveleti tervezésre, a légierő alkalmazásának, a megsemmisítendő célpontok kiválasztásának elvi kérdéseire is irányult. A célpont-kiválasztás rendjében tulajdonképpen paradigmaváltást hajtanak végre, és az „ellenség mint rendszer” elvének a kiterjesztésével egyre inkább a hatásalapú műveletek alkalmazása kerül előtérbe.

A harcmező változásainak a feltárását célzó kutatások szerint a prognosztizálható hadműveleti terület nem lesz tradicionálisan jól strukturálható. A jövő harcmezőjére a „non-linearitás” lesz a jellemző, amely szerint az egyes harcok a hadműveleti területen már nem lesznek egyértelműen és egyszerűen egyes terepszakaszokhoz köthetőek, pillanatnyi térbeni helyzetük inhomogénné válik. A harcmező jövőbeni non-linearitása átalakította a felszíni erők elleni műveletek struktúráját és belső tartalmát. A több évtizedes műveleti kategóriát, a harcmező légi lefogást (Battlefield Air Interdiction – BAI) „törölték” a műveletek közül. A non-lineáris harcmező a válságkezelési feladatoknak való mind jobb megfelelés igényét is kielégíti, hiszen a válságkezelés katonai feladatai is várhatóan hasonló struktúrájú harcmezőn zajlanak le.

A magyar légierő légi vezetési és irányítási rendszerének és a csapatok állományában lévő fegyverrendszereinek „képesség-alapú” fejlesztésén kell átésniük. Az alapvető katonai képességeket a már általunk is befolyásolt (befolyásolható) NATO koncepciók és hazai, nemzeti sajátosságainkat is figyelembevevő stratégia alapján célszerű kialakítani.

Személy szerint legfontosabbnak az emberi képességeket, a szakmai, nyelvi felkészültséget tartom a legfontosabbnak. Idetartozónak vehetjük a doktrinális irodalomrendszer állapotának a kérdéskörét is, hiszen egy „nagykorú” NATO-tagállam nem létezhet önálló, nemzeti doktrínarendszer nélkül!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- VEGO, Milan: *Joint Operational Warfare*. 20 September 2007.
- KRAJNC Zoltán: *A légierő alkalmazásának alapkérdései*. Új Honvédségi Szemle, 2005/7. 87–98.
- KRAJNC Zoltán: *A légierő megváltozott szerepe a XXI. század hadviselésében*. Kutatási jelentés. Geopolitikai Tanács, 2006.
- Multinational Brigade Handbook For Crisis Response Operations*. (Non Article 5), CC Land Madrid, 2009.
- ATP-3.3.2.1 (A) Tactics, Technics and Procedures for Close Air Support.
- AJP 3.3.2 Air Interdiction and Close Air Support.
- FM 100-2-1 The Soviet Army: Operations and Tactics Headquarters Department of the Army*. Washington, DC, 16 July 1984.
- KIPP, Jacob W.: *Mass, Mobility, And The Red Army's Road To Operational Art 1918–1936*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, KS. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/fmso/kipp.htm>, letöltve: 2014. május 10.
- Joint Publication 3-50: Personnel Recovery. Headquarters Departments of the Army, the Air Force, and the Navy, Washington, DC, 2007.
- RUTTAI László – KRAJNC Zoltán – DUDÁS Zoltán: *A légtér feletti ellenőrzés képességének szintjei*. Repüléstudományi Közlemények, Különszám 2002/2. 125–131.
- TÓTH Sándor: *A képességtervezés nemzetközi és nemzeti aspektusa*. Kihívások, fenyegetések, az erőszak kezelése, erőszak alkalmazása, Képesség alapú légierő és a képességfejlesztés nemzeti és szövetségi feladatainak összehangolás, Tudományos Konferencia, 2005.
- KRAJNC Zoltán – BERKOVICS Gábor: *A szárazföldi csapatok légi támogatása*. Új Honvédségi Szemle, 2001/6. 50–59.
- AAP 6 (U) NATO szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye*. Honvéd Vezérkar Euroatlanti Ideiglenes Munkacsoport, Budapest, 1997.
- Air Force Basic Doctrine, Air Force Doctrine Document 1*. Alabama, Headquarters Air Force Doctrine Center, Maxwell AFB, 1997.
- Air Warfare, Air Force Doctrine Document 2-1*. (first draft) Headquarters Air Force Doctrine Center, Maxwell AFB, Alabama, 1998.
- Hadtudományi lexikon*. Főszerk. SZABÓ József. Magyar Honvédség és Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- SZAFRANSKI, Richard: *Parallel War and Hyperwar: Is Every War a Weakness?* In: Battlefield of Future, Air University <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/index.html>
- SCHNEIDER, Barry R.: *Principles of War for the Battlefield of the Future*. In: Battlefield of Future, Air University <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/index.html>
- WARDEN, John: *Enemy as a system*. Air Power Journal, 1995 Spring <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apjindex.html>,
- HAJMA Lajos: *A háborúval kapcsolatos elméletek változásai*. ány, 2005/2.

FM-44-100 Air Defense Artillery Reference Handbook, 2000. Final Draft

NADC-D /211 Final, Cruise Missiles Countermeasures.

DEPTULA, David A.: *Effect Based Operations: Change in the Nature of Warfare.*

KREIGHBAUM, Jay M.: *Force-Application Planning A Systems-and-Effects-Based Approach.*

MEILINGER, Phillip S.: *10 Propositions regarding Air Power.* Air Power Studies Centre, 1995.

http://ebookee.org/10-Propositions-Regarding-Air-Power_334706.html letöltés: 2013.

március 11.